

Obecná kronika

Táto pamätná kniha obsahuje

400 číslovaných strán.

V Rabči, 4. máj 1934.

richtár

Usnesením ob. zastupiteľstva bol som ja, Ján Kecera, farár rabčiansky ustanovený prvým kronikárom tunajšej obce.

Nie som tunajším rodákom, ale bývam tu už 15. rokov. Narodil som sa 18. apríla 1887

a po absolvovaní bohosloveckej fakulty bol som kaplánom na rozličných miestach. Ako farár prišiel som do Rabče 5. augusta 1927.

Históriu vždy som rád videl, ale len "Ju luce veritatis", lebo história "Ju luce veritatis est testis temporum". Pravdivosť a pravda, ako spoločný majetok ľudstva, v histórii nezávisí od jednotlivca, ale naopak, človek nielen, že je nútený, ale aj povinný pokloniť sa pred dôvodmi pravdivosti, a tak potrebné je, aby ja pero spisovateľa pravdivosť a pravdu v histórii držalo.

Chcem vtedy opísať, a to na základe pravdivosti históriu obce Rabča.

Orava niekedy bola kráľovským majetkom "Praedium regale".

Detre, zvolenský prokurátor obsadil Oravu, Zvolen, Liptov, Turiec (toto tvorilo jeden kraj, jednu stolicu), jeden "comitat". Tretí Ondrej kráľ 1292 túto obsadenú Oravu ku kráľovskému majetku späť vtelil, preto aj od tých čias volá sa "Ondrejovka" "Ondrejova" "Arava" "Arva" "Orava".

V 13. a 14. storočí v pápežských registrách zo 14. storočia v stolici oravskej pripomína sa len jediná fara: pri hrade Orava. Oravský hrádok bol sídlom prvej oravskej farnosti, tu bol kostol, tu bola fara.

Severná, ináč horná Orava, nebola ešte vtedy zaludnená, a preto nepatrila k Oravskej (zámočkej) farnosti. Tu systematická kolonizácia dokumentálne dá sa dokázať len v 15. a 16. storočí počínajúc, a to za panovania Thurzovcov.

Thurzovci na rozmnoženie dôchodkov rozsiahleho zámskeho panstva osadili v nedohľadných lesoch Hornej Oravy pracovitých robotníkov. Boli tam síce už základy akéhosi osídlenia, boli salaše, koliby, ale to boli len počiatky.

Prví obyvatelia týchto končín boli valasi, lebo pod pluh súcej zeme bolo málo, túto si len vyrúbaním a klčovaním lesov pripravovali na oráčinu, a tak začali tvoriť obec. Temer v každom okolí už rokami pred dokumentálnym založením dediny jestvovali pastierske salaše, rybárske a poľovnícke koliby, ba aj mnohorož i zbojnícke útulky (Lipnica, Rabčice a Oravka).

Založenie obce stalo sa obyčajne tak, že niektorý poľovník, rybár alebo valah, ktorý už dávno tam býval, dostal od pána zámku splnomocnenie, aby zaobstaral osadníkov pre tento vidiek. Taký splnomocnenec po utvorení obce stal sa jej Šoltésom. On verboval ľudí, on vyjednával s osadníkmi o podmienkach presídlenia. Šoltíz vymeral priestor pre novú obec a podelil celý vydelený chotár na rovné čiastky po 20 - 30 kát.jutár každému gazdovi. Odkiaľ brali tie nové roje osadníkov?

V tú dobu nástup tureckej moci priviedol do pohybu mnoho všelijakého ľudu.

Z juhu na sever, od juhovýchodu na západ a severozápad hrnuli sa celé zástupy emigrantov - celkom tak ako i počas svetovej vojny. Emigranti pod nátlakom vojenských operácií zanechali svoje staré bydliská a utiekli do bezpečnejších krajín. Takých emigrantov zeme páni prijímali do svojich služieb, prevzali ich za poddaných a prideliac im pozemky osadili ich ako sedliakov. K posilneniu kolonizačného ruchu v severnej Orave aj Thurzov prijal niekoľko rojov takých emigrantov, prijal rusinských valachov, ktorým dal povolenie, aby sa v chotároch nových dedín usadili. Tak sa stalo, že z južnej Oravy pochádzajúci zámoční poddaní, pastieri, rybári, poľovníci, ktorí kolonizáciu severnej Oravy začali, dostali značnú posilu v rusinsko - valašských emigrantoch, ktorí túto kolonizáciu doplnili. Tak vznikli nasledujúce osady: Ústie, Zubrohlava, Klin, Osada a Hamry.

Tretia kolonizačná skupina rozložila sa okolo poľských hraníc, a utvorila sa z obyvateľstva dvoch predošlých skupín. Ale keď osadnícky ľud zo Slovenských a Slovensko-rusinských dedín nestačil k založeniu pohraničného pásma - kolonizácia doplnená a zosilnená bola zas

z Poľska pochádzajúcim horanským obyvateľstvom. Tak postavili nasledujúce obce: Rabča, Polhora, Zakamenné, Rabčice, Veselé, Sihelné, Mútne, Novotň a Erdutka.

Tieto tri rozličné kolonizačné skupiny až do dnes líšia sa od seba v nárečí, v kroji a obyčajoch vo spôsobe hospodárenia, v živobytí, v stavbe domov a atď., tak ostro a výrazne, že národopisní bádatelia našli by tu hojný materiál, ktorým by mohli obohatiť našu etnografickú literatúru a múzejníctvo. Rabča bola založená v roku 1608, o čom svedčí darovacia listina grófa Juraja Thurzo, napísaná v Oravskom zámku zo dňa 9. augusta 1608, ktorej text v latinskej reči nasledovne znie:

"Ros Comes Georgius Thurzo"

"De Bettlenfalva, lomes de Arva, eiusdemque Clomitatus Arvensis significiantes tenore praesentium quibus expedit universio, quord nos perpeudentes et considerantes probitatem et fidelia servitia provicti Joamis Ramžov de Telso Stepranovo subditi nostri, quibus nos fiattena demereri studnit: In futuriun et pari fedelitate et deligentia ut nobis utilis sit se condecenter velle promisid eidem Johami Ramža si credit, et quod erit utile ipsius univerzsis totalem Seultetiam quam in Rossesione Rabcza vociata. Ad. castrum Nostrum arva amnino in esinden lomitatu Arvensi esetruktum quondam cum cunelis snis utilitatibus et pertinentiis quiluslibet quovis nommis vocobitur vocitatis ad eandam Slultetiam per alfuni nos legitime devoluta exliterat et autiquo spectat et pertinet. Nova nostra Donationis titulo.....

....
ad concedendam.....

.....praesentium donantur et gandeat. Qua libertate expleta
.....vecturam vini mediam, vecturam salis mediam Attagines duos mola et sera si eas exerit proveutum solitum nobis dare, alia denique onera et contributiones ni urtorum nostrorum Arvensium ad Arcem Arva administraturum exhibebit et tenibitur. Soloni autem qiunque seciuedum seriem urbaris per agnus quattuor. Decimam solitum ovium durante etiam duorum exemptione Marduras quinque ova quinquaginta et alias inpositiones ae muneralia quotannis praestare debebunt erautque obligati. Meta eiusdem Possesionis distnictae smit tali modo: Niže Pelehora na Jaruchu, na blato od Zibrickeho od Polhory na Zaryti od Zubrejhlavy zas natuže Jaruchu. Imo damus donamus et concedimus iure perfretuo et irrevocabiliter eximimusque et supra. Hurum nostrarum vigore et testimonio liberarum mediante.

Da lum ni Arce nostra Arva dec. 9. aug. Anno Millesimo sescentesimo octavo. Lomes Georgius Thurzo

Tento dokument je napísaný na psej kože, obsah jeho je v slovenskej reči v krátkosti nasledovný: Hovorí tento dokument, že prvý Šoltéz menom Lázar (rabčiansky) zutekal a tento bol vlastne prvým Šoltézom od roku 1564 do 1608 teda do nastúpenia Jána Ramžu. Šoltéz mal právo, ale aj povinnosti. V každých priestupkových činoch on súdil a ako on posúdil, na to vždy pristal perfekt podzámku, kde bol najvyšší súd celej Oravy. I neskoršie až do stredu 19. stoloetia mal právo každý zločin potrestať. V tých časoch panoval takz. trest "Do gonšora" a trest do "Kladu". Mužský, keď sa previnil, dali ho "do gonšora", t. j. ruky mu poza chrbát sviazali a hlavu mu dali do pasce, ženy ale dali "do kladu", t. j. nohy a hlavu jej dali do pasce. Dnes, bárs žijeme v 20. stor. pre nevernosť manželskú, pre hriech nečistoty, pre krádeže, pre pijanstvá treba by bolo použiť Gonšora a Kladu. Šoltéz mohol si vystaviť pilu a mlyn, mal právo vyrubovať peňažné pokuty, z ktorých 1/3 patrila jemu a 2/3 zemskému pánovi. Novým osaditeľom mal právo dať istý pozemok (20-30kat. jutár), ktorý bárs mohol prejsť na ich diety - nedostali väčším právom, ale len do áreudy, ktorú áreudu Šoltéz inkasoval a za ustávanie dostal istý procent. Okrem áreudy ešte aj dary dostával zemský pán: kury, husy, baranov, vajcia, lan, atď. začo znovu osadníci dostali právo poľovania a rybárenia. Šoltéz v Rabči musel dodať zemskému pánovi baranov, 2 kuropatvi, 5 lasíc (kuny), 15 kohútov, 5 husí, atď.

Rabča, je vystavená okolo bývalej hlavnej štátnej (dnes župnej) cesty vo výške nad hladinou mora 630 m od Zubrohlavy a už pri Solnom potoku zvyšuje sa a pri kostole je už 655 m nad hladinou mora. Najvyšší vrch tejto obce je Vahanov vo výške 922 m. Má nasledovné čiastky: Dolnia Rabča, Gaceľová, Gruňanska, Michalakova, Odllgova, Pitáková, Zálesská, Zároka, všetko do hromady činí 4372: slovom Štyritisícristosedemsiatdva kat. jutár. Pozemky: 5 gazdovských, 3 šoltýsske. Katolíkov 467, luteránov 156, a to v roku 1619. Šoltésmi, richtármi, boli:

Lazar Rabčanský 1564-1608

Ján Ramža 1608-1619

Ján Ramzík 1619

Martin Klepen 1619

Michal Rabčanský a jeho rodina až do začiatku 18. storočia.

Ján Kanačik okolo 1715

Rabčianskych fámília znova.

Mikuláš Rabčanský okolo 1760

Martin Rabčanský okolo 1770-1772

Matej Piták 1773-1776

Martin Rabčanský 1777

Mikuláš Piták 1792-1794

Martin Galgaňák 1794-1796

Štefan Piták 1796-1797

Martin Kovalčák (Miškovják) 1797-1800

Juraj Heretik 1800-1808

Pavol Kozák 1809

Martin Kovalčák (Miškovják) 1810-1811

Juraj Heretik 1811-1817

Juraj Rabčanský (Gleťák) 1818-1821

Juraj Heretik 1822-1824

Andrej Piták 1825-1827

Juraj Heretik 1828-1845

Matej Belkotiak 1835-1841

Martin Oršuliak 1841-1846

Andrej Pilarčák 1847-1857

Gluch

Hanuliak

Jozef Kumor 1860

Stašš 1882

Jagnešák

Jozef Paholský 1873

Ján Kabáč 1890

Jozef Ratica

Jozef Jagnešák 1898

Ignác Jagnešák

Iván Tarčák 1918

Pavol Kudiak

Pavol Labudiak

Ján Kecera, vdp. kanoník

Pavol Kudiák ako komisár

Ján Labudiak

O istom Randar (iste Ramža) hovorí tradícia, že keď bol šoltésom, za neho bola veľká bieda, hlad, daň nevládal posbierať, nechal obec tak, vybral sa do Slavonie, ale v Podzámku páni ho zastavili a oslovili ho: "Randák, kde idete?" Povedal svoje, načo mu povedali, aby sa vrátil a že daň bude odpustená.

Notármi boli: sprvoti notármi boli tí, ktorých si obec svolila a volali sa "Notárius", taký bol napr. Jako som v starých listinách zistil, ktorých obsah, pravopis a samopísanie prezrádzajú, že musel byť, nie obyčajný človek, menoval sa Ján Briššák. Neskôršie v roku 1884 nastali notári kvalifikovaní. V tomto obvode boli: 1885 - Tomašťák, 1895 - Vojtech Vašš, 1896 - Ludvik Klein, 1898 - Michal Bohucký, za ktorého ako pridelení notári

boli: 1908 - Ján Dlábik. Neskoršie 1909 - Štefan Mišica. Ďalej: 1919 - Eugen Busna, 1920 - Miroslav Lukán, 1930 - Július Fodor, 1934 - Július Jakubéczy, 1937 - Jozef Országh, 04. 07. 1940 Alexander Palko. Od 1. októbra 1895 oni boli aj štátnymi matrikármi. Od 1. júla 1943 František Štefkovič.

Orava, nasledovne i Rabča bola majetkom kráľovským. Roku 1298 pod 3. Ondrejom kráľom pánom Oravy nasledovne i Rabče bol Matúš Trenčiansky (Detre), ale už pod Róbertom Karolom v roku 1321 je znovu Orava, nasledovne i Rabča majetkom kráľovským. Kráľovia z domu Anjou a neskoršie z domu Habsburgského dávali Oravu (teda i Rabču) za odmenu mužom, ktorí im služby preukázali a ktorí, aby im derlácia čím väčší osoh donášala z rozličných krajov, menovite z Haliče a Sliezska, privolali ľudí a osadili ich na pustých poliach s tzv. šoltéskym právom. V roku 1434 Orava, nasledovne i Rabča bola v moci Petra Komorovského. Roku 1440 bol v Orave Jiskra so svojou posádkou. V roku 1476 Oravu vydobil z rúk Komorovského kráľ Matej. Roku 1491 bol pánom Oravy Ján Korvín. Roku 1504 je Orava majetkom Jána Zápoľského, ktorého ako prívrženci spomínajú sa Mikuláš Kostka a Ján Sedlnický, veliteľ hradu Oravy. Mikuláš Kostka, odpadnúc od zápolu a stanúc sa prívržencom prvého Ferdinanda dostal od neho Oravu. Keďže ale Mikuláš Kostka bol veľmi zadĺžený, dal Oravu do zálohu Jánovi Dubovskému v roku 1536.

Nuž Orava lietala sem a tam, dávali ju raz tomu, druhý raz tomu.

Do roku 1918, 30. októbra prináležala Orava pod uhorskú krajinu. Keď sa svetov vojna s veľkou revolúciou (30. 10. 1918) skončila, do tunajších dedín, ako i do Rabče na iniciatívu Ferdinanda Machaja vošlo poľské vojsko, ktoré ale len krátky čas tu bolo, pretože prišiel od dohody (Francúzsko, Anglicko, Taliansko, Japonsko) rozkaz, že i tento kraj patrí Česko-Slovenskej republike, následkom čoho poľské vojsko vyšlo a v ten istý deň t. j. 20. 02. 1919 prišlo české vojsko. Ferdinand Machaj, katolícky kňaz, s dvoma chlapami a to s Petrom Borovým z Rabčíc a Vojtechom Halcynom z Lendvaku (Spiš) išiel do Paríža, kde žiadal pre dva okresy Oravy (Námestovo a Trstená) plebiscit, čo aj docielil, pretože dohoda vyhlásila, že na tomto území bude hlasovanie ľudu, a preto české vojsko z tohoto územia 28. marca 1920 vyšlo, a v ten istý deň ho obsadilo francúzske vojsko. 12. mája 1920 na toto územie prišla medzinárodná komisia, ktorá pozostávala z delegátov: Francúz (Duvon de la Foreste), Anglik (Rearson), Talian (Carlo Cezar gróf Toruiclli) a Japan (Tho Kurihara). Prezidentom tejto komisie bol gróf Manneville.

Z utvorenej Česko-Slovenskej republiky do tejto komisie bol pridelený dr. Ján Moriral (Čech) a Ján Jánček z Ružomberka. Bývali a kostovali sa na fare v Oravke a kanceláriu mali v Jablonke. Táto komisia mala previesť ten plebiscit, ktorého ani nebolo, pretože 13. júla 1920 došla z Paríža zpráva, že plebiscit nebude a otázku týkajúcu sa Oravy bude riešiť najvyššia rada veľvyslancov v Paríži, ktorá v tejto otázke rozhodla tak, že z Oravy 14 dedín prisúdili k Poľsku.

Toto rozhodnutie prišlo do Oravy ku komisii 24. júla 1920 v jednej hodine. Znie nasledovne: Trace detrace de la ligia froutiore dans l Orava: A partir dun point situe a suvirou nu et demi kilometre a lest de la cota 1724 (Babiagura). Surla frontiere de la Slovaquie et de la Galicie et jusqu a un point sur le coure superieur de la Lipnica, immedia teiueit a lquest de la cota 843: sine lique a determiner sur le terrain passant par la cota 924: de la jusqu a in point situe a 200 m cuvirou au S.E. du coufluent de la Lipnica et de la reviers veuaut de Primarovka le sours de la Lipnica: de la, jusaue confluent de la reviers Chizsne et de la Fekete Arva: una ligua a deteruiner surle ternin passant par le cotas 758 (un kilometre cunirou a l Quest de la Lipnica) 798, 766, 617 (a proximite de la rocote Namestovo - Jablonka).

de la vera le S. E. et jusqu a un point a determiner sur le Chizsne a deuch kilometres cuvirou au Nord - Nord - Quest du pont de Chizsne sur le froute de Trstená a Jablonka. Le cours de la Chizsne: de la vers le Sud - Sud - Quest et jusqu a point a choisir sur le Jelesnavoda a et demi klin cuvirou

au Nord de la cote 654: une ligne a determiner sur la termin passant parla cote 659:

de la vers le S. E. et jusqua a un point sur le Jelesnavoda situe a cuvirou un kilometre a l quest de Hladovka (approximati veuneut sur ligne joignaut les cotes 754 et 740, Magura 1230 et Bucinka 955, 967).

V slovenskej reči znie to nasledovne: "v Orave od bodu ležiaceho asi 1,5 km východne od koty 1725 (Babia Gora) na bývalej hranici medzi Uhorskom a Galíciou a až ku bodu na hornom toku Lipnice priama na západ, od koty 843. Ďalej čiara, ktorú treba určiť na mieste, a ktorá vedie cez kotu 924, a odtiaľ až ku bodu ležiacemu asi 200 m východne od toku Lipnica a potoka tekúceho od Privárovky. Ďalej tok Lipnice, odtiaľ ku toku Chyžného potoka a Čiernej oravy. Potom čiara, ktorú treba určiť na mieste a ktorá vedie cez koty 758/asi jeden kilometer západne od Lipnice/798, 766 a 617 neďaleko cesty Námestovo - Jablonka. Odtiaľ juhovýchodne až ku bodu, ktorý treba určiť na Chyžnom potoku asi 2 kilometre severozápadne cez Chyžný potok, na ceste z Trstenej do Jablonky. Ďalej tok Chyžného potoka, proti prúdu a odtiaľ juhozápadne až ku bodu, ktorý treba stanoviť na Jelešnej vode asi 1,5 kilometra severne od koty 654. Ďalej čiara, ktorú treba určiť na mieste a ktorá vedie cez kotu 659: odtiaľ juhovýchodne až k bodu na Jelešnej vode, ležiacemu asi kilometer západne od Hladovky, približne na čiare spojujúcej koty 754 a 740, ďalej asi severne od koty 1230 (Magura). Končene čiara, ktorá vedie cez koty 955, 967 (Bučinka, Bučník). Toto je teda hraničná čiara ustanovená od dohody medzi Poľskou a Československou republikou. Nuž takto sa skončil ten projektovaný prebiscit v týchto dvoch okresoch. Samozrejme podobne i na Spiši i na Tešínsku.

V roku 1938, 24,25,26. novembra nastali strašné dni. Poliáci, ten: "Bratský národ" chceli sa vryť do Slovenska a v tieto dni vzali tu na Orave, Jalovec (v Babia Gore), Hladovku , Suchú Horu, z osadského lesa (medzi Bobrovom a Lipnicou) polovicu, slanický les pri chotári Nižnej Lipnice, i les Kokotku, a veru ukazovalo na, že i Rabča prípadne ku Poľsku, ačpráve tunajší obyvatelia neboli by nato pristali za žiadne peniaze, za žiadnu hmotu, lebo vo dne, v noci stále prosili, kričali: "Pracujte natom, aby sme nepišli ku Poľsku".

Lavina, ktorá sa 1938 pohla vo veľkej prudkosti, brala so sebou všetko.

27. augusta 1939 Európa skutočne začína prežívať najkritickejšie dni. Vojna sa začala. Na Slovensko prišlo nemecké vojsko, teda i do Rabče, dňa 28.

augusta 1939, u nás mobilizácia (čiastočná).

Nemecké vojsko bolo tuna ubytované po domoch. Zrážky sa začali na poľskej hranici, jedno lietadlo nemecké bolo poškodené, ale horko ťažko, keďže sa mu olej vylieval, dostalo sa do Rabče(6.hodina večer, 31.august 1939), a spadlo za domom Štefana Vargončíka, asi na 700m. Stroj bol čiastočne poškodený, ale pilotovi sa nič nestalo. Nemecké vojsko išlo počnúc od Čadce na Erdútku, Zákamenné, Mútne, Veselé, Rabča, od čiary Námestovo na Bobrov, od čiary Trstena na Chyžné, od tej istej čiary na Hladovku, a od Rabče čiastočne na Polhoru, Jelešňu a čiastočne cestou na Rabčice - Lipnice. I tak hľa 1. septembra 1939, čiastka Oravy (Chyžné, Jablonka, Pekelník, Bukovina - Podskle, Harkabus, Sárňa, Podvlk, Oravka, Horná, Dolná Zubrica, Horná, Dolná Lipnica) boli už včas ráno nemeckým vojskom obsadené a nasledovne prinavrátené tam, kde vždy patrili. Tunajší občania z toho mali veľkú, nesmiernú

radosť, od radosti spievali, jasali, na zvonoch sa zvonilo, zástavy boli vyvesené, lebo táto čiastka Oravy, ktorú Poliáci nevzali, ale ukradli, bola znovu prinavrátená k Slovensku a tým sa pôvodné hranice stali

definitívnymi, lebo o tomto, dňa 21. novembra 1939 bola podpísaná Slovensko - nemecká zmluva o znovu pripojení poľskom zabratých území k Slovenskej republike, ktorú podpísali: Ribbentrop, minister zahraničia Nemeckej Ríše a Matúš Černák, vyslanec nášho štátu v Berlíne.

Školstvo

Obec Rabča, je na 6 km rozložená a počiatok svoj berie od grófa Juraja Thurza, Palatína, kráľovstva uhorského a pána celej Oravy, ktorý v roku

1564 istému Lazárovi Rabčianskému povolil v tomto okolí osadiť roľníkov a valachov.

Rabča do roku 1771 bola bez kňaza, bez kostola a bez učiteľa. Teda ani školy nemala. Do tohoto roku Rabča patrila ako filiálka do Rabčíc. V roku 1771 rabčický farár Mikuláš Sádecký uznajúc, že preto toto okolie ohľadom katolíckej akcie lepším centrom bola by Rabča, a preto zanechal Rabčice a presťahoval sa i so svojim rektorom Andrejom Gandom 16. decembra 1772 do Rabče, len od tejto doby možno počítať začiatok školstva v rabčianskej farnosti. Či v tomto čase bola už škola vystavená, alebo nie, nie je zistené, ale istotne nie. Možno, že v tom čase vyučovalo sa v súkromných domoch. Andrej Gonda ešte v roku 1792 tu bol jako rektor - učiteľ. Ďalšie vyučovanie sa už prevádzalo v školskej budove, ktorá bola vystavená v roku 1842. Po Andrejovi Gandovi prišiel Matej Stanhovič, po ňom nasledoval Jozef Bugala, ktorý zomrel 31. januára 1893.

Od počiatku až po rok 1857 sa škola volala školou farskou a patrila do správneho obvodu bratislavského. K tejto škole patrili všetky tri obce: Rabča, Polhora, Sihelné. Školským patrónom boli obce: Rabča, Polhora, Sihelné spolu aj s oravským panstvom. Prezentát učiteľa boli obce s miestnym farárom s povolením cirkvi kr. školského riaditeľstva. Ako som zo školského zoznamu, z roku 1857 zistil, počet školopovinných dietok z 3 obcí bol spolu 180 a to z Rabče 46 chlapcov, 20 dievčat, z Polhory 45 chlapcov 14 dievčat, zo Sihelného 31 chlapcov, 24 dievčat. Učilo sa každý deň dopoludnia dve hodiny a popoludní 3 hodiny jedným učiteľom v slovenskej reči. Od učenia dietok obce ujednotajničili učiteľovi plat od každého dieťaťa po jednom floréne a z obecnej kasy 120 (jednostodvadsať) florénov. Ďalšia školská budova bola postavená v roku 1888, čoho dôkazom je zmluva napísaná 30. mája 1888, ktorú obce urobili s Jánom Vorčákom Pardenekom za richtárov z Rabče Jánom Kabáčom, z Polhory s richtárom Tiborom Gura, zo Sihelného za richtára Antona Kovaláka.

Obce sa zaviazali podujímateľovi za vystavenie školy 168 florénov zaplatiť, potrebný materiál ku stavaniu majú dodať 3 obce, okrem toho, obce majú staviteľovi dať titulom základného a perového 3 florény a pri stavaní dachu bude pomáhať každý deň jeden robotník. Ďalším rektorom - učiteľom od roku 1893 až do 1915 bol Anton Vojtašák. Za ním krátky čas účinkovala Mária Pospíšil a za ňou až do roku 1920 učil a rektoroval Pavol Labudják, rabčiansky richtár a 4. decembra 1920 nastúpil Florián Gogolák. Poloha Obec Rabča sa nachádza v najsevernejšej oblasti Slovenska. Je jednou z goralských obcí severnej Oravy pod Babiou horou, v okrese Dolný Kubín, v kraji Stredoslovenskom. Od okresného sídla je vzdialená 45 km. Má charakter roztrhanej kopaničiarskej obce. Jej miesto prevažne po ľavej, pozdĺž hlavnej štátnej cesty smerujúcej do Oravskej Polhory na Beskyd a ďalej do Poľska a to v dĺžke 5,5 km. Jej stred, tzv. Gacel, je medzi sútokom Bystrej a Solného potoka. Časť obce po pravej strane rieky Polhoranky zhora až po Gacel je Grúň, južne od Magury je Gacelovský Grúň. Dolná časť za riekou je prezývaná Žabinec a nižšie sú Kormaní. Časť obce smerujúcej do Sihelného, pri vtoku Sihelského potoka do Polhoranky je nazývaná Šelck. V bežnej reči často počujeme názov pre obyvateľov bývajúcich od Gacela nahor "guřane" a od Gacela nadol "duřani". Obec na hornom konci hraničí bezprostredne s Oravskou Polhorou.

Chotár Rabčiansky chotár má nepravidelný tvar. Jeho rozloha činí 2517,73 ha, t. j. 5053 siah a 3 šuchy. Rieka Polhoranka ho rozdeľuje na 2 približné polovice. Na severe hraničí s chotárom Oravskej Polhory na severozápade s chotárom Sihelného. Zo západnej strany s chotárom Oravského Veselého, z juhu s chotárom Klina a Zubrohlavy, ktorý potom prechádza ďalej na juhovýchod. Z východnej strany hraničí s chotárom obce Rabčice. Rabčiansky, rabčický a zubrohľavský chotár sa schádzajú na hrebeni Glubového vrchu za Mihaliakovou grapou, pri tzv. Sakrovi. Toto miesto má názov po istom potulonom občani českej národnosti, ktorý sa zdržiaval v Rabčiciach. Keďže sa obesil, pochovali ho Rabčičania podľa vtedajšieho zvyku na rozmedzí chotárov, aby vlastný chotár nebol vystavený trestu v podobe nejakej živelnej pohromy, napr. krupobitiu, povodniam a pod., za hanebný

čin človeka. Názov Sakra nie je jeho skutočné meno, ale prezývka, keďže toto slovo používal často v bežnej reči ako kliatbu. Chotár má zvltný, miestami prerývaný terén. V dôsledku toho je nadmorská výška obce je rôzna. Na dolnom konci za riekou u Kormanov je to výška 630 m, pri Ludovítovi Bedrichovi - 654 m a pri kostole 661 m.

Pohoria Celý chotár so svojimi vyvýšeninami je súčasťou pohoria Západných Beskýd, ktoré vrcholia v Pilsku s nadmorskou výškou 1557 m a v Babej hore s nadmorskou výškou 1725 m. Západná časť chotára mierne stúpa a vytvára pohorie Vahanov, s najvyšším bodom Vahanov vrch, o kóte 922 m. V najzápadnejšom výbežku Vahanova (Sihelného) je rabčianka Hájka (v nárečí Gojka, na špeciálnej mape Golika), niekdajšie to lesné bohatstvo rabčianskych urbarialistov. Hájka v roku 1957 prešla do vlastníctva štátnych lesov. Juhovýchodnú časť chotára vyplňuje Mihaliaková grapa, s kótou 852 m, ktorá je súčasťou pohoria Glubova, s kótou 882 m. Časť chotára medzi štátnou cestou a Solným potokom je tzv. Trhovnica. Medzi Solným potokom a rabčickým chotárom je Hrbík. Od Polhoranky smerom k Vahanovu sa tiahnu nesúvislé ihličnaté lesy miestnych občanov, medzi ktorými sa striedajú pasienky a oráčiny. Podobne je to i na protilahlej strane vo smere na horu Glubova.

Vodopis Stredom chotára valí sa hadovite juhovýchodným smerom v širokom a často menenom koryte svojím stredným tokom rieka Polhoranka. Vytvárajú ju potoky prameniace v malej Babej hore a v Pilsku. Názov má podľa obce, ktorou preteká. V Gaceli sa do nej vlieva rabčická rieka Bystrá. Pramení v rozmedzí malej a veľkej Babej hory. Cez rabčiansky chotár preteká juhozápadným smerom. Polhoranka je v rabčianskom chotári posilnená prítokmi jarkov, malých i väčších potokov. Z ľavej strany zhora počnúc sú to: Kvasniakovský jarček, Farský potôčik, Hanulakovský potôčik, Gluščíkovský potôčik a Solný potok, prameniaci na Slanej vode. Tento tečie cez chotár južným smerom a vlieva sa do Polhoranky v Gaceli. Ďalej pokračuje Mihaliakovský potok, Goborovský potok a Morčinkovský potok na dolnom konci. Z pravej strany zhora počnúc sa napájajú: Gluchovský potôčik (alebo tiež Malý Šelck), Sihelský potok včetně s Hájkovým potokom (Hájkový potok vytvára Bugajný potok, potok za Ostrým vrchom a Čerchlový potok). Ďalej je to Žiliakovský potok, Vrchovinský jarček, Sivovský potok (vytvoreným Grapovým potokom, potokom od Zimnej vody, potokom z Polany a tzv. Ďadovským potokom), Lyskovský potok a posledný Sumigovský potok. Počas topiacich sa snehov a ľadov i počas dlhotrvajúcich dažďov a prudkých búrok si počínajú mohutné vody oboch riek príliš svojvoľne vo svojich nezregulovaných korytách. Rozsiahle kamence v porieči Polhoranky a Bystrej, v celkovej rozlohe 61 ha a 86 á, sú toho zjavným svedectvom. Po katastrofálnej povodni v roku 1958 sa začala zo strany obce venovať zvýšená pozornosť úprave riečnych tokov. Vtedy v kritických miestach boli riečiská čiastočne upravené buldozénom.

Podnebie Podnebie v tunajšom chotári je pomerne drsné. Nechránená otvorená poloha kraja je vystavená nepriaznivým vetrom, ktoré sa tu počas roka vystriedajú zo všetkých svetových strán. Najnepriaznivejší je studený severák a severozápadný vietor, ktorý najčastejšie prináša dlhšie trvajúce daždivé počasie. Mrazivý severák i východný vietor, najmä v zimnom období býva neraz pôvodcom aj vyše -30 až -36 stupňových mrazov (napr. 24. a 25. dec. 1961). Búrky prichádzajú najčastejšie zo západu, z juhu a prekvapia i z juhovýchodu ba občas i zo severu, od Babej hory. Ale teplý juhozápadný vietor býva najčastejšie i predzvestou v období leta. Nejedná búrka s krupobitím zapríčinila značné škody na úrode. Dlhotrvaťúce dažde spôsobili viaceré povodne. V poslednom desaťročí bola najväčšia v roku 1958. Ľudia staršej generácie sa na väčšiu povodeň nepamätajú. Zrážky tu bývajú značné. Takmer ani jedna zima nie je bez 30 - 50 cm snehu. V roku 1944 - 1945, 1951 - 1952, 1961 - 1962 sa tu zaznamenalo až 150 cm snehu. Snehové fujavice privádzajú tunajšie cesty veľmi často do neschodného stavu. Súčasťná moderná cestná technika a údržba sa s týmto problémom ľahko vysporiadala. Prvé snehy napadnú už v novembri. No zriedkavejšie sa stáva, že až do vianoc trvajú bezsnehové holomrazy. Ľudia sa pamätajú na prípady

septembrových snehov. Tunajšie podnebie umožňuje roľníkom započat poľnohospodárske práce na poli v druhej polovici apríla, ojedinele i koncom marca (v r. 1961), niekedy i začiatkom mája (v r. 1955).

Príroda Pôda v tomto chotári je chudobná na živiny. Zvlášť trpí nedostatkom vápna. Je to poväčšine pôda kyslá. Horninový podklad tvorí jemnozrný pieskovec. Spodina je miestami štrkovitá, hlavne okolo riek a v prevažnej miere ílovitá. Ornica je 5 - 10 cm hrubá. Najviac ornej pôdy sa nachádza na Trhovnici, Hrbíku, v úpäti a bližších svahoch Vahanova, Mihaliakovej grapy a taktiež v údoliach riek. Pasienky (pastviská) sú na privrátených svahoch týchto vrchov i okolo riek a potokov. Často menené korytá oboch riek, Bystrej a Polohoranky, tvoria rozsiahle neplodné kamence, ktoré sú porastené neužitočnými drevinami ako vrbiny, jelše, jalovce a pod. Lesné porasty sa nachádzajú na spomínaných vrchoch Vahanova a Mihaliakovej grapy a na ich svahoch. Tvoria nesúvislé plochy, striedané oráčinami a pasienkami. Pred 50 - 80 rokmi väčšia časť Vahanovského vrchu a jeho svahov bola obrábanou pôdou. Pre vzdialenosť, neprístupnosť a nepohodlnosť sa postupne táto pôda prestávala kultivovať, menila sa na pasienky a vystavená bola samočinnému zalesneniu. V hĺbke týchto lesov sú zjavné medze týchto niekedy obrábaných polí. Lesy sú ihličnaté. Tvoria ich Smrek obecný, Jedľa, Borovica (Sosna).

Ovocinárstvo je tu v počiatkoch intenzívnejšieho rozvoja. Vzhľadom na rozsiahlosť dediny množstvo ovocných stromov bolo donedávna nízke. V katastrofálnej zime pre ovocinárstvo, v rokoch 1927, 1928, obstáli do dnes staré stromy (ovocné) u Prisenžniakov pri dolnej starej škole (č. d. 74), u Jagnešákov na Grúni "za vodou". Zo starej generácie sú to prevažne nešlachtené jablone a hrušky. V posledných rokoch, najmä od roku 1955 začala sa pestovaniu ovocných stromov venovať väčšia pozornosť, a to najmä zásluhou tunajšieho občana, štátneho cestára Ludovíta Bedricha a Jozefa Kudjaka, vedúceho škôlky Lesoštátnych meliorácií na Slanickej Osade. Ludovít Bedrich napr. v roku 1955 - 1960 sám vo vlastnej škôlke vypestoval značné množstvo štepených ovocných stromkov pre výsadbu vo vlastnej obci. Dnes takmer pri každom druhom dome rastie štepený ovocný strom a vidíme hlavne okolo novostavieb. Vzorný ovocný sad v tomto období si vytvoril Karol Slovák na Adamovke (pôvodom z Bobrova). Pri niektorých starých dreveniciach miesto ovocných stromov nachádzame Jaseň - ako drevinu významnú pre hospodárke účely a sem - tam Jarabinu (v nárečí Skorusa), Lipu a Vrbu. Miestami vidíme Rakytu, Brezu, v poli pri potokoch Jelše, Osiky a iné bezvýznamné dreviny. V poli na pasienkoch, na medziach rastie veľa Šípov (Šípkový, v nárečí Gluk), ojedinele i Tínky. Lesy zase poskytujú Jahody, Maliny, Brusnice a prekypujú bohatstvom Čučoriedok (Boruvky - v nárečí) a množstvom rôznych druhov jedlých i jedovatých húb. Zvlášť obľúbené sú Hríb obecný ("Gřipky"), Kuriatka ("Lisecky") a Rýdziky ("Rdze"). Taktiež sú obľúbené Náramovka cisárska ("Cop"), Čírovka sivá ("Bukuvky"), Čírovka májová ("Majuvky"), v menšej miere Podpňovka obyčajná ("Krovjorki"), Plávky ("Golompki"), Jelenka škridlicová (tmavá "Sova"), Smrčok jedlý ("Smrodze"), Lievik trúbkovitý ("Babie us"), "Pazdurki" a iné dosiaľ nepovšimnuté boli Pečiarky poľné - tzv. Šampiony, ktorých výskyt je malý.

Takmer 300-ročné Jasene, ktoré rástli pri kostole, boli spílené v roku 1958. Najstaršia Lipa sa nachádza v záhrade u Pavla Kalfasa pri dolnej starej škole. V roku 1963 sa dožila 169 rokov (vyjadrenie Pavla Kalfasa na základe údajov svojho otca i deda). Z pôvodnej Lipy, ktorá rástla na tom istom mieste a bola väčších rozmerov, boli údajne urobené sochy do Zebřidovskej kalvárie v Poľsku. Najstaršie ovocné stromy sú u Pavla Prisenžniaka, č. d. 74. Ich vek sa odhaduje na 170-200 rokov. Odbornými ovocinármi boli ohodnotené ako kvalitné semenáče. Podobného veku je i Hruška na Grúni u Cubinkov. Viac starých ovocných stromov je u Jagnešákov na Grúni "zavodou" (prezývka u Klapkov). Títo za starých čias predávali svoje ovocie v nedeľu pri kostole na "torgovisku" (od slova trh - torg). Na lúkach a pasienkoch nachádzame bežné druhy horských tráv. Dnes roľníci venujú lúkam väčšiu starostlivosť, ako tomu bolo v minulosti. Tam, kde pred

50 rokmi rástla drobná "Psiarka" ("Pšorka"), dnes rastú bohaté kultúrne trávy. Vtedy sa tráva na "bóroch" sušila aj kosila spoločne a delila sa na kopy podľa počtu siah tej - ktorej rali. Spomienky starých ľudí na túto delbu nie sú moc príjemné. Radostné je, že suché seno dnes ľudia nemusia vykladať na šopu v plachtách ako v minulosti. Trávy sa v tunajších podmienkach sušia za pekného počasia prevažne na hrabliach a v nepriaznivom počasí v ostrvách ("voscoki") i v sušiakoch.

Z obilovín sa pestuje ovos a jačmeň a donedávna vo väčšej miere aj žito (raž), hlavne, keď sa pekával chlieb po domácky. Žitná slama sa ešte aj dnes používa v posteliach miesto madracov. Z priemyselných plodín je to lan, ktorý sa do roku 1950 pestoval skoro v každej domácnosti. Tkali z neho plátno a lisovali olej. Lanovým olejom sa v pôstne dni mastili pokrmky. Zvykom bolo v takomto čase jedávať ocedenú varenú kapustu s lanovým olejom a pečenými zemiakmi, alebo len chlieb, prípadne "moskoľ" s lanovým olejom. Pestovanie lanu v súčasnej dobe ustupuje do úzadia. Mak sa pestuje len v malej miere. Dôležitou plodinou je hlávková kapusta. Popri nej na hriadach (na kapustiskách) pestujú ľudia kvaky, šalát, cviklu, mrkvu, petržlen, cibuľu, cesnak, kôpor a burgyňu. Ďalšou dôležitou plodinou sú zemiaky (miestny názov "svapka", od slova Šváb - Nemeč, od Nemcov sa rozšírilo pestovanie zemiakov cez Poľsko k nám do tejto oblasti). Z krmovín je najvzácnejšia ďatelina, ktorej semeno sa zakupuje na dolniakoch. Taktiež sa v značnej miere pestuje aj víka. V pestovaných kultúrach objavujú sa rozličné buriny. Vo veľkej miere sa vyskytuje ohnica ("vognica"), ktorá v tomto kraji je ináč vzácnou včelárskou nektarodajnou rastlinou. K ďalším burinám tu patrí pichliač roľný (voset), kúkoľ (konkuľ), pýr plazivý (př), kukučina ďatelinová (kaňorka), stoklas roľný (stoklosa), pastierska kapsička, mlieč (mloc), skorocel, púpava, podbeľ, chreň (křon), ovsík (matunok), a ďalšie iné. Nespomenul som ešte s obľubou pestované strukoviny ako hrach (groh), bob (bub), a zriedkavejšie fazuľa.

Z liečivých bylín sú tu známe a využívané medzi ľudom: harmanček, lipový kvet, praslička, materina dúška (mačeřonka), trezalka, pastierska kapsička, devätsíl lekársky (dževjnčornik), kostihaj lekársky (kostfol), skorocel, podbeľ, mäta (mjntka, tiež promenclová zelenina), plúcnik, fialka roľná, rasca (kmín), rosnička (rastie na gacelovských bóroch pri vyšnej studničke, ale najviac na Slanej vode), a tzv. cencelia a iné. V domácich záhradkách bolo a aj do je zvykom pestovať: pivóniu, palinu (pielon), šalviu (solvia), majerán, "rutu" a "božie drievko", v izbách v kvetináčoch zase rozmarín. Z poľných kvetín nachádzajú sa tu sedmikrásky, prvosienky, vstavač obyčajný (kukulka), šafrany, margarétky, sasanky, hluchávka biela, záružlie, fialky, iskierniky, vresy, mačasí a myši chvost a rôzne iné druhy typické pre podhorské a horské oblasti. Príbytky zase skrašľujú oddávna pestované pelargónie (muškáty), lipky izbové, mirty, javory, primule a iné.

Na poliach tunajšieho chotára a v útrobach lesov združuje sa rôzna divá zver. Sú to srny, jelene, diviaky, zajace, líšky, kuny, tchory, veverice, občas sa zjaví rys a v posledných rokoch, hlavne od roku 1945 šarapatia osamelí vlci. Podľa rozprávania starých ľudí v dávnejších časoch sa v tomto okolí zdržovalo veľa vlkov. Na úrodách veľa škody každým rokom narobia myši a hraboše. Pre ich ničenie chovajú ľudia vo svojich príbytkoch veľa mačiek. V riekach sa nájde kde-tu vydra, a v močiaroch ondatra. Treba ešte spomenúť i ďalšie ako lasice, zmije, jašterice, užovky, slepúchy, mloky, potkany a množstvo ďalších. Z vtákov sú to bežné vrany, kane, jastraby, pustovky, kukučky, sojky, sovy, datle, žlny, drozdy, škovránky, škorce (špoky), pinky, sláviky, lastovičky, trasochvosty, strnádky, stehlíky, hýle, rybáriky, kavky, straky, sýkorky a iné. Vo vodách tunajších riek žije lipeň, pstruh, kleň, mrena, podustva, niekedy hlavátka a mnoho iných burinných rýb ako plotica, čerebľa, slíž, hlaváč. Postrachom týchto rýb sú bocian biely, čierny, volavka a divá kačica.

Popis obce K 31. decembru 1963 sa v obci nachádza 479 domov. Z toho je 452 obývaných. Z celkového počtu je 406 poľnohospodárskych usadlostí. Domy sú postavené po oboch stranách štátnej cesty, prevažne na parcelách vlastných rali. Dedina je takto pozdĺž cesty roztiahnutá v dĺžke 5,5 km. Ďalšie jej

častí sú: na hornom konci za mostom, v sútoku Sihelského potoka, je Šelck, ďalej za týmto potokom a za riekou pokračuje Grúň až po Maguru a za ňou ďalší Grúň "zavoda" alebo ináč gacelovský Grúň. Na dolnom konci za riekou skupinu domov tvorí Žabinec a najnižšie sú Kormaní. Tieto bočné časti obce sú riedko osídlené. Ani pozdĺž hlavnej cesty rozostavanosť nie je hustá. Takáto rozostavanosť dediny do dĺžky popri ceste a v grúňoch je typické pre tunajšie goralské obce. Domy sú stavané do písmena "L" alebo "I". Hospodárske objekt sú skoro všade spojené s domom. Staré drevené domy postupne miznú a nahrádzajú ich čoraz viac nové moderné stavby tvaru štvorca, s dvoma izbami, s kuchyňou, špajzou, kúpeľňou a s pristavenou predsieňou, tzv. verandou. Staré domy sú pokryté šindlami ("guntami"), novšie pálenou alebo cementovou škridlou, prípadne eternitom alebo pozikovaným plechom. Nové domy sa stavajú z pálených tehál, kupovaných v príslušných predajniach alebo vyrobených po domácky svojpomocne, a zo škvarobetónových a lisovaných kvadier. Bytová výstavba sa prevádza samostatne vo vlastnej réžii, najnovšie i cestou stavebných podnikov. Dedina nadobúda čoraz viac krajší vzhľad. Ľudia staršieho veku sú priam udivení nad týmto rýchlym tempom vonkajšej premeny obce, hlavne v posledných trinástich rokoch, t. j. od roku 1950. Táto premena starej dediny na novú vzniká súbežne s premenou celej Oravy v rámci nového socialistického štátu, ktorý dal i pre tunajší ľud dostatok zárobkových možností a pracovných príležitostí, akých tu pred tým nebolo. Ak porovnáme, že v roku 1920 stál tu ako biela vrana len jeden murovaný obytný dom, a to budova, v ktorej je terajší Miestny národný výbor (MNV), v rade skromných drevených chalúpok a v roku 1945 šesť murovaných domov, tak v roku 1963 je tu v počte 479 domov, 218 murovaných príbytkov. Z tohoto počtu je 112 moderného typu (vid. Fotografické zábery domov so starou architektúrou a z najnovšieho obdobia v osobitnom albume obecnej kroniky). Obec v súčasnej dobe, zdá sa, akoby mala dve tváre: tvár nedávnej minulosti a tvár prítomnosti. Ale celkový jej vzhľad, najmä bytová kultúra zjavne naznačuje vyššiu životnú úroveň tunajšieho obyvateľstva. Staré drevené domy zo začiatku tohoto storočia, stavané zväčša na štyroch uhlových kameňoch, sa už postupne dožívajú. Boli dopodkladané kameňom, zatreté blatom a v základoch obielené vápnom. Mali nevelké zaoblené alebo hranaté vchodové dvere, urobené jednoducho, alebo zo šikmo - protistojne zložených dosák s vyfalcovanými okrajmi. Zatvárali sa na záporu alebo na visiacu kládku. Vedľa dverí býval dolu malý otvor pre sliedky. Okná boli nevelké, so štyrmi alebo šiestimi sklami, typicky bola riešená čelná časť strechy s jednoduchým štítom ukončeným v hrebeni špicatým kuželom, alebo inou ozdobou, prípadne častejšie bola riešená, tzv. dvojkoňovkou (v dvojitom lomení), akým spôsobom zvykli riešiť väzbu starí rabčickí tesári. Pri tomto spôsobe nachádzame všade v štíte dreveného domu dva štvorlísté otvory a v strede strechy ešte jeden alebo dva "dyminíky" s výstupnými striedkami a so spomínanými otvormi. Takéto domy vystihovali pravú podobu chudobnej rabčianskej dediny až takmer do roku 1950. V domoch tohoto typu nachádzame sieň, malú kuchyňu, väčšiu izbu a komoru. V izbe na povalovom tráme nájdeme vyrezaný nápis: "Z Božej pomoci tento dom vystavil .. x .. x .. v roku Pána 1909". Uprostred starej izby býval štvorcový otvor s príklopom do pivničnej jamy. Na pôjdoch našli by sme starodávne kysne, tzv. "srombki" na zrno a miesto komínov piecky. Nimi dym od peca unikal do pôjdu a "dyminíkmi" von. V starodávnych domoch bola prevažne len sieň, jedna izba a komora. Podlaha bola zväčša hlinená. Miesto sporákov bola veľká nálepa s hniskom a obrovským kochom. Pod povalou bývala polenica na sušenie lanu, dreva a pod. V starších domoch sa riešilo vykurovanie izieb pomocou pristavenej pece, ktorá je súčasťou kuchynského murovaného sporáka a pekárskej pece. Dom so starým kochom by sa dnes v Rabči nenašiel. Terajšie staršie drevenice, ale tiež i novšie stavby tvoria s hospodárskou časťou jeden celok. Spojené sú otvorenou "pocieňou" (počň). Vedľa nej je humno, maštal, prípadne ešte nejaká "jata". Hnojisko býva pred maštálou, záchod taktiež. Dvor je ohradený jednoduchým dreveným plotom. K najstarším domom v obci patrí dom Antona Kekeliaka na Žabinci, č. d. 421, postavený

v roku 1839. Z polovice minulého storočia je dom Jozefa Kumora na nižnom konci, stará drevená škola v dolnej Rabči. Dom starého typu Jozefíny Barnašovej je chránený pamiatkovým ústavom a nesmie sa zbúrať. Najmladšia generácia dospelých sa neuspokojuje s bytovou kultúrou starších čias. Búra staré drevenice a stavia nové, moderné, viacizbové byty. Zárobkové možnosti dovoľujú ľuďom vybaviť si ich komfortným nábytkom a zariadením. Svojpomocne budujeme vodovody. So zavedením elektrifikácie v roku 1951 zbavuje sa starej driny, spohodľuje a spríjemňuje si život zadovažovaním rôznych moderných technických vymožeností. Ak zväžíme, že do roku 1945 bolo tu z celkového počtu elektropotrebičov šesť rádioprijímačov (u Leona Blocha, Zigmunda Steinitzza, Jozefa Kumora, mlynára Lovaštíka a dp. Jána Keceru) a z nich len jedno elektrické - na stejnosmerný prúd, tak v roku 1963 je tu už 283 rádioprijímačov, 22 televízorov, 30 ladničiek, v každej tretej domácnosti elektrická práčka a skoro všade elektrické žehličky. V krátkom časovom rozmedzí badať tu veľkú zmenu, ktorá je svedectvom rýchleho materiálneho a kultúrneho rozvoja obce. K rozkvetu dediny značne prispela plánovaná investičná výstavba. V rámci tejto vyrástla v roku 1962 v strede obce v Gaceli dvojposchodová budova 14-triednej základnej deväťročnej školy. V tom istom roku dokončená bola výstavba 6-bytových jednotiek na ubytovanie učiteľov (bytovka pri ceste), ako i budova obchodného domu (včetně s reštauráciou, predajňou textilu a samoobsluhou potravín) taktiež v Gaceli. Nachádza sa tu ďalej prizemná budova ústavu národného zdravia s lekárskeým strediskom, zubnou ambulanciou, poradňou pre matky a deti, a s bytom pre zdravotnícky personál, postavená v roku 1954. V ďalšej perspektíve počíta sa v tomto stredisku obce s výstavbou kultúrneho domu. Pri rabčickej cest nachádzajú sa sklady výkupného závodu pre umelé hnojivá z roku 1952. Slúžia pre zásobovanie všetkých štyroch obcí. Pri nich z druhej strany v nečinnosti a rozpade dožíva svoj vek stará píla a vodný gazdovský mlyn. V úzadí v odbočke do kamencov stojí v brehu drevená skládka pre výkup zemiakov. Na návrší za mostom v Gaceli je skromná budova požiarnej zbrojnice postavená v roku 1945. Kríž na tomto mieste je udržiavaný na pamiatku zomrelých na cholera a tu pochovaných 5 obyvateľov, členov rodiny Sivčákovcov, bývajúcich na nižnom konci na mieste terajších Kubalovcov. Zomreli v roku 1865. Pri reštaurácii je hlavná autobusová zástavka. Druhé dôležité stredisko obce je na hornom konci, na križovatke do Sihelného. Tu sa nachádza budova miestneho národného výboru. Do roku 1950 patrila bývalému obvodnému notariátu, pre ktorý ju odkúpili vtedajšie Urbariáty obcí Rabča, Rabčice, Oravská Polhora a Sihelné, a to od žida Mórica po 1. svetovej vojne. V budove Emila Gazdika, bývalého majiteľa obchodu a krčmy je predajňa domácich potrieb a samoobsluha s potravinami. Ďalej je tu drevený pavilón osvetovej besedy s divadelnou sálou, miestnou ľudovou knižnicou a holičstvom. Budova bola postavená v roku 1948 ako školská budova. V roku 1962 ju prevzala do správy osvetová beseda pre kultúrne účely. Neďaleko pri hlavnej ceste stojí moderná pekáreň z roku 1957. Zaslúžili sa o ňu tunajší pracovníci JEDNOTY - okresného výboru ľudových spotrebných družstiev, Antom Adamčík a Antom Cvoliga. Majú zásluhu i na výstavbe obchodného domu v Gaceli. Poniže križovatky pri ceste do Sihelného stojí štvortriedna budova základnej deväťročnej školy, postavená v roku ako cirkevná škola. Pri tejto je ďalej rímskokatolícky kostol, fara a 3 cintoríny. Zadná časť tohoto chrámu i s vežou je z roku 1768. Keďže 3 dedinám už priestorovo nevyhovoval, v roku 1931 - 1932 pričinením vtedajšieho farára dp. kanoníka Jána Keceru i samotných farníkov, bol rozšírený o hlavnú loď, oltárnu časť, káplňku a sakrestiu. V roku 1948 zásluhou vtedajšieho kaplána dp. Ondreja Doránskeho bol postavený nový moderný orgán značky "RIEGER". Jeho montáž prevádzal majster Muntzberg závodu RIEGER z Krnova. Kolaudovaný bol 29. 01. 1949. Mozaika v oltárnej časti je z roku 1952 - 1953. Zaslúžil sa o ňu vtedajší farár dp. Ondrej Doránsky. Vznikla zo zbierky farníkov a vyhotovil ju majster architekt Cyril Zmeták. Malbu kostola uskutočnil akademický maliar Anton Hanuš z Moravskej Ostravy v roku 1959 za farárovania dp. Františka Irhu, ktorý

zároveň v roku 1960 sa postaral o vonkajšie omietnutie kostola brizolitom a v roku 1961 o jeho pokrytie pozinkovaným plechom. Pôvodná krytina bola pálená škridla a pred rozšírením kostola šindľová. Najstarším zvonom je "cengalka", z roku 1767. Pravdepodobne z tohoto obdobia je stredný zvon "MICHAL" (tiež zvaný sihelský, lebo je zo strany od Sihelného). Má tento nápis: "Per Adalbert Littmann neosolii - Fusa sub A. R. D. Ignatio Matkovtsik parcho o Rabcsensi. Beate Márie visitanti devovent parochiani ecclesie o Rabcesense". Veľký zvon "URBAN" nesie slovenský nápis: "Na miesto mojich do svetovej vojny vzatých bratov z obetavosti Fary rabčanskej roku 1923 povstal som ja pod Jozefom Murdžák kanonikom a farárom rabčianskym. Ad. Hillera vdova a Syn v Brne". Malý zvon "JOZEF" má nápis: "Dorminor Josephus ad vitam evocaverunud pii fideles parochiaa Rabcsensis sub Jozepo Murdžák kanonico et parcho Anno 1923. Ad. Hilleris vidua Filiusque Brunae". Pôvodné zvony, malý i veľký boli v roku 1917 za prvej svetovej vojny vzaté uhorskými vojakmi na výrobu zbraní. Cengalku predtým tajne v noci ukradol tunajší občan Juraj Kvasniak, ktorý ju ukryl do studne (do kadluba). Po roku ju opäť dal na kostol. Dva nové zvony boli zakúpené zo zbierky celej farnosti roku 1923. Vtedy boli zároveň pokrstené na mená svojich predchodcov. Cengalka z kostola opäť zmizla v roku 1935, keď sa malo vyzáňať istému obesenému občanovi z Oravskej Polhory, Mularčíkovi - Bandurovi. Nová budova fary je z roku 1942. Stará farská budova bola postavená v roku 1771. Najstarší cintorín je pri kostole, najnovší za kostolom za potôčikom. Je zatiaľ prázdny. Mŕtvoly zo všetkých troch obcí farností sa pochovávajú v týchto cintorínoch.

Pri miestnom národnom výbore (MNV) je v obci postavená autobusová zástavka. Menšie stredisko je vytvorené v dolnej časti dediny, pri poštovom úrade, ktorý od roku 1929 až doposiaľ je umiestnený v súkromnom byte poštárky p. Margity Buznovej, rod. Tarčákovej. Nachádza sa tu pôvodná budova (drevená) starej obecnej školy, v ktorej sa vyučovalo až do roku 1962. Postavená bola v začiatkoch druhej polovice 19. storočia. Od roku 1962 je v správe osvetovej besedy a slúži pre kultúrne účely dolnej časti obce. Taktiež je tu autobusová zástavka.

Ďalšia a posledná stredisková časť je na dolnom konci pri Jánovi Raticovi, prípadne poniže pri Jozefovi Kumorovi, kde v starom drevenom dome, pôvodne židovskom dome asi z roku 1960, sa nachádza pohostinstvo, ktoré bolo predtým u Jána Raticu. Je tu taktiež autobusová zástavka. Ďalšie zástavky, ktoré sa dosiaľ nespomínali sú vyše "Adamovky" (Jadamuvka), pri Dominovi a vyše Kozákovcov pri Labudiakovi.

Podľa Mihaliakovcov, niže cesty, pod brehom stojí ďalší starý gazdovský mlyn. Pri ňom postavil Ján Mihaliak a Ignác Ratica v roku 1940 gátrovú pílu. Tretí gazdovský mlyn je na hornom konci pri rieke. Všetky spomínané mlyny majú starú tradíciu. V prevádzke boli do roku 1958, kedy ich činnosť bola zastavená. Poslednými mlynármi boli: v Gaceli Ján Gužík, pod brehom Ľudovít Čajka, rodák z Jasenice a hore Jan Motyka. Mihaliaková píla je doposiaľ prevádzky schopná apíli len na mimoriadne povolenie.

K menej významným budovám v obci patrí rad ďalších. Pri nedostatku priestorov pre kultúrnu činnosť sa v dome Jána Raticu na dolnom konci hrávali častejšie divadlá, najmä od roku 19... Vyše pošty pod cestou je opustená stavba po nebohej židovke Linke, rod. Steinitzovej. Teraz je vlastníctvom Emila Kubicu z Námestova. Do roku 1956 tam bol lekársky byt s ordináciou, neskôr učiteľský byt s jednou triedou do roku 1960. Teraz slúži pre školské dielne. Predtým tam mala pôvodná majiteľka obchod s potravinami. Naproti tomuto domu vyše cesty, v drevenom dome Jozefa Tvarožka, bola za istý čas zubná ambulancia. V Gaceli dom Jozefa Tvarožka slúžil do výstavby nového obchodného domu ako predajňa potravín. Na rázcestí do Rabčíc stál do roku 1960 starý drevený židovský dom s tzv. vozovňou po nebohom Zigmundovi Steinitzovi (Štajnic), kde bola stará krčma a obchod, tzv. sklep. Na Adamovke v drevenom dome nebohého Štefana Pitáka, pod cestou, sa za istý čas v rokoch 19.. - 19... Vyše Adamovky nad cestou sa nachádza starý drevený dom Ignáca Domina. Je to pôvodný dom niekdajšieho notára Bohuckého, kde do roku 1920 bol obvodný notáriát. Taktiež sa tam

v rokoch 19.. - 19.. vyučovalo. O niečo vyššie pod cestou stál drevený dom s pekárňou, židovský majetok, vlastníctvo Leona Blocha. Pri Kozákovcoch, v dome Jozefa Kozáka vyše cesty je predajňa mäsa, tzv. "Mäsa", od roku 19.. Táto predajňa bola predtým u mäsiara Jána Belkotiaka (neďaleko MNV). Výstavba obci sa zatiaľ neuskutočňuje podľa regulačného plánu výstavby. Tento sa len pripravuje a v blízkom čase má výstavba pokračovať podľa neho. Komunikácie Cez obec vedie bezprašná asfaltová cesta, štátna cesta, ktorá za Oravskou Polhorou, na Beskyde, prechádza do Poľska. Je to niekdajšia kráľovská cesta, alebo tiež zvaná cisárska cesta, odkiaľ je ešte donedávna zaužívaný názov "csarka". Pôvodne na mnohých miestach prechádzala inou trasou. Napr. v Gluštíkovskom potôčku terajšia stará kaplnka stála vedľa pôvodnej cesty. Prvýkrát ju vyasfaltovali Nemci v roku 1940 po dobití Poľska a pred uskutočnením ďalších vojnových plánov na Sovietský zväz. Druhýkrát bola vyasfaltovaná v roku 1961. Železobetónový most cez rieku Bystrú je z roku 1916. Pôvodný drevený most bol postavený v roku 1884. Pravdepodobne v tom čase bol vyrovnaný smer terajšej štátnej cesty. Okrem toho je tu ešte sedem menších a malých mostov. Kamenný most cez Slný potok je z roku 1890. I ostatné jemu podobné sú tiež z tohoto obdobia. Treba ešte poznamenať, že gacelovský most cez Bystrú spevnili Nemci v roku 1939 silnými drevenými podperami ešte pred svojim zamýšľaným úderom na Poľsko. Hlavná cesta sa vo svojom priamom smere rozvetvuje na vedľajšie úseky. V Gaceli je odbočka do Rabčíc a pri miestnom národnom výbore (pri Gazdíkovi) do Sihelného. Tieto boli vyasfaltované v roku 1963. Do roku 1940 v údržbe obcí. Podobná týmto bola aj cesta do Oravského Veselého, ktorá vedie okolo rabčianskej Hájky. Dnes je to zanedbaná poľná cesta. Nový železobetónový most cez Polhoranku, smerom na Sihelné je z roku 1961. Predošlý dýlový na traverzách zničili Nemci 2. apríla 1945 pri svojom ústupe pred Sovietskou armádou.

Na týchto troh komunikačných spojoch je dnes čulý dopravný ruch. Frekventované sú všetkými druhmi vozidiel. Pravidelná autobusová doprava na hlavnej cest začala v roku 1946 a na vedľajšie smery v roku 1951. K obecným cestám, ktoré sú v správe miestneho národného výboru, patrí cesta na Grúň, postavená a s mostom cez Sihelský potok v roku 1957 v akcii zvelaďovania (akcia "Z"). Na nižnom konci je to cesta "zavodu", do Kormanov, ide cez Polhoranku si tamojší občania v roku 1955 svojpomocne postavili drevený most. Kúpili ho v Slanici po jej likvidcii. Medzi obecné cesty sa v minulosti počítala aj cesta, ktorá vedie z Gacela "zavodu" okolo Miklušáka a Pilarčíka. Jej stará prezývka je "Terepecká ulica". Od prírbytkov obyvateľov rozchádza sa z hlavných ciest na všetky smery chotára sieť poľných ciest, ktoré sa tiahnu pevažne po hraniciach jednotlivých rali, podľa ktorých majú aj svoje názvy. Počnúc od dolného konca dediny, smerom nahor, vybočujú pozdĺž rali nasledovné poľné cesty: Chotárna, Kubasákovská, Morčinkovská, Cigaňákovská, Luscoňovská, Kapraňovská, Raticovská, Lukašákovská, Ferleltovská, Goborovská, Sojkovská, Mihaliakovská, Zboňákovská, Jurušovská, Žitniakovská, Kalfasovská. Všetky tieto smerujú k prvej, t. j. k Chotárnej ceste, ktorá prichádza až k Bobrovskej ceste, smerujúcej z Bobrova do Veľkej Lipnice, do Poľska. Za Slným potokom pokračujú ďalšie. Sú to: Ďučákovská (pokračuje Trhovnicou k Slanej Vode, zvaná tiež "Trhovnická"), Dominovská, Pitákovská, Gluštíkovská, Miškovská, Kozákovská, Kuľkovská, Budzlovská, Bajdysovská, Brišovská, Hanulákovská, Fiškalusova, Segutovská (zvaná po židovi Segutovi), Farská (z nej odbočka krížom do Rabčíc), Cvoligovská, Kvasniakovská a Vojtasovská.

Z dolného konca smerom nahor odbočujú vľavo tieto poľné cesty: obecná cesta ku Kormanom "zavodu", výjazdová cesta od mosta pri Oselskom, Mlynárska (alebo Pikošovská, smerujúca ku mlynu pod brehom), výjazdové cesty vedľa mosta v Gaceli, Miklusovká (prezývaná Terepecká), ktorá pôvodne viedla "zavodu", Jašovská (alebo Mokošovská), Belkotovská, Gluštíkovská, Budzelovská, Buškovská, Hanulákovská, Zemanovská, Fiškalusova a Chotárna. Po za vodu, od dolného konca počnúc, smerom na Vahanov vedú tieto poľné cesty: Pavlákovská, Vilkovská, Kormanovská, Finikovská, Šurinová,

Potaranovská, Lyskovská, Laľovská, Lатарňovská (ňou sa možno dostať do Klina), Sivovská, Kumorovská, Miklusovská (ňou sa možno dostať na Kliňanskú cestu na Vahanove, vedúcu do Oravského Veselého), Rejdugovská, Timkovská, Tatíkovská, Glušťikovská, Žiliakovská (dve vedľa seba), Cubinkovská, Kozákovská, Kočákovská, Klenckovská, Matusovská a Kovalčíkovská.

Na niektorých miestach pri cestách nachádzajú sa kapličky alebo kamenné a drevené kríže. V Glušťikovskom potoku, pri pôvodnej starej ceste stojí kamenná kaplička z počiatku 18. storočia. Podobná, v roku 1945 vojnou poškodená a v roku 1948 obnovená, je na vyšnom konci za Florkom Kvasniakom, na Brišovke nad cestou. Malá kamenná kaplička je pri poľnej ceste na rozhraní rabčianskeho a rabčického chotára. Všetky tri spomínané dala postaviť istá Hanuliačka - prababka Antona Žitniaka (Renšitého), taktiež Jozefíny Bartkoviakovej, nar. v roku 1892, približne v rovnakom časovom rozmedzí. Hanuliačka bola dvakrát vydatá. Jako zámožnú vdovu po Bartkoviakovi ju prepadli zbojníci, privalili ostrými bránami a žiadali od nej peniaze. Nebyť jej verného a mocného pacholka, ktorý zbojníkov premohol, bola by zahynula, alebo peniaze vydala. Mala ich totiž ukryté v kotlíku a zakopané v kempe na záhrade. Ako veriaca, z vďačnosti Bohu za šťastie, dala postaviť kaplice na rali Bartkoviakovskej a ďalšiu na rali Hanulákovskej. Babka Hanuliačka údajne neskôr odišla do Ameriky a užívatelia rale (ako americkej) mali sa starať o údržbu kaplíc. Neskôr z toho vznikla fundácia na túto údržbu, ktorá bola daná do kompetencie Farského úradu v Rabči včete s príslušnými úradnými listinami. V kaplici v Glušťikovskom potoku boli pôvodne drevorezby: Svätá Trojica, Úpadok Pána Ježiša pod krížom a Panna Mária s hlavničkou na rukách, stojaca pod krížom s umučením. V kapličke pri Rabčiciach bola drevorezba Sedembolestnej Matky Božej, na Hanuliakovke je zasvätená Pannej Márii.

Na Adamovke pri ceste stojí kamenný kríž, ktorý dala postaviť Margita Dominiak z rodu Martina Gnidžák roku 1897 na základe testamentného odkazu jej bezdetného syna (uvádza Jozef Ďurčák). Podobný kríž z kameniny v kamennej ohrade dal postaviť v roku 1947 pri rabčickej ceste Anton Ďurčák, ktorý sa neskôr odsťahoval na dolniaky. Drevené kríže sú oddávana na dolnom konci pri moste, v Sivovskom potoku "zavodou", pri Sihelskej ceste na vršku, pri Jánovi Mokošovi a Jánovi Vajdeckovi v Gaceli, pri Kormanoch "zavodou" z roku 1948, pri Motykovom mlyne kamenný kríž, prevezený zo Slanice v roku 1951. Pred kostolom na tzv. "torgovisku" sa nachádza na kamennom stĺpe socha Sv. Jána Nepomuckého s krížom na rukách. Na stĺpe je nápis: ANO DOMINI 1821 Obnovený v roku 1863. Dodatočne poznamenávam, že na priečelnej vchodovej strane obnoveného chrámu sa nachádzajú kamenné sochy: Sv. Florián - ochranca proti požiarom a Sv. Donárd - ochranca proti bleskom. Na viacerých starých drevených domoch sa nachádzajú z vonkajšej strany drevorezby krížikov s umučením Sv. Trojice alebo Sedembolestnej Matky Božej.

Na budove nového obchodného domu v Gaceli sa nachádza vo vchodovej časti pamätná doska s nápisom: PAMATNÁ TABULA JAGNEŠÁKOVI ANTONOVI nar. 1920 +1944 KTORÝ PADOL V BOJI ZA OSLOBODENIE NAŠEJ VLASTI. VENUJE SPB RABČA. Nápis s povstaleckou symbolikou je zhotovený z lipového dreva a jeho autorom je ľudový rezbár Martin Štepaňák z Or. Polhory. Dosku dala vyhotoviť Miestna odbočka protifašistických bojovníkov v Rabči a bola odhalená v roku 1962 pri príležitosti 17. výročia osláv Slovenského národného povstania. Anton Jagnešák bol v druhej svetovej vojne príslušníkom Prvého Čsl. armádneho zboru. Padol hrdinsky 17. septembra 1944 pri dedinke Siena v začiatkoch ťažkých bojov Karpatsko-duklianskej operácie. Pochádzal z početnej rodiny Ignáca a Márie Jagnešákovskej, rodenej Plutovej.

Obec Rabča je spojená s ostatným svetom telefónom, ktorý bol zavedený v roku 1935. Na miestnom Poštovom úrade (pri starej škole) je telefónna rozvodňa s možnosťou hovorov na všetky smery. Telefónna sieť je vedená pozdĺž ciest na telegrafných stĺpoch. Okrem 8 verejných účastníckych telefónnych staníc sú štyri súkromné. Pre usnadnenie poštovej služby sú uložené na viacerých miestach poštové schránky. V roku 1963 sa zaznamenáva

nasledovný počet predplatiteľov jednotlivých časopisov: PRAVDA 79, RUDÉ PRÁVO 32, PRÁCA 31, SMENA 13, ROLNÍCKE NOVINY 12, SLOVENKA 38, BESEDA 13, SVET SOCIALIZMU 6, ŽIVOT 4, ŽIVOT STRANY 12, VČELÁR 4, KATOLÍCKE NOVINY 27, VČIELKA 61, OHNÍK 71, ZORNIČKA 81, RODINA A ŠKOLA 2, KOMENSKÝ 5, PIONIERSKE NOVINY 17.

Poštový úrad je od roku 1929 umiestnený v súkromnej budove p. Margity Buznovej, rod. Tarčákovej. Predtým sa nachádzal v jej súkromnom byte pri starej škole (v terajšom byte s. učiteľ Eugena Buznu). Pôvodná pošta, t. j. od založenia poštového úradu, asi od roku 1878, bola zriadená v starej škole v byte vtedajšieho učiteľa, tunajšieho rodáka Jána Tarčáka, ktorý bol zároveň poštmajstrom až do roku 1918. Po ňom v tejto práci pokračovala jeho dcéra p. Margita Buznová do roku 1956. Potom tu boli vedúcimi Štefan Kurňavka zo Zákamenného do roku 1958, Anna Helanová, rod. Pilarčíková z Rabče do roku 1961 a od vtedy Ján Jagnešák z Rabče.

Za starých čias sa pošta privážala povozom z Tvrdošína, neskôr za Slanice a od roku 1938 túto službu robil Ján Krcha z Oravskej Polhory. Od roku 1946 ju rozvážajú autá poštovej správy.

Elektifikácia obce sa uskutočnila v roku 1951, na Grúni v roku 1958. Primárna sieť o napätí 2200 V je napojená od Zubrohlavy a vedená je po stĺpoch a železných stožiaroch poľom pozdĺž obce. Na ňu sa v najbližších miestach napájajú Rabčice, Oravská Polhora a Sihelné. Z troch transformátorov sa rozvetvuje do obce sekundárna sieť o napätí 220 V, ktorá ide pozdĺž ciest a na ňu sú prípojkami napojené budovy obyvateľov. Z celkového počtu len 12 domov je neelektrifikovaných. V dedine je 95 motorových prípojek a tieto každým rokom pribúdajú. Rok elektrifikácie je významných období v živote našich občanov. Je hraničným rozmedzím medzi starým a novým životom, medzi starou a novou dedinou. Ľudia ocenili a postupne začali využívať jej dobré služby. Ulahčili si v práci, v domácnosti i v poľnohospodárstve. Sú vďační svojej vlasti za tento prínos a starostlivosť. Nikto z dnešnej, ale i starej generácie by sa už nechcel vrátiť ku starým začmudnutým lampám, lampášom, "katrušán". Nikto by nechcel zameniť elektrifikovanú prácu, za ručnú rezačku, staré cepy, geple, ručné mlátačky a pod. Veru nemal čas na oddych tunajší starý človek ani v zime pri niekdajšom spôsobe života. V mrazoch - nemrazoch, od jesene od jari ozývali sa v monotónnych taktach zvuky starých cepov z drevených stodôl, aby sa získalo zrno na obživu i na zasiatie. Nové svetlo oživuje v starých ľuďoch spomienky na svoje detstvo, keď ako deti pálievali šlajsi na peci (nadreté triesky), aby zabezpečili aké také svetlo v príbytku svojej rodiny. Táto niekdajšia skutočnosť odchádza do zabudnutia a u starých v porovnaní s prítomnosťou vyvoláva trpké rozpomienky.

Treba ešte podotknúť, že pred elektifikáciou obce boli to len tunajšie mlyny, ktoré vodnú energiu využívali niekoľko rokov predtým na výrobu jednosmerného prúdu, a to vlastné osvetlenie. Nový organ v kostole bol v začiatkoch poháňaný jednosmerným prúdom z mlyna od Motyku.

Miestny rozhlas Okrem elektrického a telegrafného vedenia tiahne sa cez obec sieť rozhlasového vedenia. Montáž rozhlasového vedenia sa uskutočnila v roku 1961 a jej predĺženie na Grúň v roku 1963. Rozhlasové ústredie sú v budove miestneho národného výboru. Pokiaľ v obci ešte nebolo tohoto moderného komunikačného prostriedku, MNV sprostredkoval dôležité správy občanov cestou hlásateľa - bubeníka. V predchádzajúcich dobách takého oznamy vybavoval richtár, a to vždy v nedeľu po bohoslužbách na múre pred kostolom na tzv. "torgovisku". Terajšie hlásenia vybavuje cestou miestneho rozhlasu s. Jozefína Števrková, rod. Jančová, pracovníčka MNV.

Futbalové ihrisko sa nachádza v Gaceli pri moste pod požiarnou zbrojnicou a je v správe miestnej Telovýchovnej jednoty SOKOL. Vybudované bolo svojpomocne v roku 1959. Jeho výstavbu riadil MNV. Otvorenie ihriska si naliehavo vynucoval mohutný rozvoj telovýchovného hnutia. Výstavba však bola spojená s mnohými ťažkosťami, ktoré nikto nepredvídal. V sobotu 28. júna 1958 boli s radosťou a nadšením dokončené posledné práce. V nedeľu na Petra Pavla nepretržitý leják spôsobil obrovnú povodeň, v rámci ktorej si rieka Bystrá zmenila svoje koryto priamo cez ihrisko. Celá mravenčia práca

a snaženie vyšlo nazmar. Trvalo opäť celý rok, kým sa ako tak dalo do poriadku, a tu opäť rieka Bytrá v letnej povodni vyliala svoj hnev a zdemolovala štvrtinu ihriska. Vďaka pomoci a iniciatíve našich niektorých občanov ako Ludovíta Bedricha, Jozefa Kudjaka, Karola Slovika a ďalších, s využitím ťažkých strojov, ktoré boli do povodňových úprav nasadené, sa podarilo futbalové ihrisko dostavať a dať do používania. Dovtedy slúžili mládeži len zbežné provizória, vyhotovné kde-tu po kamenciach.

Rale Rabčiansky chotár pozostáva podľa zemeračských a pozemnoknižných údajov zo 7 ralií, ktoré od dolného konca počnúc smerom hore sú nasledovné:

Raľa dolnosedliacka (od Chotárnej cesty po Ferletovskú ulicu)

Raľa Odelgova (po Mihaliakovskú ulicu za Jankom Bedrichom)

Raľa Mihaliakova (po Kalfasovskú ulicu)

Raľa Gacelova (po Slaný potok)

Raľa Pitáková (po Gluščíkovský potôčik)

Raľa Záleskova (po hornú kaplicu za Florkom Kvasniakom)

Raľa Hornosedliacka (po polhorský a sihelský chotár)

Poznamenávam, že v rozhraní rale dolnosedliackej a Odelgovej sa nachádza časť rale Gacelovskej v rozlohe 40 siah, ktorá je doplnkom hlavnej rale Gacelovej v Gaceli, lebo je čo do rozlohy menšia.

Hlavné rale sa tiahnu chotárom vo smere juhozápad-severovýchod, a to priečne na hlavnú cestu a rieku Polhoranku. Prvú časť tvoria rale na ľavej strane rieky a druhú časť na pravej strane. Rieka ich delí na približné polovice. Rale dostali svoje názvy podľa pôvodných osadníkov a vlastníkov, ktorí na nich vyrúbavali lesy a menili ich postupne na úrodnú pôdu.

V hlavných raliach nachádzame ďalšie menšie role, tzv. "šnúry" (miestny názov: snur), "polšnúry" a menšie diely, ktoré idú rovnobežne vo smere hlavnej rale. Majú taktiež svoje názvy a tie nadobudli po dlhoročných užívateľoch, dedičoch, čo súvisí s postupným vzrastom obyvateľstva alebo ďalším prisťahovalectvom. Mená týchto rolí, tzv. "šnúrou" sú zachované po dnes a ich rozloha je stanovená v siahach. "Šnúry" sú merané po 20, 30, 40, 60, 80 siah. Miestny občania ich nazývajú: dvadsiatka, tridsiatka, dve tridsiatky, štyridsiatka, dve štyridsiatky. V súčasnej dobe sú hlavné rale a šnúry rozdrobené na nespočetné množstvo úzkych rolí a roličiek. Šnúry sa markantne vynímajú pri pohľade z kopcov, lebo sú obmedzené medzami alebo poľnými cestami. Vlastníctvo rolí je zaznamenávané pozemnoknižne s príslušnou výmerou (v pozemkovej knihe štát. notárstva, predtým v tzv. grundbuche).

Zloženie jednotlivých ralií je nasledovné:

Raľa dolnosedliacka pozostáva s Pavlákovky (80 siah, skutočnosť 78,12 siah), Kubasákovky (80 siah), Morčinkovky (80 siah, skutočnosť 77,18 siah), Viľkovky (zavodou 40 siah, skutočnosť 37,18 siah), Viľkovky pri ceste (20 siah), Kormanovky pri ceste (20 siah, skutočnosť 18,12 siah), Kormanovky za vodou (40 siah, skutočnosť 37,18 siah), Cigaňákovky (40 siah), Luscoňovky (40 siah, skutočnosť 37,18 siah), Kapraňovky (40 siah), Širinovky (40 siah), Šurinovky (Finikovky), Popieračikovky (40 siah), Raticovky (20 siah, skutočnosť 17,18 siah), Ďubašákovky (20 siah, skutočnosť 19,60 siah), Buganovky (20 siah), Oškvarovky (20 siah), Lukašákovky (20 siah), Ferleťákovky (60 siah), Sumigovky (80 siah).

Tu ďalej nasleduje časť hlavnej rale Gacelovej v rozlohe 40 siah Raľa Odelgova pozostáva zo Semcovky (80 siah, skutočnosť 77,25 siah), Lackovky (20 siah), Goborovky (18 siah), Svitkovky (30 siah), Gaľaťákovky (40 siah), Sojkovky (20 siah), Sojkovky (20 siah), Pudlakovky (40 siah, skutočnosť 38,12 siah), Lyskovky (80 siah), Staharovky (80 siah), Potaranovky (80 siah), Mihaľákovky (80 siah, skutočnosť 77,18 siah).

Raľa Mihaľáková pozostáva z Mihaľákovky (80 siah, skutočnosť 77,18 siah), Zboňákovky (40 siah), Jurošovky (40 siah), Pikošovky (20 siah), Žitňákovky (20 siah, skutočnosť 15,30 siah), Dorotovky (20 siah), Kalfasovky (30 siah), Sviderovky (20 siah), Markovky (40 siah), Kumorovky (40 siah), Kudjakovky (80 siah), Sivcovky (tiež Sivovky - 40 siah), Ickovky (40 siah), Revajovky - Satanovky (80 siah), Lataňovky (80 siah), Laľovky (80 siah).

Raľa Gacelova pozostáva zo Sviderkovky (20 siah), Jagnesovky (20 siah), Jagnesovky (20 siah), Jagnesovky za vodou (20 siah), Miklusovky za vodou (40 siah, skutočnosť 37,18 siah), Jagnesovka (20 siah), Jagnesovka za vodou (20 siah), Miklusovka (20 siah), Jašovka za vodou (40 siah, skutočnosť 37,22 siah), Jašovka pri ceste (50 siah, skutočnosť 39,27 siah), Gletovka pri ceste (50 siah), Gletovka za vodou (20 siah), Gletovka za vodou (20 siah).

Raľa Pitáková pozostáva z Adamovky (20 siah), Adamovky pri ceste a za vodou (80 siah, skutočnosť 78,12 siah), Jadvigovky (30 siah), Belkoťákovky za vodou (40 siah), Belkoťákovky pri ceste (30 siah), Rejdugovky za vodou (60 siah, skutočnosť 53,40 siah), Miklušákovky (20 siah), Miklušákovky za vodou (20 siah), Kovalíčkovky (20 siah), Skubovky (20 siah), Drapalovky (20 siah), Pitákovky (20 siah), Grobarovky za vodou (20 siah), Jašovky za vodou (20 siah, skutočnosť 14,36 siah), Jašovky za vodou (20 siah), Pitákovky (27 siah), Mokošovky (27 siah), Dominovky (27 siah, skutočnosť 26,4 siah), Pitákovky (30 siah), Pitákovky (30 siah), Tarčákovky (40 siah), Glušíkovky (80 siah), Gruňanskej (40 siah), Bartkovky a Kráľovky (40 siah), Tatíkovky (40 siah), Randjakovky (40 siah), Timkovky (20 siah), Jašovky.

Raľa Zaleskova pozostáva z Miškovky (27 siah, skutočnosť 25,12 siah), Miškovky (27 siah), Miškkovky (27 siah), Kozákovky (80 siah), Kuľkovky (40 siah), Budzeľovky (30 siah), Dupakovky (30 siah), Bojdesovky (20 siah), Duškovky (20 siah), Brišovky (20 siah), Brišovky (20 siah), Brišovky (20 siah), Kekelakovky (40 siah), Klenckovky (40 siah), Kolčákovky (40 siah), Joneckovky (40 siah), Fernegovky (40 siah), Žilakovky (80 siah).

Raľa hornosedliacka pozostáva z Hanulákovky (80 siah), Blanikovky (40 siah), Zemanovky (20 siah), Zemanovky (10 siah), Jagelkovky (10 siah), Barnašovky (14 siah, skutočnosť 9,30 siah), Segutovky (40 siah, skutočnosť 31,40 siah), pôda MNV (farská - 80 siah), Kvasňakovka (20 siah, skutočnosť 16,26 siah), (20 siah, skutočnosť 18,12 siah), Pitákovka (20 siah, skutočnosť 17,18 siah), Zogroda (60 siah), Zogroda za vodou (150 siah, skutočnosť 54,36 siah), Hluchovka, Zogroda, Fernežákovka (20 siah), Jagelkovka (60 siah), Gorská (80 siah), Omastákovka (40 siah), Stašovka (40 siah), Sivcovka (20 siah), Sivcovka (20 siah), Majerovka (40 siah), Pajonkovka (20 siah), Kovalíčkovka (20 siah), Matúšovka (40 siah).

Jednotlivé údaje o raliach, ich zložení a rozlohe sú výpisom z príručného zošita Janka Kvasniaka, bývalého tajomníka MNV, predsedu Zväzu jednotlivo hospodariacich roľníkov (JHR) v Rabči a dopresnené skúsenosťami a praxou dlhoročného predsedu MNV v Rabči Jánom Matugom. Údaje o rozlohe ďalej nasvedčujú, že rabčianska siaha nie je celkom presná, v niektorých raliach je menšia. Jedna siaha má 6 šuchov, 1 šuch má 12 colov. V prepočte na dĺžkové miery to činí:

1 col (1) = 24,6 mm

1 šuch = 12 colov = 31,68 cm

1 siaha = 6 šuchov = 72 colov = 190,08 cm

Šírka raľových šnúrov zodpovedá rozmerom:

10 siah = 19 m 2 cm 8 mm (v miestnom názve "pol dvadsiatky")

20 siah = 38 m 1 cm 6 mm (dvadsiatka)

30 siah = 57 m 2 cm 4 mm (tridsiatka)

40 siah = 76 m 3 cm 2 mm (dve dvadsiatky - štyridsiatka)

60 siah = 114 m 4 cm 8 mm (dve tridsiatky)

80 siah = 152 m 6 cm 4 mm (dve štyridsiatky)

Ak rabčiansky chotár má rozlohu 2517,73 ha alebo 5053,5 siah (t. j. 5053 siah a 3 šuchy), v prepočte na plošné miery 1 rabčianska siaha obsahuje 49 á a 82 m². Siaha v miestnom goralskom názve je "šonga". V živote tunajších občanov, najmä v minulosti bola často príčinou mnohých rozporov, zloby, nenávisti i súdnych procesov.

Rabča je poľnohospodárska usadlosť. Patrí do podhorskej oblasti krmovinársko-zemiakárskej. Tunajšie obyvateľstvo sa zaoberá prevažne chovom dobytka a pestovaním poľnohospodárskych plodín, dôležitých pre chov hospodárskych zvierat. Hospodári sa súkromným spôsobom.

V roku 1949 po presvedčovacej kampani nabehla obec na nový socialistický spôsob hospodárenia. Bolo založené "jednotné roľnícke družstvo" I. typu, v rámci ktorého sa začalo hospodáriť nie na vlastnej, ale na prenajatej slaníckej pôde, ktorá v období dostavby Oravskej priehrady po odťahovaní Slaničanov ostala nevyužitá. Rabčianske JRD (Jednotné roľnícke družstvo) obhospodárovalo vtedy 90 ha ornej pôdy, a to v oblasti za zubrohľavským chotárom, medzi riekou Polhorankou a starou bobrovskou cestou. Členskú základňu družstva tvorilo 72 členov. Vo funkcii predsedov sa vystriedali: Ján Šurin, Ján Ratica, Matej Palider. V tomto období bol postavený veľký drevený ovčín pre chov oviec, ktorých stav činil 130 ks (pri Kalfasovskej ulici). V roku 1953 sa na tejto pôde prestalo hospodáriť pre zalesňovanie brehov Oravskej priehrady. Zbytok tejto pôdy prešiel neskôr pod JRD Bobrov. Vlastná pôda členov JRD čo do rozlohy nedávala predpoklady hospodáriť po novom na vlastnej pôde, a tak rabčianske JRD postupne prestalo existovať. V roku 1959 sa začala v obci prevádzať nová politická presvedčovacia akcia za rozšírenie členskej základne a vytvorenie nového jednotného roľníckeho družstva. Požadovaných výsledkov sa nedosiahlo, a tak obec pokračuje stále v individuálnom spôsobe hospodárenia.

Z rozlohy chotára 2517,73 ha pripadá na ornú pôdu 1160,96 ha, na lúky 216,57 ha, na pasienky 117,62 ha, pre domáce záhradky 3 ha, na neplodnú plochu 67,10 ha, na zastavanú plochu 45,43 ha, na vodnú plochu 62,79 ha a pod cesty pripadá 37,24 ha pôdy. Súkromné lesy zaberajú plochu 756,37 ha a štátne lesy 93,97 ha pôdy (bývalá urbárska Hájka).

K 31. dec. 1963 nachádza sa v obci 1530 ks hovädzieho dobytká, z toho 780 ks kráv. Ďalej sa eviduje 640 ks ošípaných, z toho 62 prasníc, 72 ks oviec, 14 ks kôz, 171 koňov, 4200 ks sliepok, 185 ks husí a 62 kačíc.

Od roku 1948 sú povinní roľníci podieľať sa svojimi produktami na verejnom zásobovaní pracujúcich. Túto činnosť cez národné výbory organizujú Okresný a obvodné poľnohospodárske nákupné podniky. V rámci tejto povinnosti odovzdala obec 12 650 q hovädzieho a bravčového mäsa, 225 000 l mlieka, 351 900 ks vajíčok, 95 vagónov zemiakov a 200 q sena. Plánované nákupné úlohy sa tak splnili (predtým tzv. "kontingenty") v mäse na 100 %, vo vajíčkach na 102 %, v zemiakoch na 106 %, v sene na 98 %. Do roku 1952 sa splnili aj nákupné úlohy v obilninách (vyjadrený stav k 31. dec. 1963).

Na ornej pôde pestujú roľníci plodiny, ktoré vytvárajú krmovinovú základňu pre chov hovädzieho dobytká, ošípaných, koňov, hydiny a taktiež i pre vlastnú obživu. Rozdelenie ornej pôdy pre pestovanie jednotlivých kultúr možno v súčasnom období vyjadriť (1963) percentuálne asi takto: na ovos pripadá 40 % ornej pôdy, na jačmeň 20 %, na žito 0,01 %, pre zemiaky 20 %, na ľan 0,02 %, na krmoviny (ďatelina, víka) 18,93 %, na kapustu 0,04 %, na burgyňu 1 %. Hrach i bôb sa s obľubou pestujú ako medziplodiny v zemiakoch a ďalšie ako mrkva, petržlen, cibuľa, cesnak, mak, kvaky, cvikla a podobne na kapustných hriadach alebo prídromových záhradkách. Úžitok z úrody v tunajších podhorských podmienkach býva veľmi kolísavý.

Hektárové výnosy možno vyjadriť asi takýmto priemerom: u ovsa činí 11 q, u jačmeňa 14 q, u zemiakov 180 q, u siatych krmovín 36 q, u tráv 26 q sena. Priemerná ročná dojivosť u jednej kravy činí v Rabči asi 1100 l mlieka.

Hovädzí dobytok je prevažne pinzgauského plemena a jeho krížencov. Hodnota zdravej úžitkovej kravy sa pohybuje v rozmedzí akolo 4500 Kčs (korún československých), t. j. 12,-- Kčs 1 kg živej váhy, u ošípaných 10-12,-- Kčs za 1 kg živej váhy. Priemerný kôň má hodnotu asi 6 000 Kčs. 1 kg bravčového mäsa stojí ... Kčs, 1 kg hovädzieho mäsa 17-24 Kčs, 1 kg bravčovej masti 22-36 Kčs, 1 kg masla 38-46 Kčs, 1 vajíčko 1-1,20 Kčs, 1 l odstredeného mlieka 1,70 Kčs (ináč 2-3 Kčs), 1 kg múky hladkej 3,50 Kčs, griskovej 4,50 Kčs, 1q zemiakov v nákupných strediskách 27-50 Kčs, v obchode 65 Kčs, 1 kg údenej slaniny 32 Kčs (údaje z roku 1963), 1 dvojkilogramový chlieb 6,40 Kčs, 1 kg cukru 6 Kčs.

Rožný dobytok a jeho produkty ako mlieko, maslo, tvaroh, mäso, slúžilo odjakživa pre obživu tunajšiemu obyvateľstvu. Koža bola nepostrádateľná pre domácu výrobu krpcov, topánok, konských postrojov a podobne. Takmer každá usadlosť vlastnila a vlastní aspoň jedno alebo viac kusov kráv. Záviselo a

závisí to od majetnosti tej-ktorej rodiny. Kto chová 2 a viac kusov dobytky, chová aj koňa, lebo on je prvý a najpotrebnejší pomocník v ťažkých poľnohospodárskych prácach a tiež i zárobkovým prostriedkom. Za starých čias si zámožnejší gazdovia chovali miesto koňa páru volov, ktoré zapriahli do jarma. Popri chove hovädzieho dobytky bol a je ešte dost' rozšírený chov oviec. Gazdovia ich dávajú pásť na rabčický alebo jasenický salaš (pri Slanej vode). Do roku 1920 bola ovčia koža a vlna cennou surovinou pre domácu výrobu súkna i kožuchov, lebo sa nosili portky, guny, haliny, kapce, robili sa serdáky, rukavice, čiapky, konské pokrôvky a podobne. No a syr, žinčica, oštiepky boli vždy zdravým a chutným pokrmom.

Veľmi rozšírený chov ošípaných. Skoro každá domácnosť si uchová prasa pre domácu zakáľačku. Mäso a slanina sa údi jalovcovým dymom. Ešte donedávna bolo zvykom zhotovovať sadlo, ktorým sa takmer celý rok mastila kapusta. Okrem toho v každej domácnosti ľudia chovajú sliepky pre vajíčka a mäso, menej kačice a morky. Ojedinele sa chová koza. Z drobných zvierat je rozšírený chov králikov. S obľubou si ľudia chovajú mačky a v každom 10 dvore breše pes.

Dobytok si každá usadlosť pasie individuálne, na vlastných pasienkoch alebo na spoločných podľa príslušnosti k tej - ktorej rali. Teda koľko roľníkov, toľko pastierov. Pasenie dobytky vykonávali prevažne deti, u zámožnejších gazdov najatí pastieri, ktorí túto prácu - službu vykonávali za dojednaný oblek, bielizeň, obuv a stravu. Boli to najčastejšie deti z chudobných a početných rodín. Najatý pastieri slúžili u gazdov od februára do novembra (od Hromníc

do Všetehsvätých) a v niektorých službách spávali v maštaliach na tzv. "vrcenču" (vyvýšené miesto). Toto miesto tiež slúžilo pre stráženie zvierat, keď sa očakával prírastok zvierat v maštali, t. j. pred otelením a prasením.

V starších časoch sa pásal dobytok na vzdialenejších pasienkoch celý deň. Vtedy prichádzali ženy k dojeniu na pastvu. Na voľnú pašu sa vyhánia dobytok po zbere kapusty. Pri jarnom vyhánaní dobytky na pastvu bolo a doposiaľ je zvykom dávať kravám na krk remene so spiežovými zvoncami. Dobytok sa lepšie pasie, stmeluje do krdla a ľahšie hľadá, keď sa stratí.

Obrábanie ornej pôdy sa vykonáva tradičným spôsobom, ale v poslednom čase i tu preniká pokrok. Na orbu sa používajú pluhové jednoradlicové, a to polokovové s oceľovou radlicou a novšie železné. Podobné sú i brány.

Poniekto roľníci majú už vlastné kultivátory, plečky, sejačky, kosačky a kopačky na konský potah. Zo zakamenianskej oblasti si ľudia zadovožujú pluhové na okopávanie zemiakov. Novšie poľnohospodárske stroje si roľníci zadovožujú z Čiech, kde ich kupujú od bývalých súkromných gazdov.

Jarné poľnohospodárske práce sa v tomto prostredí začínajú prevažne v druhej polovici apríla, niekedy už koncom marca, ale oddialia sa i na začiatok mája. Kosenie tráv na lúkach (na bóroch) začína zvyčajne 10. júla, ťatelinou koncom júna a začiatkom júla. Žatva začína medzi 10. - 20. augustom, vykopávka zemiakov od 20. septembra. Kapustu ľudia sekajú koncom októbra. Termíny všetkých poľnohospodárskych prác závisia od príchodu jari.

Za starých čias bývali niektoré poľnohospodárske práce značne oneskorené. Napríklad ťatelinou sa kosili v polovici júla, po úplnom rozkvetu, záhradné trávy od Jakuba a na bóroch až v auguste. Uplatňovala sa zásada, "čím neskôr - tým viac". Dnes sa prijíma vedecký názor, "čím skôr - tým kvalitnejšie". Žatva začínala koncom augusta a v septembri, vykopávka zemiakov až v októbri. Mlátilo sa takmer celú zimu cepami, dnes strojnými mlátačkami na elektrický pohon. Okolo Všetehsvätých býva mlatba skončená.

Chcel by som čitateľa kroniky informovať stručným prehľadom o tom, ako počasie v priebehu celého roku 1963 vplývalo na priebeh poľnohospodárskych prác: január bol silne mrazivý, s východným vetrom a so snežením, napadlo veľa snehu, cesty zaviazali 20. - 28. februára poklesli nočné teploty na -25° až -32°C . V marci do 13. jasno. V noci 13. 3. blýzkavica a sneží. 15. - 16. marca mrazy -18° až -20°C . Do 24. marca polooblačno s občasnym snežením. Potom nočné mrazy, jasno a južný vietor. 1. - 2. apríla sneženie, potom jasno a rapídny odmäk. Jarné poľnohospodárske práce začali 12. apríla

a trvali do 4. mája. Veľkonočná nedeľa 14. apríla. 23., 24., 25. apríla dopoludňajšie búrky. Jar bola ku plnej spokojnosti roľníkov, každý deň sa dalo pracovať. Do 27. mája bolo oblačné počasie s výdatným a teplým dažďom, sparno z rána hmla. 3. júna sa vyskytol nočný mráz. Ináč jún bol pekný. 19. - 25. júna dažďové prehánky. 15. - 18. júna sa okopávali zemiaky. Júl bol prevažne pekný. Sená sa rýchlo pozbierali. 8. a 11. júla búrky. 24. júla vystúpila teplota na 31°C v tieni. Posledný týždeň bol pochmúrny s občasnými prehánkami. August bol taktiež priaznivý len 14. a 15. pršalo. Druhá polovica mesiaca bola premenlivá. Žatva začala 5. augusta a skončila 20. augusta. V septembri striedavo dážď a pekne, posledné dni daždivé. Vykopávka zemiakov sa začala 18. septembra a trvala do 10. októbra. Začiatok októbra bol daždivý. Od 13. októbra pekne, potom striedavá oblačnosť a opäť pekne, jasno, ale s vetrom. Prvá polovica novembra oblačná s prehánkami. 10. novembra slabý mráz. Od 17. novembra nočné mrazy. Dobytok sa pásol do 20. novembra. V decembri sa nočné mrazy stupňujú. Od 5. - 17. decembra sneží. Od 18. - 24. mrazy -12° až -16°C. 26. decembra odmek a potom krásne dni s nočnými mrazmi -1°C.

Vlaňajší rok 1962 bol naproti tomu veľmi extrémny. Jarné práce trvali od 18. apríla do 19. mája. Prerušované boli snehovými prehánkami a dažďom. 3. mája 10 cm snehu. 5. júna snehy na kopchoch a 7. júna sneží všade. Ovce zo salašov sa vrátili späť. Dobytok sa nemohol pásť. Ešte 13. júna niektorí gazdovia dosádzali zemiaky. Senné zbierky prebehli zdarne: medzi 10. až 20. júlom. Žatva započala až 28. augusta. 10. septembra tuhý mráz, zemiaková vňať zmrzla. Vykopávka zemiakov trvala od 1. - 15. októbra. Mlátilo sa veľmi neskoro.

V roku 1961 jarné práce začali 6. apríla a skončili 26. apríla. Už začiatkom mája sa prekopávali zemiaky. Lúky sa začali kosiť 26. júna a senné zbierky skončili 20. júla. Žatva trvala od 10. - 30. augusta. Obilie sa prevážalo suché. V jeseni zakvitli jahody a našli sa aj červené plody. Dobytok sa pásol do 13. novembra.

V roku 1960 jarné práce započali 28. marca a boli ukončené 6. mája. Striedali ich snehové prehánky, dážď a mrazy. V júni, v júli, v auguste skoro každý deň pršalo. Mnohým roľníkom zemiaky vymokli, vňať uschla. Ešte 16. júla ich niektorí rušali. Senné zbierky trvali do 10. augusta. Sená vybeleli, nedali sa dosušiť. Žatva trvala od 14. augusta do 12. septembra. 11. septembra kňaz dišpenzoval nedeľu na uskutočňovanie poľných prác. Zvážalo sa obilie. Bolo mokré. Úrody bolo málo. S vykopávaním zemiakov sa započalo od 20. septembra a skončilo sa 10. októbra. Poľnohospodárske práce sa vykonávajú podľa tradičných zvyklostí. Nová generácia však i tu vnáša určitú kultivovanosť a pokrok. Veľa fyzickej námahy a starostlivosti si vyžadujú zemiaky. Sadia sa len vykrojenej časti hlúz, tzv. "okravky" ("vokrovky"), a to za pluhom do zúhorenej a dobre vyhnojenej zeme, predovšetkým maštaľným hnojom. Bezprostredne za tým nasledovalo ručné sekanie brázd a bránenie. Po vyklíčení - vyriadení zemiakov sa tieto zase ručne plejú, odburínujú, alebo "rušajú". Najnovšie už niektorí plečkujú. Po primeranom vyrastení ich okopávajú, prevažne ručne, poniektorí aj okopávacími pluhmi. Napokon v čase okolo 25. - 20. septembra nasleduje vykopávka zemiakov, ktorá sa deje prevažne ručne a z časti vyorávačmi na konský potah. Za starých čias sa pôda pod zemiaky neúhorila. Zorala sa najar a ženy ich sadili do takejto pôdy za motykou priečne po záhone. Hneď nato sa brázdy zosekali ručne a rola sa zbránila. Pravda takejto technológii zodpovedala aj úroda, ktorá bývalá chudobná. Pri súčasnom racionálnejšom hospodárení možno predpokladať z 12 vysadených vriec zemiakov úrodu okolo 50 vriec.

Pri pestovaní poľnohospodárskych plodín je to zaužívaný takýto sevný postup: v prvom roku zemiaky, v druhom roku jačmeň, v treťom roku kvalitnejší ovos, ("kručok", "rýchlik"), v štvrtom roku drobný ovos, v piatom roku opäť zemiaky, alebo ďatelina. V starších časoch po ovse nechávali rolu zalúčniť na jeden rok. Do nej potom v nasledujúcom roku siali ovos a opäť zemiaky, atď. Dnes majú roľníci možnosť zakúpiť si nové

obrody osiva a sediva a pre zúrodňovanie si zakupujú pôdy primerané pridely priemyselných hnojív.

Trávy sa kosia ručne a sušia sa za slnečných dní ustavičným prevracaním hrablami. K večeru sa seno skladá do kôp, z rána sa opäť roztriasa, dorušuje a zväža koňmi v drabiňákoch do stodoly. Keď je daždivé, neprajné leto, vyžiada si táto práca veľa námahy. Počas mokrých rokov muselo neraz všetko seno vyvážať z borov na suchšie miesta. Zlé skúsenosti nútia ľudí odvodňovať zamokrené lúky jednoduchými garadmi.

Veľmi zaužívané pestovanie ďateliny ako dôležitej krmoviny pre kone a dobytok. Dosušujú ju v ostrvách (tzv. "vosoki"), poniektorí aj v sušiakoch. Skosené obilie sa dosušuje v kozlíkoch (tzv. "sluniki", jeden slunik má 6 snopov a čiapku). V minulosti viac ako teraz bolo rozšírené pestovanie lanu, ktorý sa potom po domácky spracovával na plátno. Okolo lanu bolo veľa práce: trhanie, rafanie, močenie, rosenie, sušenie, tlčenie, lámanie v "mendlici", vytieranie v "čerlici", česanie a napokon pradenie ("přrontki"). V tých časoch ženy a dievčatá celú zimu sa krčili pod kúdelou a spriadali biele lanové vlákna v tenučkých nite na vretenu alebo kolovrátku ("vuzek"). Z pradienok ("přndžunka") vyrábali miestni "knopi" lanové plátno. Z neho sa po ďalšom spracovaní šilo prádlo, posteľná bielizeň a plachty. Meralo sa na "rify" (1 rýf = 75 cm).

Z lanového semena sa zasa v miestnych olejárnach vyrábala lanový olej, ktorým sa v čase pôstu mastili pokrmy.

Okolo týchto práca, hlavne pri priadkach, páračkách sa sústreďoval zábavný život dedinskej mládeže a pestoval sa miestny folklór.

Maštalný hnoj sa vyváža na lúky v jeseni a pod zemiaky v zimnom období. V starých časoch pridávali do neho ako stelivo smrekovú čečinu ("ščeło"), ktorú rezali na primitívnych rezačkách. Poznávam, že v neúrodných rokoch mladú porezanú čečinu pridávali aj do krmiva pre dobytok. Močovka tu venujú malú pozornosť. Zväčša vyteká ako nepotrebná do graradov a potokov. Len niekoľko gazdov má upravené hnojisko a močovkovú jamu. Po priemyslových hnojivách je veľký dobytok. Ľudia sa najviac zháňajú za Thomasovou múčkou. Zvykli ju siať po lúkach a pri sejbe ďateliny. Bežne je dostať Sirany, Superfosfát, Draselnú soľ a Liatky. Roľníci si ich zakupujú v sklade Výkupného podniku v Gaceli. Vedúcim tohoto skladu je t. č. Ignác Randiak, predtým Anton Vajdečka a pôvodne Jozef Tvarožek. Pri tomto sklade prevádzajú pravidelne týždenné zvody jatočného dobytku (i úžitkového) pre verejné zásobovanie pracujúcich, a to každú stredu. Výpup uskutočňujú zamestnanci výkupného závodu.

Pri uskutočňovaní jarných poľnohospodárskych prác bolo zvykom, teraz už len ojedinelým, že si zámožný gazdovia najímali na pomoc tzv. "jarovníkov". Boli to chlapi z chudobných rodín, kde obyčajne nebolo koňa. Za túto prácu si mohol jarovník urobiť jarné práce na vlastných pozemkoch.

Napokon nebude od vecí zmieniť sa o doposiaľ zaužívaných starých poľnohospodárskych mierach. Zrno sa meria na merice. 1 merica = 4 štvrtníky. 1 štvrtník = 15 l. 1 merica = 60 l zrna. 8 vriec okravkov zemiakových = 12 meríc okravkov. Po vymlátení sa zrno uskladňovalo a ešte doposiaľ uskladňuje na pôjdoch v tzv. "smorbkoch" (šindľové debne) s obsahom 5, 10, 20 meríc zrna, alebo v tzv. "štokoch" (tiež "safarne" debne z dosák) s obsahom 50 - 60 meríc zrna.

Záver poľnohospodárskeho roku sa končí mladbou. Táto práca sa vykonáva čoskoro po zvoze obilia a končí sa okolo Všetichsvätých. Vykonávajú ju viacerí súkromní mláťačkári na moderných mláťačkách na elektrický pohon. Je to závažná udalosť v dome roľníka. Zvykom je, že sa pozháňa na pomoc celá rodina a blízky susedia a túto pomoc si navzájom vracajú. Takmer do roku 1940 sa mlátilo cepami, potom ručnými mláťačkami, gepľami na konský pohon, a potom ozubenými "bezinkami".

Hospodárske pomery Ako už bolo spomínané, obec má poľnohospodársky charakter. Súkromné roľníctvo - to bol v minulosti jediný zdroj obživy, ktorý si chudobní alebo majetní prílepšovali biednymi a ťažkými zárobkami. Tieto hľadali v drevorubačstve, povozníctve, pltníctve, rôznych drobných remeslách, službách u zámožnejších obcí i v cudzom kraji. Kolko detí

z početných chudobných rodín sa roky ponevierali ako pastieri dobytky, poslušní paholci alebo služky, a to neraz len za skromnú almužnu, alebo len za oblečenie, obuv a stravu. Úplne chudobní ľudia, duševne či telesne postihnutí boli odkázaní na žobrotu. Prosiac o milodar denne postávali s batôžkami pri domových, alebo kostolných dverách. Tento jav bol príznačný až do roku 1945 a bol charakteristický pre predchádzajúce štátne zriadenia. Markantnú sociálnu nerovnosť a neduhy minulosti odstránila nová Československá republika pod vedením robotníckej triedy a jej predvoja, Komunistickej strany Československa (KSČ). Socialistické zriadenie dalo ľudu dostatok pracovných a zárobkových príležitostí, odstránilo biedu a v plnej miere sa postaralo o zlepšenie životnej úrovne obyvateľov i v tunajšej obci. Pôvodný zdroj živobytia postupne prestával byť jediným. V rámci industrializácie Slovenska spriemyselňuje sa i naša Orava a nezabúda sa ani na jej severné oblasti. Vplyvom možností zamestnania v národnom podniku TESLA ORAVA v Nižnej nad Oravou (predtým do roku 1957 Lanárske závody), MAKYTA v Námestove (od roku 1960), TURČIANSKE STROJÁRNE v Trestenej a Námestove a inde, mení sa i triedne zloženie tunajšieho obyvateľstva. K 31. decembru 1963 sa eviduje z celkového počtu 2414 obyvateľov 1/10 pracujúcich ako trvalých robotníkov, ktorí pracujú prevažne v oravských závodoch a podnikoch. Pravda mnohí z nich sú ešte aktívnymi roľníkmi, pričom pôdu obhospodaruje manželka s ostatnými členmi rodiny. Radostná je tá skutočnosť, že v závode TESLA, MAKYTA, našlo primerané zamestnanie veľa mladých žien a dievčat. Muži pracujú ako lesní robotníci, šoféri, stavební robotníci, kovorobotníci v rôznych podnikoch v Moravskej Ostrave, Třinci a inde na Morave a v Čechách. Viac ľudí pracuje len sezónne, napr. na štátnych majetkoch, v cukrovaroch, v lesoch, na rôznych stavbách a podobne.

Popri hlavnom zamestnaní sa niektorí občania zaoberajú remeselnou výrobou. Keďže rapídne vzrastá výstavba rodinných domov, veľmi sú vyhľadávaní murári. K nim v súčasnosti patrí Jozef Korman, Jozef Žitniak, Jozef Pilarčík, ktorí pracujú v rámci stavebných podnikov, a ešte ďalší ako Jozef Boldoviak, Anton Šurin, Jozef Tyrol, Zeman, Odumorek a iní. Domáci murári nestačia pokryť požiadavky našich občanov, a tak vyhľadávajú iných z okolitých obcí. Známi sú bratia Pindiáci a zo Sihelného zo svojou skupinou, Kekeliaková, alebo Hrubíaková skupina z Oravskej Polhory a ďalší. Pred prvou svetovou vojnou vybavovali murárske práce tunajším ľuďom murári z Veľkej a Malej Lipnice. Ešte dodnes sa spomínajú, lebo niektorí z nich si pri osobnom dohovore rozkázal, aby sa preň prišlo s povozom: "prijadžče po řond", pričom celým jeho náčiním bola kelňa a kladivo. Ináč starí ľudia spomínajú dobrých murárov z Liptova, ba niektorú mašťal stavali aj talianski murári. Možno povedať, že tunajší murári spĺňajú požiadavky súčasnej modernej výstavby, spoľahlivo stavajú, pekne omietajú a kožujú. V rokoch 1945 - 1950 tu vyrábala cementovú škridľu a betónové múry Václac Kubelka, ktorý sa tu oženil s Máriou Kubiesovou. Podobné práce a zároveň aj kameninové pomníky uskutočňuje Viliam Kolena v Zubrohlave a predtým do roku 1948 istý Mereš z Ústia nad Oravou.

Pri intenzívnej výstavbe domov sú rovnako potrební tunajší tesári. Hoci sa už prestalo s budovaním drevených - zrubových domov, nepostrádateľní sú pri zhotovovaní strešnej väzby, pri pokrývaní atď. Je tu viac schopných tesárskych skupín ako Ján Jašák a spol., Jozef a Štefan Brišák (Zmučka) a spol., ďalej Jozef Piták Pajtas, Ondrej Brišák, Pavol Kalfas, a pred tým bol známy Ján Ratica. Stavby sa pokrývajú cementovou alebo pálenou škridlicou, eternitom, najnovšie pozinkovaným plechom, hospodárske stavby šindľami. Klampiarske práce vykonávajú prevažne Hrubíakovci z Oravskej Polhory. Začiatkom tohoto storočia (1900-1915) zrubové drevené domy s lomeným štítom tu hodne staval známy tesár Štefan Střolka z Rabčíc so skupinou: Anton Kovalčík - Vdoviak, Jozef a Florek Bolibruch a Ján Kolčák. Tito na okolí stavali pohraničné kasárne a horárne. Známa bola druhá tamojšia skupina: Jozef Kubík, Ján Semeniak, Karol Turac, Anton Naništa, Vendelín Turac a po prvej svetovej vojne skupina Ferdinanda Slovíka. V súčasnej dobe je veľmi

známa a vyhľadávaná tesárska skupina Antona Brezoňáka so Sihelného a tiež Jozefa Tyrola z Oravskej Polhory.

Stolárske práce tu vykonávajú: Ján Mihaliak, Ján Skurčák (Vilcek), Jozef Popieračik, Jozef Šurin, František Kubík, Jozef Tyrol, Ján Bedrich, Ludovít Bedrich, ktorý vyrobil aj niekoľko klasických huslí a ručný medomed na vlastný spôsob. Hlavnou náplňou ich výroby sú prevažne okná, dvere, predtým i bežný nábytok. Pracujú v súkromných dielňach. Mnohí si svoje výrobné prostriedky zmodernizovali. Šindľovú krytinu vyrába strojom Jozef Popieračik a Rudolf Janča.

Ani jedna poľnohospodárska usadlosť sa nezaobíde bez voza, pluha, plužných kolies, gnátok, saní a podobne. Ich výrobu zabezpečujú miestni kolári ("kolejoře"). V prítomnej dobe jedným z nich je Ján Miklušák (Janík). Donedávna sa touto prácou zaoberal Ján Gluščík (Capek), a predtým Pavol Miklušák (Hromajdzík), Ignác Miklušák (Křonscik), Pavol Miklušák (Křonscik), Jozef Kovalíček (Otepka), Jozef Miklušák (Barilák), Jozef Sivek (Bandik). Zhotovovali kolesá, vozové letrá, drabiny, oje, celé vozy, sánky, gnátky, ich údržbu, poniektorí i kolovrátky na pradenie lanu. Najvhodnejším materiálom bol jaseň, alebo buk. Preto jaseň ako úžitkový strom rástol v minulosti prednostne takmer v každom dvore a záhrade. Početne prevládali ovocné stromy.

Na jarmoky, na svadby, odputy, na návštevy a do mesta sa cestovalo na košinových vozoch letrových, alebo na saniach. Známy je doposiaľ tunajší občan Štefan Oršuliak Sirek, ktorý z vrbových prútov pletie vozové košiny i košíky. Svojho času vyrezával krásne drevené lyžice. Do roku 1958 pekné košiny robieval aj Hondras Pilarčík. Zhotovovanie prútových košíkov v starších časoch nebolo žiadnou zvláštnosťou. Robili si to ľudia sami. Dnešní výrobcovia zo staršej generácie sú o to vzácnejší.

Dnes už nikto z našich ľudí nechodí v krpcoch. Obúvajú sa a šatia primerane dnešnej dobe, niekto skromnejšie iní náročnejšie. Pôvodný kroj sa vytratil. Zriedkavo ho vidieť v Sihelnom a Or. Polhore. Starodávny plstený, čierny klobúk ešte sviatočne nosieva Ján Jašák a Jozef Tatík. "Krpce vraj boli dobré na nohy, mätko sa v nich chodilo, nohy neboleli ...", zavše si takto pochvaľuje Anton Kozák - Gačka. Nezodral ich v mladších rokoch, preto si ich občas, tak rekreačne, navlečie. Vedel si ich sám ušiť. Takýchto výrobcov v minulosti bolo veľa. Robili ich z dobytčej, alebo svinskej kože. Túto si dávali spracovávať v Námestove u garbiara Antona Kucku (zadusil sa pri požiari 2. apríla 1945 pri prechode frontu). Za starých čias, v 19. st. bol garbiarom istý Kubasák, ktorý býval na dolnom konci v Rabči.

Novší typ obuvi vyrábali obuvníci so živnostenským listom. Takýmto bol Ján Jančo, rodom od Púchova, bývajúcí v Rabči, neskôr v Or. Polhore (č. d. 1), ktorý svoju živnosť prevádzal od roku 1900 do roku 1943. V tejto práci pokračoval jeho syn Cyril Jančo do roku 1952. Počas prvej ČSR šil obuv Ján Cvoliga, t. č. pracovník miestnej pekárne. Ján Cvoliga šil aj tzv.

"trstenské krpce", ktoré boli zo súkna, s koženou podrážkou a podpätkom.

Ďalším obuvníkom tu bol Anton Prisenžniak (Čort), ktorý svoju živnosť uskutočňoval do roku 1952 a príležitostne až do svojej smrti (+1961).

Zriadením osobitnej predajne ba obuv, pod názvom "Baťa", v roku 1940, na začiatku Oravskej Polhory, obuvnícke remeslá začali upadať. Novopostavenej predajni sa obuv nielen predávala, ale aj opravovala. Po roku 1945 bola zoštátnená a dostala názov OBUVA, neskôr OBUV. Slúži pre celú strediskovú oblasť.

Krajčírské remeslo tiež malo svoje zlaté dno. Ešte i dnes príležitostne šijú nenáročné sedliacke obleky pre mužov: Ignác Domin, Ján Šurin (Ferleta), a ďalší vyučení modernejší krajčíri ako Jozef Prisenžniak, Ján Piták (Mokoš), Ignác Jagnešák, Jozef Štetiar, ktorí zhotovujú i dámske obleky. Zo ženských krajčírok sú doposiaľ známe: Terézia Pitáková (Mokošová), jej dcéra Terézia Zboňáková (Čublíková), Žofia Mincová a predtým bola známa Jozefína Tyrolová (r. Tarčáková). Zriadením nár. pod. MAKYTA v Námestove v roku 1960 je dnes schopnou krajčírkou a skoro každá zamestnaná žena.

Pokiaľ bola aktuálna výroba súkna remeselným spôsobom, šili z neho súkenné nohavice, tzv. "portky": Anton Masničák a Revaj (na Žabinci).

Jednoduché kožušky z ovčej kože, pod kabát, tzv. "serdáky", doposiaľ šije Štefan Ratlovský v Rabčiciach. Zhotovuje zároveň aj typické oravské kožušinové čiapky. Serdáky, s rozpínaním na boku tu šije: Pavol Gura, Pavol Kovalíček a donedávna Ján Cvoliga. Naším kožušníkom hojne konkurovali známi kožušníci, Gluch a Socha z Lokce.

Hrubé vlnené rukavice s jedným palcom pre furmanov robil až do roku 1954 Anton Gnidiak (Blaník).

V blízkej spojitosti s kolárovou výrobou bolo kováčske remeslo, lebo kde kolár prestal, pokračoval v práci a dokončil ju kováč. Starý osvedčený kováč Jozef Oselský (Šviedrik), t. č. dôchodca, už len sem tam niekedy, v predjarí zazvoní na starej kovadline. Vyučil syna Ignáca, ktorý si zriadil novú kuzňu a syn Jozef zdedil straotcovskú, v ktorej pracuje už len počas sezóny. Na hornom konci bol známy kováč Pavol Jaššák, ktorý tomuto remeslu zasvätil všetkých svojich synov: Vendelína, Jána a Antona.

Dedičstvo prevzal Anton Jaššák (Bonk), ktorý ešte do dnes pracuje príležitostne. Podobne toto remeslo uskutočňujú: Chutniak, Ondrej Ratica - Pojčík, Jozef Revaj, Ignác Žliak a do roku 1950 Jozef Piták (Pitocek). Predtým boli známy: Ignác Prisenžniak (Mareňák), Jozef Adamčík, Jozef Joščák (Kocurek), Anton Boldoviak (Imrulík, Jozef Ratica), Bugan.

V Sivovskom potoku je stará kuzňa po Ignácovi Taraníkovi. Pracoval do roku 1920. Od neho prevzal náradie Ignác Korman, ktorý toto remeslo prevádzal do roku 1955. Po spomínanom Joščákovi zdedil kuzňu Jozef Kekeliak (na Grúni). Skoro všetci kováči mali svoje kuzne (dielne) na starý spôsob. Len s príchodom elektrifikácie sa niektorí zmodernizovali. V minulosti tunajší kováči na kovanie železa nemali dostatok banského uhlia. Na zvaračské účely si ho kupovali v Tvrdošíne. Na kujné železo im postačovalo drevené uhlie, ktoré si zákazník musel vyrobiť sám. Ľudia si ho pripravovali v lesoch zo smrekových alebo jedľových haluzí. Rozžeravené uhlie zalievali vodou a ochladnuté naberali do vriec a donášali kováčovi. O to lacnejšia potom bola kováčska práca.

Za kováčsku kuzňu slúžil jeden samostatný domček, obyčajne drevený, ktorý mal vypustený väčší prístrešok a jednu miestnosť. V nej mal kováč veľké mechy, ohnisko a nákovu upevnenú na kláte a taktiež ostatné potrebné náčinie. Ručným alebo nožným stláčaním mechov sa vháňal vzduch do ohniska, v ktorom sa rozpaľovalo železo. Rozžeravené ho potom formoval na nákovu. Pod prístreškom okúval kone, vozy, napínal rafy a kolesá a pod. Tu mohol svoju prácu vykonávať aj počas nepriaznivého počasia.

Súčasťou ľudskej obživy v starých časoch, ba aj nie tak dávno, bol lanový olej. Vyrábali ho v miestnych olejárňach z lanového semena. Býval výbornou pochútkou s vtedajším "moskolom", kapustou a kulašou. Takáto trochu zmodernizovaná olejárňa sa nachádza u Jána Jagelku na Žabinci, kde sa prestalo s výrobou v roku 1950. Pozostatky starej olejárne sa nachádzajú u Jána Kvasniaka. Otec menovaného, Juraj Kvasniak (+ 1956) aj so svojou manželkou Annou, rodenou Jagelkovou, sa zaoberali touto prácou od roku 1910 až do roku 1939. Ona doniesla toto zariadenie ako dedičstvo po svojom otcovi Jozefovi Jagelkovi, bývajúcim na Šielciku. Tento okrem výroby oleja kupčil solou, mal jatku, sekal mäso. Jeho syn Ján Jagelka sa priženil do Sihelného, kde si taktiež zriadil olejárne. Jagelka na Žabinci je synom Jána zo Sihelného. Teda v Rabči má olejárstvo starú tradíciu.

V Rabčiciach mali olejárňu oddávna a donedávna istí Briliakovci, bývajúci na vyšnom konci. Tlčenie semena bolo zriadené na spôsob akéhosi taranu, čo bolo dosť nebezpečné, preto ľudia, ktorí tu prichádzali s lanovcom, sa vraj modlili: "Uchovoj nos, Pane, vod nescsnj kijana!" (Spomienka starých ľudí).

Pokúsím sa opísať spôsob výroby lanového oleja v olejárni u Kvasniakovcov v Rabči (Ústne podanie Janka Kvasniaka, ich syna, narodeného 29. apríla 1922).

Po vytrhaní lanu na pozemku sa lanové snopy doviezli domov a tu sa zbavili stonky semenných bobúľ česaním na rafákoch (rafák - stolica so železným

hrebeňom). Po vysušení sa hlávky (glufki) vysypávali na humno a mlátili cepami. Preosievalo sa to potom na pretákokoch a ručnou vejačkou. Čisté semeno sa dosušovalo na peci. Vysušené sa zaneslo do olejárne, kde sa výroba začínala s príchodom veľkého pôstu a ním aj končila. V tom čase sa v olejárni pracovalo bez prestania, vodne aj vnoci a do výroby bola zainteresovaná celá rodina.

Výrobňa mala tri zariadenia: tzv. "stempy", pec na praženie a lis. Ďalším príslušenstvom boli: Drevené korytká (dlabáky), "plat" - upletený zo srsti kravského chvosta, dieravý železný hrniec na lisovanie a drevená nádoba na olej, tzv. "Cebřík". Stempy pozostávali z dvoch na seba položených bukových trámov, každý o hrúbke a šírke 40 x 40 cm, a tieto boli zopnuté železom. Stempy - to boli vyhlbené okrúhle diery vo vrchnom tráme s priemerom 16 cm a hĺbke 40 cm. Dno týchto otvorov bolo železné. Do stempy sa vsypalo 2 l semená. Toto sa tĺklo okrúhlym klátom, v podobe piesta, upevnením na konci mocnej dvojramennej bukovej páky. Klát na dopadovej strane mal nabitú krátke ostré železo. Dopadom do stempy robil lanové semená na jemnú múku. Striedavý pohyb kláta v stempe vykonával chlap, ktorý držiak sa opory nohou vážil koniec dvojramennej páky, čím sa dvíhalo druhé rameno s klátom, ktorý svojou váhou i s príklopom druhej nohy dopadol do stempy. Drevené semeno sa občas rukou zamiešalo. Takto urobená múka sa potom na hustom site (pretáku) preosiala do korýtka. Zbytok sa opäť tĺkol. Po skončení tejto práce sa jemná zmes v korýtku "foldovala", t. j. zalala sa presným množstvom teplej vody, a to podľa množstva zmesi a rukami sa všetko miešalo. Keď sa šedé testo zmenilo do hnedá, vysušovalo sa trením v rukách. Vysušená hmota musela byť pružná. Pri stlačení sa musela samočinne zdvihnúť. Až potom mohla prikročiť domáca gazdiná (olejárka) ku praženiu. Robila to na osobitnom šporáku, v ktorom bol zamurovaný široký železný hrniec, tzv. "rynik". Zmes sa ustavične miešala a nesmela sa pripáliť. Veľmi horúca sa dala do železného lisovacieho hrnca, ktorý mal voľné pohyblivé dno. Do tohoto veľmi silného hrnca ("rynika") sa predom dovnútra vložil "plat", ktorého štyri konce museli vyčnievať, aby sa horúca masa pekne zabalila. Takto sa to potom dalo do ložiska lisu, tzv. "prasu". Do hrnca obrovskou silou tlačil piest prasu a dierkami z hrnca vytekal do drevenej nádoby krásny zlatý, príjemne voňavý lanový olej. Z 3 kg takejto hmoty natečie 1 l oleja. Výlisok, tzv. "makúch", býval veľmi tvrdý. Rozbíjal sa kladivom, močil v teplej vode a dávali ho dobytku. Pri plnom pracovnom nasadení od rána do poobedia mohlo sa odstaviť najviac 5 makúchov, od jedného makúcha dostal olejár 2 šestáky a 1 dl oleja. 1 l oleja mal hodnotu 1 l pálenky (za prvej ČSR to činilo 18 Kčs). O lanový olej bol veľký záujem. Olejár mal vždy dostatok zákazníkov. Najčastejšími bývali slanickí, bobrovskí, zubrohľavskí pláteníci.

Dokončím ešte opis zbývajúceho zariadenia. Spomínaný "plat" bol tkaný zo srsti kravského chvosta a to tvaru pravidelného kríža. Srst sa náležite vyčistila, vyprala a spriadala sa do mocných nití, z ktorých sa jej jednoduchým spôsobom snovaná a prevliekaním utkal "plat". Bez neho sa nedal olej lisovať. Špecialistom na výrobu platov bol príbuzný Kvasniakovcov, Ján Jagelka zo Sihelného. "Pras", t. j. lis, mal pre svoju mohutnosť osobitné miesto. Pozostával z dvoch bukových trámov o rozmeroch 50 x 50 x 700 - 800 cm, ktoré boli ležmo položené na podklade do tvaru písmena "V". Vpredu, kde sa lisovalo, boli trámy spojené bukovým jarmom a ramená na druhom konci sa zúžovali a rozširovali pomocou závitovej osi veľkého dreveného kolesa, ktoré pri lisovaní uvádzali do pohybu viacerí chlapi.

Práca spojená s výrobou lanového oleja nebola ľahká. Bolo však v nej čosi čarovného, neobyčajného a zaujímavého, čo ju zľahčovalo. Zainteresovaná bola do nej celá rodina, najmä mládež. Tá si tu prišla na svoje. Olejárňa bývala miestom, kde sa zbližovali starí i mladí, kde sa tvorila láska, pieseň, hudba, ľudový folklór. Kiežby v našej obci ožili zdroje tohoto krásneho umenia.

Pestovanie lanu malo veľký význam aj z iného hľadiska. Tradičným spôsobom spracovávali jeho vlákna a tkali lanové plátno. Šili z neho košele,

"jupki", spodníky, plachty ("loktuse"), vrecia a iné potreby. V terajšej dobe sa prestalo s výrobou plátna. Nečudo. Kým ľudské ruky premenili púhu lanovú býv na krásne belunké plátno, to vyžadovalo rok veľmi trpezlivej, prevažne ženskej práce. Dnešné obchody však poskytujú pre každého dostatok priemyselného textilného tovaru. Zárobkové možnosti stúpajú a zamestnanosť ohradzuje ľudí od pestovania lanu pre domáce spracovanie. Dnes ho už len niektorí roľníci pestujú na odpredaj pre n. p. Lanárske závody v Trstenej. V dôsledku toho tunajší tkáči, tzv. "knopi" preorientovali svoju výrobu na tkanie handrových kobercov, o ktoré je tu veľký záujem. Robia ich na tých istých stavoch - "krosnách", ako plátno. Takýmito výrobcami sú dodnes: Ján Jagnešák (Klapek), Jozef Jagnešák (Klapek), Anna Ferletiaková (r. Jagnešáková), Jozef Kvasniak (Majcher), Anton Žitniak (Pieščanik), Anton Zboňák (Čublik), Pavol Prisenžniak (Čortík), Anton Pienčák a Jozef Genzor (na Žabinci). Predtým robili i koberce i plátno: Anton Harbut, Anton Prisenžniak (Mareňák), Pavol Lubas (Kopčok) a istý Pudlak (Pudlok), po ktorom prevzal staré zvyky Anton Pienčák. Ján Jagnešák - otec terajších Jagnešákovcov (na Grúni za vodou) kúpil železné stavy, ktoré mu zabezpečil majiteľ vtedajšej farbiarne v Slanici, istý gróf z Bobrova (hneď po prvej svetovej vojne). Boli to staré maďarské krosná, zručnejšie ako naše staré drevené.

Slanickí farbiari do roku 1918 podporovali knopov na dedinách, zakupovali im modernejšie stroje, aby oni sami mali zabezpečenú prácu vo vlastnej farbiarni. Dedinské ženy, ale aj knopi, si dávali u nich farbiť kvalitnejšie plátno na tzv. "tlačenu", z ktorej sa šili sukne, spodníky, jupky a zástery.

Z výrobou handrových kobercov sa započalo u nás približne od roku 1935 najviac však po oslobodení roku 1945. Za prvej ČSR si dávali robiť takéto koberce (pokrovce) u tunajších knopov rabčicí financii (štátna pohraničná služba). Postupne u ľudí vzrástol záujem. Na zhotovenie pekných kobercov si dnes kupujú v obchodoch farebnú priadzu a strihajú pekný textilný odpad na úzke šnúry, ktoré v koncoch zošívajú a motajú na kĺbka. Najkrajšie koberce tu dnes robí Anna Ferletiaková.

Spomínaní Jagnešákovci (Klapci) boli známi i tým, že tkali súkno na portky, kapce a dvojfarebné konské pokrovce (čierno-biele), od roku 1900 do roku 1945. V súvislosti s touto prácou v krátkosti popíšem domáce spracovanie ovčej vlny. Nastrihaná vlna sa naskôr prstami porazťahovala, "čechrala" a na tzv. "kremplach" sa ručne česala. Boli to v podstate dva plošné drôtené hrebene. Na spodný, upevnený na stolici, sa položila rozčechraná vlna, ktorú vrchný hrebeň s rukoväťou česal. Vlnený plat sa upevnil na kúdeľ (kondžel) a spriadal na kolovrátku. Jemnejšia vlna z mladých oviec sa spriadala na tenké nite, zo starších na hrubé nite. Z tenkej priadze sa robilo tenké súkno na portky, z hrubej na kapce a pokrovce. Utkané súkno nosili ľudia na ďalšie spracovanie "foľušníkovi" do Lomnej, istému Grajciarovi, a tiež do Hruštína. Poznamenávam, že niektorí zámožnejší občania si na portky kupovali jemné bystrické súkno. Dnes chovatelia oviec predávajú vlnu Poľnohospodárskemu výkupnému podniku na priemyselné spracovanie.

Domáce spracovanie lanu je pre súčasnú najmladšiu generáciu neznáme. Zmienim sa preto o tejto práci, lebo ona je taktiež významná pre tvorbu originálneho ľudového umenia, dedinského folklóru, o čom budem hovoriť v inej kapitole.

Vytrhaný lan sa viazal do väčších snopov, tzv. "otiepok". Doma ho rafali na rafákoch, t. j. zbavovali semenných bobúľ (gluvek), viazali do malých viazaničiek, tzv. "stuh" a močili 10 - 12 dní v močidlách. Za močidlá slúžili vyhlbené plytké jamy so stojatou vodou, pri riekach alebo v potokoch. Dĺžka močenia tiež závisela od teploty vody. Vymočený lan sa obyčajne po senných zbierkach stiel do riadkov na záhradách alebo lúkach, kde sa rosil. Močený lan sa rosil 1 - 2 týždne, nemočený 1 mesiac. Opäť sa zbieral do otiepok a dosušoval na polenciach i v peciach. Po skončení jesenných prác vysušený lan na tíkol bukovými piestami, tzv. "kijonkami" na nízkych drevených stolicích. Tíklo sa obyčajne v dvojiciach, ale i

v trojici a štvorici, striedavo proti sebe, čo v tejto dobe bolo obzvlášť pozoruhodné, lebo celá dedina sa ozývala takýmto klepotom. Týmto spôsobom sa tvrdé lanové stonky lámali, aby sa z nich v ďalšom procese ľahko odstránilo pazderie ("paždžře). V poslednom čase sa ručné tĺčenie pozmenilo na lámanie lanových stoniek železných valcoch. Potom sa opäť lan dosušoval, išiel na ďalšie spracovanie v tzv. "mendlici a čerlici" (mjndlica a čerlica). Mendlica mala podobu skladacieho vreckového noža, s práznym púzdrom a čepolou (nožom) s rúčkou na konci. Bola asi 1 m dlhá, 12 cm široká, celá z bukového dreva. Upevňoval sa na koňa ("kobylica"). Na nej spracovávala žena hrst' otlčeného lanu. Kládla ho priečne po nôž. Postupným sekaním a vyťahovaním lanu sa stonky ešte viac lámali a uvoľňovalo sa pazderie. Čelica bola podobná, ale s tým rozdielom, že puzdro i nôž boli dvojdielne. Pomocou nej sa lan úplne zbavoval pazderia a vlákna sa celkom uvoľnili. Hrst' takéhoto lanu sa v strede previazala a odložila. Nasledovalo česanie lanu na tzv. "uzlov" (vnzel), lepšie povedané "kocúrkov". Jeden kocúrek tvoril 6 hrstí. Z nich sa plietol "bugiel", čiže polvenček, čo tvorilo 12 hrstí. Po vyčesaní na štetí ostával menej kvalitný lan, tzv. "klaky", ktorý sa viazal obdobne ako česanie lanu. Napokon sa mohlo prikročiť ku pradeniu, k čomu slúžilo za starých čias vreteno ("vřečuno"), v minulom a tomto storočí kolovrátky ("vuzecky"). Z bugľa sa postupne odoberali hrste, voľne sa lan nakrúcal na tzv. "křnzal", na ktorý sa priviazal stuhou, alebo povrázkom. Takto sa voľne nasadil na praslicu (přnšlica), ktorej časť, tzv. "šodku" (šodka), si dala žena pod zadok a priadla. Jemná priadza bola z česaného lanu a hrubá z klakov. Z vretena sa potom (alebo z kolovrátky) snovala niť na motovidlo, na ktorom sa vždy 24 nití previazalo v pásmo. Celé pradienko na motovidle tvorilo 60 pásiem. U hrubej priadze z klakov sa viazalo 30 nití v pásmo a 20 pasiem tvorilo jeden lakeť (lokíeč, lokče). Často sa pradienko a lakte stotožňovali. U stredne hrubej priadze išlo do pásma 30 nití a 60 pasiem tvorilo pradienko, tzv. "pultorok". Z jedného bugľa upriadla žena dva pradienka. Z jedného pradienka utkal knop 2 rífy plátna, z jedného lakťa 1 rífy plátna. Za jeden deň bol schopný utkať 10 rýfov plátna. Jeden ríf, to bolo plátno v dĺžke 75 cm a šírke 72 cm. Za výrobu 1 rífa sa platilo za prvej ČSRKčs, za Rakúsko - Uhorska ...Každý knop bol povinný za prvej ČSR platiť daň, ktorá činila priemerne 150 Kčs ročne.

V tej súvislosti spomeniem príhodu, na ktorú občas s trpkosťou spomína Jozef Kvasniak - Majcher, narodený roku 1904. Chudobný knop, jeho otec, nemal z čoho zaplatiť vyrubenú daň 150 Kčs. Prišiel exekútor, ktorý "zasekvestroval" poslednú kravu. Bol by ju aj pojal, nebyť rozhorčenej matere, ktorá mu v zlosti vrazila kameň do chrbta. Údajne v ružomerskej nemocnici zomrel. Pojednávanie "na Sedrii" - na Hlavnom súde v Ružomberku skončilo pre starkú našťastie len podmieneným trestom.

Utkané plátno potom ešte ženy varili v luhovanej vode v kotlíkoch pri riekach. Napokon ho cez letné slnečné dni bielili na kamencoch pri rieke. Dialo sa to samočinné, keď sa striedavo polievalo a sušilo. Občas sa pri ňom aj nocovalo, aby ho zlodeji neukradli, lebo i to sa zavše stalo. Kolovrátky na pradenie lanu robili istí Skurčákovci v Or. Polhore a v Rabči Ján Skurčák (Bilcek) a Ludovít Bedrich. No našli sa aj iní zruční výrobcovia.

Výrobou konských chomútov a podkladov sa do roku 1950 zaoberal Anton Masničák. Rozumel kolejárčine, robil furmanské gnátky i košinové sane a šil portky.

Johana Vnenčáková, rod. Paľovčíková, ktorá sa v roku 1960 odsťahovala na Moravu, robila z krepového papiera, staniolu a iných materiálov ozdobné kytice do bytov, na kone pri svadbách, umelé kvety, svadobné pierka pre družbov a družice, venčeky pre mladuchy, vence a kytice na hroby. Tieto rekvizity predávala po okolitých dedinách. Jej muž Pavol Vnenčák (+1953) zhotovoval jednoduché lavice, stolce, stolčeky, šechtáre ("skopce"), putne, šaflíky ("cebřiki"). Šaflíky a hrable ešte do dnes robí hluchonemý Oselský ("Guga").

Niektorí naturilisti uskutočňujú príležitostne určité služby našim ľuďom. Napríklad Ignác Bartkoviak (Haraska) opravujú staré hodiny. Touto prácou sa podobne zaoberá i Štefan Babinský. Vyučeným hodinárom je Janko Bedrich, ktorý pracuje ako hodinár - opravár v Tvrdošíne.

Spiežové zvonce do roku 1935 zhotovoval Anton Pilarčík (Grubárik) na nižnom konci. Ináč ich bežne ľudia kupovali v Poľsku alebo na trstenských jarmokoch.

Tunajšie obyvateľstvo od svojho príchodu do týchto končín bolo odkázané samo na seba. Vlastnou prácou si vyrábalo produkty pre svoje živobytie, ošatenie a bývanie. Na výrobu múky zo začiatku používali ručné kamenné mlynky, ktoré ešte i dnes sa nájdu v niektorých usadlostiach. Keď vzrástol počet obyvateľov šoltys postavil vodný mlyn na vrchnú vodu. Bol to mlyn šoltýssky. Neskôr pribúdali mlynny gazdovské. Stavali ich na miestach, kde neboli ohrozené povodňami. Vodu k nim privádzali umele vyhlbenými priekopami, a to z rieky, ktorú prehradili dreveným jazom, tzv. "tarasom", čím sa vynútil vtok vody do priekopy. Množstvo vody sa reguovalo stavidlom ("skriňa"). Andrej Kavuliak v publikácii "Historický miestopis Oravy" (str. 220) uvádza, že v r. 1728 boli v Rabči 2 mlynny o jednom kameni. V roku 1963 už nemele žiaden z troch mlynov, lebo v roku 1953 - 1958 skončili svoju prevádzku. Z dôvodov plánovaného štátneho hospodárstva gazdovské mlynny sa stali nepotrebnými.

Ťažko povedať, ktorý z troch mlynov bol najstarší. Pôvodný mlynári aj ich gazdovia uvádzajú, že mlyn gacelovský pri rabčickej ceste, podobne i horný mlyn na Záleskovej rali pri rieke boli pôvodne mlynny šoltýske a najstaršie. Mlyn "pod Brehom" na Mihaliakovej rali bol pravdepodobne postavený v prvej polovici 19. st. ako náhrada za "zavodanský mlyn", ktorý stál pod Gacelovských grúňom pri Stašovskom potoku, podľa Kumora. Najstarší ľudia si v obci pamätajú už len jeho schátralé pozostatky. Priekopa k nemu viedla spod Magury, kde bol jaz pre náhon vody. Pri ktorejosi povodni priekopa bola znížená a mlyn bez vody stal sa bezvýznamným. Je pravdepodobné, že po výstavbe hlavnej cesty, "csarki", a pôvodného dreveného mosta v Gaceli, ho prestavali "pod Breh" na Mihaliakovej rali.

V mlyne "pod Brehom" si najstarší ľudia pamätajú starého mlynára Jozefa Ignatáka, ktorý mlel do prvej svetovej vojny (1914). Po ňom až do roku 1923 bol tu mlynárom Anton Grobarčík a Jozef Kalfas ("Jargoň"). Do roku 1948 prevzal ho do nájmu Jozef Lovašík z Or. Jasenice. Zdokonalil ho a elektrifikoval vlastným jednosmerným elektrickým prúdom. Potom nastúpil za mlynára Ludovít Čajka z Or. Jasenice, ktorý tento mlyn od gazdov odkúpil, zmodernizoval ho a udržiaval ho v prevádzke až do roku 1958. Tu si postavil aj rodinný dom. Tento mlyn je v roku 1963 ešte celkom zachovalý.

Gacelovský mlyn pri Rabčickej ceste má starú tradíciu. Pôvodný starý mlyn stál na tom istom mieste ako posledný, ktorý je už dnes zbúraný. Počas prvej svetovej vojny gazdovia tohoto mlyna odkúpili od Rabčičanov starú hájovňu v Rovniach a z nej postavili na pôvodnom mieste drevený mlyn s bytom pre mlynára. Do roku 1914 sa tu vystriedali viacerí mlynári. Najstarší si pamätajú istého Tatarku, po ňom Antona Djubašáka a Jána Branického z Or. Jasenice. Do roku 1920 bol tu mlynárom Ján Kovalík z Klina. Odvtedy až do zániku tohoto mlyna, t. j. do roku 1958 tu bol posledným mlynárom tunajší občan Ján Gužík. Jeho manželka Mária, rod. Pikošová v tomto mlyne prišla v roku 1930 o celú pravú ruku. Prechodne tu ešte pôsobil v roku 1940 až 1943 istý Dekan z Or. Jasenice, neskôr Ján Gužík tento mlyn od gazdov odkúpil i s pozemkom. Jeho zať František Jurčák tu postavil rodinný dom, ktorý odkúpil Jozef Sahuľ.

V hornom mlyne bol dlhší čas mlynárom Pavol Labudjak, starý richtár. Z Pytkovic z Poľska doviezol mlynské kamene. Boli tvrdé, dobre mleli. Zanechal dobré spomienky. Po ňom mlel jeho syn Ján, neskôr Anton Slovík Bahuliak z Rabčíc, Pavol Tatík z Rabče, istý Graňák z Vavrečky a roku 1929 ho prenajal Jozef Motyka z Rabče, ktorý mlel do roku 1958. Medzitým v roku 1935 mlynárčil aj Anton Kozák (Gačka). Jozef Motyka tento mlyn zdokonalil. Zadovážil šrotovník, lúpačku, namontoval dynamo, ktoré vyrábalo stejnosmerný elektrický prúd pre mlyn a kostol, hlavne pre nový organ.

Tento mlyn v roku 1960 odkúpil od tamojších gazdov Pavol Kovalíček na palivo. Ako pamiatka po tomto mlyne zostala len betónová rastuďňa. Mlyn prináležal gazdom v príslušnej rali, ale mohli nimi byť i gazdovia z iných rali. Gazdovská účasť bola dedičná. Prechádzala na dediča, ktorý zostal v gazdovskom dome ("na placu"). Účasť sa mohla aj kúpiť. Mlynski gazdovia podieľali sa na výstavbe mlyna, na celkovej jeho údržbe, čistili a hĺbili priekopu, opravovali jaz ("taras"), mlynské koleso atď. Tieto práce robili najčastejšie v jeseni, každý účastný gazda "z poriadku", z tzv. "pańsczn". Mlynára si gazdovia volili na osobitnej hromade pred Vojtechom, a to na 1-3 roky, a ten potom mlel od Vojtecha do Vojtecha. V hornom mlyne bol volený na 3 roky, v Gacelovskom na 2 roky, neskôr na 1 rok. Pod Brehom na 2 roky. Hromadu zvolával mlynár alebo mlynský gazda, ktorý hromade predsedal a riadil ju i celé voľby. Mlyn sa prenájimal mlynárovi do árendy za ročný poplatok, ktorý činil v hornom mlyne 200-300 Kčs. V Gacelovskom mlyne 400-600 Kčs. Pod Brehom bol najdrahší poplatok. Tieto peniaze sa používali na údržbu mlyna a na úradné poplatky (daň). Okrem toho gazdovia dávali mlynárovi na bezplatné užívanie časť svojho poľa, napr. v hornom mlyne mu dávali záhon o veľkosti na 1/2 merice výsevu, a to každý gazda. Mlynár svojim gazdom mlel zdarma a prednostne, ostatným za múku, zrno alebo peniaze. Mlelo sa na čakanie ("na cakano"). Pri voľbách platil mlynár oldomáš ("holdomas"), pri spoločných prácach dával ho mlynský gazda zo spoločnej pokladne. Pila sa tzv. "vokovitka".

Ináč gazdovský mlyn má 10, neskôr 12 gazdov, horný mlyn 27 gazdov a mlyn pod Brehom 16-20 gazdov.

Začiatkom 50. rokov sa mletie obmedzovalo. Napokon mlyny prestávali mlieť, pretože sa plne zabezpečilo obyvateľstvo kvalitnou pšeničnou múkou a chlebom cestom obchodov. Koncom 19. storočia započal výstavbu drevenej gátrovej píly na jednu pílu tunajší občan Jozef Sivoň, a to bezprostredne pri Gacelovskom mlyne pri Rabčickej ceste. Zachovala sa písomná zmluva urobená medzi Jozefom Sivoňom a mlynskými gazdami Gacelovského mlyna z 3. decembra 1893, na základe ktorej dovoľujú títo gazdovia postaviť gátrovú pílu pri tomto mlyne.

Jej znenie je nasledovné: "Dobrovolna pratelska zhoda sktorim my nis podpisany ako mlinski Gazdovia Gacelovskeho mlina.

Dovolujeme Jozefovy Sivon obivatelovy Rabcsanskemu na tom našom kanali tj. v prekope pri mline jednu pilu napilenia dosek zo svojho materia svojim kelcikom vystavit on nam je povinní basa ai zaviazuje tu prekopu od mlina po Glemboku prekopu sam svojim kelčikom zvisit alebo pobrat abi Gazdom po zemach skodi voda nieurobila.

Po druhé sa zavazuje mlinskim gazdom doski polit po 2 kr. od jednej doski. Co sa tika vjeseny pri pobjerany tejže prekopi Jozef Sivon sa zavazuje tuze prekopu pomoc spolocne pobrat jas napravovat za potreby smerecinu dat. Co sa tika placu poduimatel tejze pili samsi tich Gazdov kontestovat a odkupit ma.

I to sa doklo jezelibi na tej prekope vodi na tolko nestačilo aby mlinar mlet nemohol tak by Jozef Sivon pilit prestal musel.

Stranki inšej vymienki nicenia natuto dobrovolnu pratelsku zhodu pristava natosa ai podpisuju.

V Rabcsi Dna v 3-ho decembra 1893

Poduimatel tejze pili

X Jozef Sivon

Podpísal Šurincšík Ján

Zo stranki mlinskich Gazdov.

Ján Šurincšík Pilarcik Jozef X Jagnešak Jozef X Kokiljak Štefan X Pitak Ignac X Jasak Jozef Jagnesak Jan X Jagnesak Ignac X Pluta Jozef X Klencsak Andras X Vnencsak Anna X Mokosz Jozef X Jasšak Stefan všeckich podpisal Šurincšík Jan".

Túto pílu odkúpil v roku 1931 Zigmund Steinitz (Štajnic), majiteľ obchodu a krčmy v Gaceli, ktorý ju zdokonalil. Postavil nový gáter - moderný, s kovovou transmisiou na vodný pohon. V roku 1945 ju odkúpil od jeho dcéry Eržiky Steinitzovej Jozef Tvarožek, ktorý pílu zrenovoval a pozmenil na

parný pohon. Píla bola v činnosti do roku 1950. V roku 1963 je tu už len zbúranisko s čnejúcim komínom.

Druhá gátrová píla stojí dodnes pri mlyne pod Brehom. Pôvodnú starú s dreveným gátrom na tom istom mieste postavil Jozef Ratica Bugan z nižného konca niekedy v období roku 1890 - 1900. Bola zhotovená na 1 - 2 píly. Neskôr v roku 1940 jeho syn Ignác Ratičák a Ján Mihaliak kúpili od súkromníka v Štrbe normálny liatinový gáter s Francisovou turbínou. Pílu dali do prevádzky v roku 1941. V roku 1950 vzalo túto pílu do prevádzky tunajšie JRD Rabča, kedy pri nedostatku vody sa píliť aj na traktorový pohon. Z každého kláta išla jedna najširšia doska pre JRD. Po prechodnom zastavení ju prevzal MNV - Rabča. Po povodni v roku 1958 bola v prevádzke na dieslový motor, od roku 1968 súkromne na elektromotor.

Obyvateľstvo Podľa posledného sčítania ľudu k 1. marcu 1961 sa v obci Rabča zaznamenáva celkom 2414 obyvateľov, z toho 1205 mužov a 1209 žien. Všetci sú slovenskej národnosti. Vtedajšia štatistika neuvádza prehľad podľa vierovyznania, ale domnievam sa, že sú takmer všetci rímsko-katolíci. Hovoreným jazykom je goralské nárečie odlišné od oblasti hladovskej a suchohorskej, spisovným jazykom je slovenčina. Zamestnávajú sa súkromným poľnohospodárstvom, ale 1/10 z celkového počtu sú pracujúci prevažne v oravských podnikoch a závodoch ako lesní, stavební robotníci, kovorobotníci, šoféri, krajčíri, technici a iní, ktorí pracujú v n. p. Českoslov. automob. závody - Dolný Kubín, s pobočkami Trstená, Námestovo (ČSAD), Okresnom stavebnom podniku - Dolný Kubín, s pobočkou Námestovo, Tesle Orave v Nižnej, v Kovohutách v Istebnom, v Závode valivých ložísk v Mokradi (ZVL), v Severoslov. štát. lesoch - Námestovo a v okolitých poľsiach, Stredoslov. mliekarňach v Tvrdošíne, na Stredoslovenských stavbách v Námestove a inde. Istá časť pracuje mimo okresu ako baníci, stavební a iní robotníci. Drobné remeslá ustupujú (viď. hosp. pomery, str. 22 - 30). Avšak murári a tesári majú plné ruky práce. Cestou nich sa rýchlym tempom pretvára stará dedina na novú. Občania obývajú 452 domov, z čoho je 406 poľnohospodárskych usadlostí. 218 domov je murovaných a z nich 112 moderného typu. Bytová kultúra zjavne naznačuje vyššiu životnú úroveň (viď. popis obce, str. 10,11,12). Zárobkové možnosti dovoľujú ľuďom vybavovať si ich komfortným nábytkom a zariadením. Svedčí o tom okrem iného i to, že sa v obci nachádza 283 rádioprijímačov, 22 televízorov, 30 ladničiek, v každej tretej domácnosti elektrická práčka a v skoro v každej elektrická žehlička. Postupne vzrastá i kultúrna úroveň. Čoraz viac detí pri ukončení povinnej deväťročnej školskej dochádzky sa uchádza o štúdiá na stredných, alebo odborných školách, taktiež na kvalifikované robotnícke povolania cestou odborných učilíšť. Okrem tu prítomnej cudzej inteligencie, ktorá tu pracuje v školách, úradoch a inde, zaznamenali sme v roku 1945 len 13 osôb so stredným a vysokoškolským vzdelaním (Dr. Ján Brišák, Judr. Ignác Genzor, prof. Anton Korman, Eugen Buzna, Kumor, Ján Tarčák, Milan Tarčák, Ing. Ján Šurin, Ing. Jozef Tarčák, Anton Brišák, Ivan Tarčák, Milan Tarčák, Emil Gazdík, Ján Mihaliak). V roku 1963 tento počet vzrástol 36 (pribudli: Ing. Jozef Vnenčák, Emília Gogoláková, Ing. Bohdan Gogolák, Vendelín Kozák, Jozef Tvarožek, Jozef Bedrich, Ing. Kristína Adamčíková, Jolana Gazdíková, Irena Gazdíková, Valéria Gogoláková, Irena Gogoláková, Matilda Tvarožková, Eugen Mihaliak, Štefan Bedrich, Marta Bedrichová, Edita Buznová, Justína Adamčíková, Jozef Ratica, Mudr. Rudolf Piták, Gazdíková-Dvončová, Ing. Anton Kudiak, Ludmila Gogoláková, Judr. Monika Gogoláková). Túžba po vzdelaní má v tunajších podmienkach vzostupnú tendenciu. Stará generácia netúžila mať zo svojich detí tzv. "pánov", ale pomocníkov na grunte, na otcovizni, s ktorou bol odjakživa dušou - telom spätý. Rady krížikov na úradných listinách miesto vlastnoručných podpisov nasvädčujú o veľkej negramotnosti tunajších ľudí až skoro do roku 1920. Mladá generácia rodičov s trpkosťou zazlieva túto niekdajšiu otcovskú nežičlivosť mnohým svojim nadaným deťom. Je radostnejšie konštatovať, že sa stavia ku vzdelávaniu pozitívne a tak v obci postupne pribúda vzdelaných ľudí.

Zaujímavé je povšimnúť si priezviská tunajších občanov. Mnohé z predchádzajúcich pretrvávajú dodnes, viaceré zanikli, alebo vymreli s rodom. Niektoré sa zachovali ako ďalšie prímerie, ktoré ľudia v ústnom podaní uvádzajú pre bližšie určenie rovnomerných osôb. Niektoré prímennia sú ako prezývky, ktoré ľudia vytvárajú s typických vlastností dotýčajúcich osôb. Z najstarších priezvisk sa zachovali: "Klepeň", ktoré prešlo do podoby "Klapek" - Jagnešák, "Ramža", ktoré sa prevtvorilo na "Randa" - Randjak. Ďalej sa zachovali priezviská: Piták, Mihaliak, Šurin, Ratica, Ďubašák, Kudjak, Miklušák, Belkočák, Adamčik (Jadamck), Gluščík, Kozák, Žilák, Tatík, Bartkoviak, Kumor, Tarčák, Zboňák, Kalfas, Jaššák, Jagelka, Luscoň, Popieračik, Cigaňák, Majerčik, Domin a celý rad ďalších.

Zanikli tieto priezviská: Gacel, Odelga, Zaleska, Rabčanský, Morčín, Sumiga, Sevčák, Stahura, Lska, Laľák, Gleták, Rejduga, Garlaťák, Pudľák, Icka, Jonecek, Fernega, Segut, Omašťák, Matušňák, Galgaňák, Kabáč, Pajonk, Jurušák, Skubjak, Král, Bojds, Dušák, Satan, Kanečik, Staš, Steinitz (Štajnic).

Dodnes sa v ústnom podaní užívajú priezviská s pôvodným prímenním, alebo prezývkou: Jagnešák - Klapek, Jagnešák - Srajdík, Jagnešák - Kulka. Piták - Mokoš, Piták - Hakos, Piták - Pajtas. Adamčik - Hl, Adamčik - Oškvarek, Adamčik - Žano, Adamčik - Šivy, Adamčik - Serafín. Miklušák - Barilák, Miklušák - Čipčar, Miklušák - Křonscyk, Miklušák - Křonscyk Vonšaty. Iskierka - Kapraň. Korman - Gobor, Korman - Kukulas, Korman - Corny. Šurin - Ferleta. Jagelka - Plumpac, Jagelka - Maryňák. Oselský - Šviedřik, Oselský - Guga, Oselský - Genzor. Ratica - Bugar, Ratica - Kčka, Ratica - Garlata, Ratica - Šaškar, Ratica - Matrikár, Ratica - Syšlák (Sšlok). Kozák - Gačka, Kozák - Zbiezek, Kozák - Kumincn. Štajnic - Baraňoň. Bartkoviak - Juškar, Bartkoviak - Oršuľiak, Bartkoviak - Imrulík - Kašarudžik - Haraska. Jozef Sivčák - Imro, Jozef Sivčák - Morgoš. Žitniak - Marek, Žitniak - Harmata, Žitniak - Rnšitý, Žitniak - Pieščanik, Žitniak - Sceliňoň, Žitniak - Cbs. Pienčák - Stonoga, Pienčák - Pařontka, Pienčák - Mjntka. Pienčák - Kajčik. Tyrol - Kuplik, Tyrol - Kabac. Kudjak - Pardnek. Kumor - Smark, Kumor - Zelinger, Kumoruľa - Mckuľa. Pavol Pojčik - Garlata - Matrikár, Gluščík - Capek. Vnenčák - Mišík. Gnidiak - Bľaník. Miklušák - Janík. Briššák - Briš.

Nebude odveci zmieniť sa v tejto kapitole aj o obyvateľoch židovského pôvodu. V súčasnej dobe ich v tunajšej obci nezaznamenávame, ale v minulosti tu bolo 6 židovských rodín. Ani najstarší ľudia nepamätajú istého "Seguta", podľa ktorého je nazvaná roľa Segutovka v oblasti ihriska pri drevenom pavilóne osvetovej besedy a materskej škôlky na hornom konci obce. Terajšiu budovu miestneho národného výboru (MNV) postavil žid "Moric Zeidler", ktorý tu mal krčmu. Po prevrate v roku 1918 tento dom predal. Kúpili ho vtedajší urbarialisti obcí Rabča, Or. Polhora, Rabčice a Sihelné pre účely obvodného notariátu. V jeho susedstve, kde je postavený dom Emila Gazdika, stál pôvodne veľký drevený prízemný dom istého "Mrovca - Lelentára", ktorý tu mal obchod s potravinami a textilom. Po prvej svetovej vojne ho predal istému Sahulovi, ktorý zakrátko s obchodom skrachoval. Od neho dom odkúpil Emil Gazdík z Hámrov, ktorý obchodoval a krčmáril a dodnes tu žije s rodinou, ale v novej budove na tom istom mieste.

V rali Pitákovej, vyše Adamovky pod cestou mal postavený svoj dom pekár Leon Bloch, rodom z Rabčíc. Piekol a predával chlieb a pečivo. Mal syna Buba a dve dcéry. V roku 1941 dcéru Štefku nešťastnou náhodou zabilo nákladné auto z pili. V roku 1942 celá rodina bola odvedená do koncentračného tábora, kde všetci zahynuli, deti v poľskom Osvienčine a rodičia vo Lvove.

V Gaceli na mieste domu Antona Žitniaka na križovatke stál väčší drevený dom z hospodárskymi budavami Zigmunda Steinitzza (Štajnic). Tu mal obchod a krčmu. Podobne i táto rodina v četrte s dvoma mladými dcérami, Valikou a Eržikou, bola odvedená v roku 1942 do koncentračného tábora. Eržika sa po oslobodení v roku 1945 vrátila do Rabče a neskôr v roku 1946 odišla na Floridu do USA. Ostatní zahynuli. Krčmu po Z. Steinitzovi odkúpil Štefan Klinovský z Rabčíc, ktorý neskôr dom predal Antonovi Žitniakovi.

V Mihaliakovej rali naproti Oselským pod cestou mala svoj dom s obchodom Linka Steinitzová, sestra Zigmunda. Aj ona zahynula v koncentráku. Dom odkúpil Emil Kubica z Námestova, ktorý ho najíma pre verejné účely. Na nižnom konci, v terajšom dome Jozefa Kumora, býval staručký žid Leopold Zelinger, ktorý do roku 1915 tam mal krčmu. Vtedy zomrel. Jeho druhá dcéra sa potom prekrstila a vydala sa za istého Tumeka z Rabče. Obdobie prevratu v roku 1918 bolo pre mnohých židov osudné. Začiatkom novembra 1918 mnohých z nich tunajší ľudia a Polhorci, prevažne vracajúci sa frontoví vojaci vyrabovali. V dôsledku toho tunajší žid Moric Zeidler a Mroviec Lelentár zakrátko dedinu opustili. Podobné udalosti sa odohrali aj v Or. Polhore.

Okrem spomínaných židovských rodín tu pôsobil v období Slovenského štátu ako lekár Mudr. Július Špitzer a so svojim staručkým otcom Jozefom. Ordinoval za čas v Blochovke a u Gazdíkovicov. Po násilnom odvečení ostatných židov v roku 1942 sa lekár Špitzer ukrýval v Podbieli. Koncom leta 1944 otca Jozefa Nemci zobrali a spolu s ostatnými nájdenými židmi ho v Krivom kúte medzi Ústím a Tvrdošínom, v tamojšom kameňolome zavraždili. Lekár Július Špitzer sa stal odvtedy nezvestným. Do roku 1942 sa tu často pohyboval ako košíkový priekupník s dobrým tovarom istý žid Biderer. Aj jeho Nemci zlikvidovali.

V Or. Polhore bolo taktiež niekoľko židovských rodín. Vdova Scheinova (Šajnuľa) mala svoj väčší dom na vyššom konci pri ceste pod brehom, kde mala obchod s potravinami a krčmu. Po rabovke 1918 dom predala obci na školu a vystažovala sa. Terajší dom Rusnákov (Vojenského) bol vlastníctvom istého Tencera, ktorý tam mal krčmu, obchod s potravinami a so železom. Po rabovke sa odstáhoval. V dolnej časti blízko Pienčakovcov bol známy garbiar Scharf (Šarf). Odstáhoval sa v roku 1918. Terajší dom Antona Tyrola bol vlastníctvom žida Duklauera. Bola tam krčma a obchod s potravinami. Bol vyrabovaný a v roku 1919 sa vystažoval. V období rabovačiek v novembri 1918 boli postihnuté známe polhorskej kúpele Slaná voda, ktoré boli vtedy v plnom rozkvetu.

V Rabčiciach sa nachádza židovská rodina Maxa Blocha. Mal krčmu a obchod. Jeho dcéra Irena sa po prvej svetovej vojne prekrstila a vydala za Skočika. Podobne i syn Jozef odišiel pred vojnou do Ameriky, kde sa taktiež prekrstil na Vilhema Blocha a vzal si za ženu Karolínu Slovíkovú z Rabčíc. Syn Leon bol pekárom v Rabči. Do Blochovcov sa priženil aj istý Elzner. Bol trikrát ženatý. Prevzal obchod i krčmu po nebohom Blochovi. V roku 1942 bol s manželkou, synom a s dvoma dcérami odvečený do koncentračného tábora do Poľska, odkiaľ sa nikto nevrátil.

V Sihelnom žila prekrštená rodina Konhauzerovcov. Vlastnili obchod. Staručkú Konhauzerovú i napriek tomu vzali Nemci v auguste 1942 spolu aj s tamojším Kalmom, ktorý bol gazdom a zavraždili ho v Krivom kúte za Ústím. K otázke sťahovania sa židovského obyvateľstva na Oravu sa zmieňuje Ing. Andrej Kavuliak vo svojom Historickom miestopise Oravy na strane 23 nasledovne: "Vlastné sťahovanie židov na Oravu sa začalo v dobe, keď oravské hradné panstvo začalo svoje regálne práva dávať do prenájmu. Stalo sa to v čase panovania Jozefa II. , ktorý židom povolil voľný obchod, priemysel a otvoril pred nimi možnosť uplatniť sa v hospodárskom živote. Medzi regálne práva hradného panstva patrilo aj právo výčapu liehových nápojov a piva. Hradné panstvo, aby zvýšilo svoje dôchodky rozšírilo sieť svojich výčapov na celú Oravu a súčasne dalo právo šenkovania a varenia liehových nápojov do prenájmu zväčša židom. Toto prilákalo do Oravy veľa židovských ľudí, najmä zo Sliezska a zo susednej Haliče. Roku 1780 bolo na Orave 112 židov, roku 1840 už 2333, roku 1900 až 3197". Židia námestovskej oblasti mali svoj rabinát v Námestove a vlastný cintorín medzi Slanicou a Námestovom.

V Zubrohlave si naši starí ľudia spomínajú na prefíkaného obchodníka Kliena, ktorý údajne k podlžnostiam alebo pôžičkám ľuďom započítaval veľké úroky. Známy tam bol konský kupec Duner. Stihol ich taktiež podobní osud ako ostatných.

Vedenie obce Obec spravuje Miestny národný výbor (v skratke MNV), ktorý má svoje sídlo v budove bývalého obvodného notariátu na hornom konci, na križovatke ciest na Or. Polhore a Sihelné. Od posledných volieb do zastupiteľských orgánov v máji 1960 je na MNV predseda Pavol Šurin, tajomníkom Ján Mažuga a podpredsedom Ignác Randiak. V administratívne národného výboru pracujú stále zamestnankyne, a to Štefánia Randiaková zo Zubrohlavy a Jozefína Števrková, rodená Jančová z Or. Polhory, ktorá spravuje úsek finančný a viedie matriku.

Výkonným orgánom národného výboru je Rada MNV, ktorá je v tomto zložení: 1. Pavol Šurin, 2. Ján Mažuga, 3. Ignác Randiak, 4. Ján Kvasniak, 5. Vendelín Domin, 6. Rudolf Jančo, 7. Mária Skurconiaková.

Mocenským orgánom národného výboru je Plénum MNV. Tento pozostáva z 25 poslancov. Jeho členmi včete s Radou MNV sú ďalší nasledovní: 8. Janka Labudová, 9. Milan Kudjak, 10. Eugen Buzna, 11. Ludovít Pikoš, 12. František Zboňák, 13. Ján Garaj, 14. Štefan Piták (Mokoš), 15. Jozef Jagnešák, 16. Ján Jagnešák, 17. Anton Sivka, 18. Jozef Popieračik, 19. Pavol Kobyliak, 20. Martin Cvoliga, 21. Anton Jaššák, 22. Jozef Labudiak, 23. Pavol Koňarčík, 24. Ignác Žilák, 25. Ondrej Dobierka.

Poslancom do okresného národného výboru za tunajšiu obec je Pavol Šurin, preds. MNV a Janka Labudová. Poslancom do Krajského národného výboru je za tunajšiu obec Karol Palider zo Zubrohlavy.

Pomocným orgánom národného výboru je 6 komisií: 1. Komisia pre verejný poriadok pod vedením Jána Mažugu, 2. Finančná komisia pod vedením Pavla Koňarčíka, 3. Poľnohospodárska komisia pod vedením Ignáca Randiaka, 4. Komisia pre výstavbu pod vedením Vendelína Domina, 5. Školská komisia pod vedením Pavla Šurina, 6. Sociálna komisia pod vedením Jána Kvasniaka.

Rada MNV sa schádza na svoje jednanie mesačne, plénum MNV štvrtťorčne.

V dôležitých otázkach sa konajú verejná hovory s občanmi za účasti všetkých miestnych poslancov a zástupcov OV KSS a ONV.

Miestny národný výbor riadi a kontroluje Okresný národný výbor. Od posledných volieb jeho predsedom je František Garaj a tajomníkom Jaroslav Matušťák.

Na MNV sa vykonávajú všetky sobáše občanov (od roku 1950). K tomu slúži osobitná Obradná miestnosť. Pri tomto akte a iných slávnostných občianskych záležitostiach vypomáha národnému výboru Zbor pre občianske záležitosti (ZPOZ) pod vedením matrikárky s. Jozefíny Števrkovej.

Okrem iných zodpovedných úloh a povinností, ktoré národný výbor vykonáva, na poprednom mieste stále zotrúva otázka poľnohospodárstva. Vzhľadom k tomu, že tunajší roľníci stále súkromne hospodária a musia sa podieľať na verejnom zásobovaní ostatných pracujúcich, je na bedrách národného výboru, aby uzatváral s roľníkmi zmluvy, robil rozpisy osevných plôh, predpisoval nákupné úlohy v rastlinnej a živočíšnej výrobe. Jedná sa predovšetkým o bravčové a hovädzie mäso, hydinu, mlieko, vajíčka, zemiaky, seno. Plnenie sa sústavne vyhodnocuje. V programe takmer každého zasadnutia a jednania je prvoradá otázka socializácie dediny a získavanie roľníkov do budúceho jednotného roľníckeho družstva. K 31. decembru 1963 z počtu 384 roľníkov podpísalo prihlášku 27.

Výstavba obce Prechádzka dedinou po 18 rokoch od oslobodenia 1945 zanecháva v človeku markantný dojem o tom, že sa tu dejú mimoriadne zmeny. Svedčí o tom prudká výstavba Prudká výstavba rodinných domov, ale i verejných budov, čo naznačuje zvýšenú životnú úroveň obyvateľstva i starostlivosť národného výboru o svoju obec.

Z počtu 479 obytných domov sa tu odvtedy až do roku 1963 postavilo 218 murovaných príbytkov z toho 112 moderného typu.

Vo verejnej výstavbe je zbežná rekapitulácia nasledovná:

V roku 1946 sa postavila požiarna zbrojnica nad mostom v Gaceli v hodnote 25 000 Kčs. (podujímateľ Václav Kubelka z Rabče). V tom roku započala normálna autobusová preprava osôb na linke Námstovo - Or. Polhora. V roku 1948 zo štátneho fondu bol postavený drevený pavilón s dvoma učebňami a bytom ZDŠ v hodnote 200 000 Kčs. V roku 1949 zo zbierky veriacich tunajšej farnosti bol zakúpený v hodnote 1 milióna Kčs (v starej mene) a inštalovaný

v tunajšom chráme nový organ značky RIEGER (kolaudovaný 20. januára). Roku 1951 sa započalo s globálnou elektrifikáciou obce pozdĺž hlavnej cesty. Jej kolaudácia sa uskutočnila 23. marca 1953. Roku 1952 výkupný podnik - Námestovo postavil svojpomocne strediskové sklady pre umelé hnojiv v hodnote 200 000 Kčs. Roku 1952 - 1953 bolo vytvorené zo zbierky veriacich tunajšej farnosti pozoruhodné a vzácne výtvarné mozaikové dielo v oltárnej časti tunajšieho kostola. Roku 1951 sa započalo s normálnou autobusovou prepravou osôb aj na vedľajšie smery: Rabčice a Sihelné. Roku 1954 bola postavená v štátnej investícii budova ústavu národného zdravia s lekárskym bytom v Gaceli pri ceste do Rabčíc v hodnote 1 100 000 Kčs. Roku 1957 v investičnej výstavbe sa postavila tunajšia pekreň v hodnote 1 300 000 Kčs a zároveň bol doelektrifikovaný celý Grúň a Závoda. (Kolaudácia v októbri 1957). Roku 1955 si občania na nižšom konci zakúpili a svojpomocne postavili cez rieku Polhoranku drevený most (kúpený v Slanici). Roku 1957 v akcii "Z" za pomoci občanov sa postavil cez Sihelský potok na Grúň, ktorý bol 29. júna 1958 povodňou zničený a opäť v tom roku opravený. Hodnota tohoto diela činila 110 000 Kčs. Roku 1958 - 1959 sa svojpomocne vybuďovalo nové futbalové ihrisko za mostom v Gaceli v hodnote 80 000 Kčs včítne s oplotením. Roku 1959 bola uskutočnená vnútorná maľba kostola v hodnote 80 000 Kčs (zo zbierky veriacich). Taktiež v tom čase bola urobená vonkajšia brizolitová omietka. Roku 1961 bol tento kostol pokrytý pozinkovaným plechom za 160 000 Kčs. V tom istom roku bol postavený nový most cez rieku Polhoranku v smere Sihelné v hodnote 1 500 000 Kčs (stavali ho štátne cesty). V tom roku štátne cesty vyasfaltovali hlavnú cestu cez Rabču a roku 1963 ďalšie úseky na Rabčice a Sihelné. Od roku 1954 sa v akcii "Z" budovala a roku 1962 dokončila výstavbu cesty na vyšný Grúň v hodnote 70 000 Kčs, nepočítajúc v to brigádnickú pomoc občanov. Roku 1961 sa v obci zaviedol miestny rozhlas, avšak len po hlavnej osi dediny. Inštaloval ho n. p. Oravan - Tvrdošín. Hodnota diela činila 140 000 Kčs. Roku 1962 v štátnej výstavbe sa dokončila a od 1. septembra 1962 a bola daná do prevádzky nová budova 14. triednej základnej deväťročnej školy v hodnote 2 200 000 Kčs, ďalej školská bytovka v hodnote 700 000 Kčs a zároveň Obchodný dom s reštauráciou v Gaceli v hodnote 1 200 000 Kčs. V roku 1958 veľká povodeň v obci narobila veľké škody, ktoré štát uhradil vo forme povodňových náhrad. Z tohoto fondu bolo nutné ihneď započat s reguláciou vodných tokov v najdôležitejších miestach. Prvá etapa týchto prác sa započala v II. polroku 1958 cestou n. p. Povodie Váhu, a to na rieke Polhoranke a perspektívne bude pokračovať i v ďalších rokoch. Okrem toho v roku 1963 sa budovali za pomoci občanov mnohé dôležité a ťažkoschodné poľné cesty.

Z uvedenej rekapitulácie je vidieť veľkú prácu a úsilie najzodpovednejších orgánov obce, ktoré o tejto výstavbe rozhodovali, organizovali ju a spolu so svojimi občanmi, za pomoci rôznych podnikov ju uskutočňovali. To všetko je na pozitívnom konte Dedinskej organizácie Komunistickej strany a Miestneho národného výboru v Rabči.

Podrobnejšie o výstavbe obce sa čitateľ kroniky môže dozvedieť v popise obce na str. 10 - 16.

Politický život v obci usmerňuje a riadi Dedinská organizácia Komunistickej strany Slovenska (DO - KSS). V roku 1963 jej predsedom je Ludovít Pikoš, zapisovateľom Anton Adamčík, pokladníkom Pavol Šurin. Okrem nich členmi výboru DO - KSS sú ďalej Ján Maľuga, Ján Kudjak, Ján Garaj a Jozef Mudroň, riaditeľ školy. V obci je celkom 120 členov strany včítne registrovaných a platiacich.

Dedinská organizácia KSS v Rabči bola založená v máji 1945. Vtedy po veľkolepom výťazstve nad nemeckým fašizmom dňa 9. mája 1945 došlo v tunajšej obci k významnej udalosti, kedy sa za prítomnosti tajomníka OV KSS súdr. Mateja Vrlíka a členov tunajšej existujúcej sociálnodemokratickej strany robotníckej jednohlasne dohodlo, že sa táto strana včlení do Komunistickej strany Slovenska a splynie s ňou. Takto vytvorená Organizácia Komunistickej strany v Rabči evidovala pri svojom vzniku okolo 50 aktívnych členov. Na tejto ustanovujúcej schôdzi bol zvolený prvý výbor v tomto

zložení: predseda Štefan Piták, tajomník Ján Pilarčík, pokladník Jozef Vajdečka. Aj prvý revolučný národný výbor, ktorý bol v obci vytvorený 11. mája 1945, mal vo svojom zložení hlavné zastúpenie z bývalých členov sociálnodemokratickej strany robotníckej.

Po smrti predsedu organizácie KS s. Štefana Pitáka od mája 1946 je na čele organizácie predseda Ján Pilarčík, zapisovateľ Anton Adamčík, pokladník Jozef Žitniak. V roku 1947 sa jeho výbor nemení. Organizácia vzrástla na 96 členov a je jednou z najsilnejších v okrese Námestovo. Roku 1948 funkciu predsedu zastáva opäť Ján Pilarčík, zapisovateľa Ján Garaj, pokladníka Jozef Žitniak. Roku 1949 nastáva zmena v pokladníkovi a ním sa stáva Mária Pilarčíková. V tom roku v dôsledku katolíckej akcie nastáva pokles členstva v organizácii z počtu 110 na 45 členov. V období r. 1950 - 1952 je predsedom KS Ján Pilarčík, tajomníkom Ján Garaj, pokladníkom Mária Pilarčíková. Roku 1952 - 1953 zastáva funkciu predsedu Florián Kvasniak, tajomníka Ján Kovalíček, pokladníka Mária Skurconiaková. Roku 1953 - 1955 vykonáva funkciu predsedu Eugen Buzna, tajomníka Anton Ratica, pokladníka Mária Skurčoňáková. Potom do roku 1957 je predsedom Anton Vajdečka, tajomníkom Ján Garaj, pokladníkom Milan Kudjak. Roku 1957 až 1958 bol zvolený za predsedu Ján Garaj, za tajomníka Pavol Šurin, za pokladníka Ludovít Pikoš. Vtedy sa eviduje 56 platiacich a 33 registrovaných členov strany. Roku 1958 - 1961 je vo funkcii predsedu Pavol Šurin, tajomníka Eugen Buzna, pokladníka Ludovít Pikoš. Odvtedy až k 31. decembru 1963 je predsedom Ludovít Pikoš, zapisovateľom Anton Adamčík, pokladníkom Pavol Šurin. Členmi výboru DO KSS sú ďalej Ján Matuga, Ján Kudjak, Ján Garaj a Jozef Mudroň.

K vytvoreniu miestnej organizácie KS napomohla tá skutočnosť, že tu už predtým existovala skupina ľudí príslušných do sociálnodemokratickej strany robotníckej. Táto odbočka vznikla v Rabči v júni 1935 z podnetu tunajšieho poštového doručovateľa Jána Pilarčíka už vtedy komunistu organizovaného v Ružomberku. Vtedy na ustanovujúcej schôdzi, ktorá sa konala u Štefana Pitáka, bol prítomný tajomník sociálnodemokratickej strany z Rimavskej Kôkavy a bol vytvorený výbor v zložení: predseda Štefan Piták, tajomník Ján Pilarčík, pokladník Jozef Vajdečka, revizori: Jozef Piták Pajtas a Ignác Martinkovič. Vznikla odbočka vtom čase odoberala časopisy ako Slovenské zvesti, Ludový denník a Slovenská chudoba. V zmysle nich sa členstvo uvedomovalo, ideove a politicky rástlo. 6. októbra 1938 v dôsledku politických zmien, s príchodom fašizmu boli všetky politické strany zrušené až na stranu ľudovú, ktorá prevzala všetku moc do svojich rúk. Vtedy tunajšia sociálnodemokratická strana i so svojím výborom prešla do ilegality. V ďalšom období boli však čelní funkcionári v pozornosti verejným orgánom. U niektorých sa vykonali aj domové prehliadky (u Jozefa Lubasa, Štefana Pitáka). Ján Pilarčík za svoje odvážne slová vyjadrené v krčme na hlavu Hitlera bol v roku 1941 vyčetrovaný a súdený na Krajskom súde v Ružomberku. Sudca Vasil Vasilki, ruského pôvodu však posudzoval vec ohľaduplne a odsúdil Jána Pilarčíka na 3 mesiace podmienene na 2 roky väzenia. V tomto období členovia sociálnodemokratickej strany tajne počúvali zahraničný rozhlas, predovšetkým "Moskvu". Tajne sa stmeľovali, upevňovali a pomáhali skrývajúcim sa a prenasledovaným ľuďom, vojakom a partizánskym skupinám, ktoré prechádzali cez tunajšiu obec v období Slovenského národného povstania. Po oslobodení obce Sovietskou armádou dňa 2. apríla 1945 strana opäť ožila a pripravila podmienky na spojenie sa s komunistickou stranou.

Pri vzniku sociálnodemokratickej strany robotníckej sa evidovalo v júni 1935 celkom 30 členov. Na základe ústneho podania najstarších členov sociálnodemokratickej strany v tunajšej obci i na základe overených dokladov sa zaznamenáva v Rabči pri voľbách do parlamentu a do senátu v roku 1935 za stranu sociálnodemokratickú 52 hlasov pre parlament a 53 hlasov pre senát. Dňa 2. mája 1935 pri voľbách do krajského a okresného zastupiteľstva dáva sociálnodemokratická strana 41 hlasov do okresného zastupiteľstva. V roku 1937 pri voľbách do obecného zastupiteľstva v Rabči kandidátka listina sociálnodemokratickej strany robotníckej obsahuje mená

nasledovných kandidátov: 1. Štefan Piták, rob., 2. Pavol Vnenčák, rob., 3. Ignác Martinkovič, rob., 4. Václav Kubelka, roľ., 5. Jozef Piták Pajtas, 6. Jozef Paľovčík, 7. Ignác Zeman, 8. Anton Pilarčík, 9. Jozef Pacholský, 10. Alexander Gluch, 11. Pavol Vnenčák Mišík, 12. Ján Kováč, 13. Jozef Bolibruch, 14. František Zboňák, 15. Jozef Lubas, 16. Jozef Ratica, roľ., 17. Pavol Miklušák, rob., 18. Pavol Sviderka, rob., 19. Pavol Tatík, roľ., 20. Pavol Miklušák, roľ., 21. Ignác Miklušák, roľ..

Dedinská organizácia KS pracuje v intenciách Okresného výboru KS v Dolnom Kubíne, ktorého vedúcim tajomníkom v roku 1963 je Jozef Chodúr. Dôležitým pomocníkom v politickej, kultúrnej, verejnoprospešnej a ostatnej činnosti je Národný front, v ktorom sú združené všetky spoločenské a záujmové organizácie, tzv. zložky národného fondu. Tvoria ich Československý sväz mládeže (ČSM), Sväz protifašistických bojovníkov (SPB), Sväz Československo - sovietskeho priateľstva (SČSP), Československý sväz požiarna ochrany (ČS PO), Telovýchovná jednota SOKOL (TJ SOKOL), Československý červený kríž (ČS ČK), Výbor žien, SVEZARM, Dozorný výbor ľudového spotrebného družstva JEDNOTA, Československý sväz poľovníkov (ČsSP). Uvedené zložky ako miestne organizácie spravuje zvolený výbor na čele s predsedom. Každá zložka pracuje v zmysle pokynov nadriadenej inštalácie, t. j. okresného výboru tej - ktorej organizácie a zároveň plní v obci program národného frontu.

Národný front bol v obci vytvorený hneď po Februárových udalostiach 1948. Vtedy to bol tzv. Akčný výbor Národného frontu, ktorý viedol Ján Kovalíček. V tom čase Akčný výbor NF sa stal dôležitým aktívnym politickým činiteľom, prostriedkom Komunistickej strany pri upevňovaní moci robotníckej triedy na dedine, v usmerňovaní politického, hospodárskeho a kultúrneho života v obci. Zohral významnú úlohu vo voľbách do Národného zhromaždenia dňa 30. mája 1948, ktoré i v tunajšej obci dopadli víťazne pre kandidátku Národného frontu.

Neskoršie v 50. rokoch prešlo vedenie Národného frontu do rúk tunajšieho učiteľa, s. Eugena Buznu. V roku 1963 funkciu predsedu NF vykonáva Ján Kvasniak.

Pokiaľ sú spoľahlivé pramene, pokúsím sa urobiť stručný popis každej zložky, počnúc od jej vzniku až po rok 1963.

Československý sväz mládeže (ČSM) t. č. vedie predsedkyňa Mária Pilarčíková, ml. Členskú základňu tvorí celkom 20 členov. Zriaďujú si provizórnu klubovňu v bývalej starej drevenej škole pri pošte, ktorá od roku 1962 sa prepožičala pre kultúrne účely obce. Táto mládež sa podieľa na plnení záväzkov vytýčených na pomoc NV pri zveľaďovaní a skrášľovaní obce, nacvičuje zábavné estrády a poriada vlastivedné zájazdy. Organizácia vznikla v roku 1950. Viedol ju tunajší učiteľ Albín Hladiš, neskôr tu pôsobili ďalší učitelia, s. Brodňanská, potom Ignác Korman. Od Ľudovíta Matejčíka organizáciu prevzala Mária Pilarčíková.

Miestna organizácia Sväzu protifašistických bojovníkov v Rabči (MO SPB) združuje vo svojich radoch členov z Rabče, Rabčíc a Or. Polhory, ktorí sa v období druhej svetovej vojny zúčastnili v domácom i zahraničnom odboji, v Slovenskom národnom povstaní (SNP), trpeli v nemeckých koncentračných táboroch a aktívne pomáhali v protifašistickom odboji. Členskú základňu tvorí celkom 29 členov, z toho 15 z Rabče (Ján Kvasniak, Štefan Zboroň, Jozef Oselský, Jozef Adamčík, Ján Kudjak, Ľudovít Čajka, Anton Buška, Jozef Žitniak, Ondrej Dobierka, Štefan Ďubek, Štefan Jančo, Ján Lubas, Elemír Buzna, Júlia Kudjaková), 5 z Rabčíc (Jozef Slovík, Alojz Jagnešák, Jozef Šubjak, Jozef Klinpovský, Albin Klinovský), 9 z Oravskej Polhory (Ján Pientak, Anton Vorčák, Jozef Kekelliak, Jozef Metes, Jozef Špigura, Jozef Šimurdiak, Pavol Juritka, Tarčák, Rusnák). Organizáciu od jej vzniku, t.j. od r. 1945 až doposiaľ vedie jej predseda Ján Kvasniak, bývalý príslušník Československého armádneho zboru a II. Paradesantnej brigády. Ako príslušník slovenskej armády bol zajatý 29. 10. 1943 v Olginke pri Perekope blízko Krimu v SSSR, sústredený v zajateckom tábore v Usmani, tam organizovaný do odboja a cvičený pre boj proti nemeckým okupantom v Jefremove . Po takmer ročnom výcviku bol nasadený so svojimi druhmi do

bojov v tzv. Karpatsko-Duklianskej operácii v septembri 1944. 13.10.1944 jako člen II. Paradesantnej brigády bol vyslaný z Kosna na pomoc SNP a pristál s ostatnými na letisku Tri Duby. V povstaní bol ťažko ranený a liečený v SSSR. Podobný osud stihol i ďalších jeho spolubojovníkov, Štefana Zboroňa, Antona Jagnešáka a Jána Pientaka z Oravskej Polhory, ktorí taktiež bolipríslušníkmi Šcl. Armádneho zboru a II. Paradesantnej brigády. Anton Jagnešák však padol dňa 17. 9. 1944 v dedinke Siena medzi Krosnom a Sanokom (zápis podľa vojenských dokladov). Mnohí ďalší boli priamymi účastníkmi v SNP, niektorí boli zajatí a trpeli v koncentračných táboroch, iní zas ranení ako Pavol Buška, ktorý prišiel o zrak. Júlia Kudjaková v rokoch 1939 - 40 sa zdržiavala pri svojom otcovi v Poľsku. Nemecká cenzúra zistila že podáva na Slovensko správy o krutom zaobchádzaní s poľským obyvateľstvom a Židmi nemeckým gestapom, v dôsledku čoho bola väznená 19 mesiacov v Bidgošči a Buchenvalde, odkiaľ bola prepustená v r. 1944. Počas SNP jako úradníčka na obvodnom notariáte podávala správy partizánskym oddielom SIGNÁL a BLESK o rozmiestnení nemeckých jednotiek v Oravskej Polhore. (Vid' k tomu zápis "Pamätaná doska" na str. ..., SNP na str. ..., Oslobodenie na str. ...)

Místna odbočka Československo-sovietskeho priateľstva v Rabči bola vytvorená na jeseň v r 1949 s počtom členov 39. Vtedy sa vykonal organizovaný nábor medzi tunajším obyvateľstvom cestou agitačných dvojíc a organizácia vznikla na počesť Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie. Prvý výbor pozostával z nasledovných členov: predseda Ján Kvasniak, tajomník Ján Vajdečka, ktorého neskôr vystriedala tunajšia učiteľka s. Mária Slovíková. V súčasnom období v r. 1960, t. j. do reorganizácie okresov, bol vo funkcii okresného tajomníka Okresného výboru SČSP v Námestove. Podpredsedom je Jozef Kudjak, tajomníkom Jána Vajdečka a pokladníkom Štefan Ratica. Členskú základňu tvorí 82 členov. Organizácia sa pravidla podieľala na dôstojnom príbehu každoročných osláv VOSR (7. nov.), plánuje a vykonáva vzdelávací program v rámci Mesiaca Československo-sovietskeho priateľstva, podieľa sa na príprave a odposielaní štafety priateľstva, usporiada prednášky, besedy, ľudové kurzy ruštiny a obvodove letné mierové slávnosti.

V r. 1963 sa poriadajú prvé okresné oslavy pri pamätníku V. I. Lenina na Slanej vode pri príležitosti jeho narodenia (22. 4. 1870). V auguste 1962 vystúpil V. I. Lenin z Krakova cez Makov na vrchol Babej hory. Na túto počesť bola v tom roku zhotovená a upevnená na piesovcovom balvane pri vrchole Babej hory bronzová doska s nápisom: "V auguste 1912 vystúpil V. I. Lenin z Krakova cez dedinu Makov na Vrchol Babej hory". Odvtedy sa každoročne v auguste organizujú spoločné výstupy mládeže na Babiu horu. Československý Sväz požiarnej ochrany v Rabči (ČŠPO) je spomedzi všetkých tunajších zložiek najstaršou organizáciou. K jej založeniu dochádza v období po I. Svetovej vojne, a to z podnetu Jána Janču z Oravskej Polhory č. d. 1, rodáka z Púchova (nar. 27. 2. 1874). On jako bývalý vojak a príslušník Vojenského hasičského útvaru v Belehrade počas I. svetovej vojny mal z oboru požiarnej ochrany bohaté skúsenosti. Ako aktívny človek využil ich náležite na uplatnenie v tomto protredí. Obkloúil sa schopnými ľuďmi a v máji 1927 vytvára organizovaný "Dobrovoľný Československý hasičský zbor v Rabči" s počtom 25 mužov, prevažne z Rabče i z Oravskej Polhory. Ako najskúsenejší sám viedol a cvičil tento zbor. Prvými jeho členmi z Rabče boli Ján Mihaliak, Jozef Mihaliak, Anton Zboňák Čublík, Ignác Piták Hakos, František Zboňák, Pavol Kalfas, Pavol Prisenžniak, Jozef Zboroň, Ján Miklušák (signalizátor - trubáč), Pavol Pikoš, Jozef Raticam Anton Martinkovič, Jozef Kozák (signalizátor - trubáč), Jozef Garaj, Anton Zboroň, Jozef Grobarčík, Ludovít Bedrich, Ján Bedrich, Jozef Romaňák, Pavol Koňarčík. Všetkých menovaných pokladáme za priekopníkov tohoto ušľachtilého hnutia. Hneď nato vytvára sa v tomto roku i v Rabčiciach početný samostatný zbor na čele s Ferdinandom Slovikom. Tento zbor uputával pozornosť hlavne tým, že mal vytvorenú dychovú hudbu, tzv. "baňdu", ktorú viedol istý Štefan Střolka a neskôr Pavol Pacholský.

V r. 1930 prichádza do Rabče za obvodného notára Julius Fodor (13. 12. 1935 odišiel do penzie), ktorý sa ujíma starostlivosti o miestny hasičský zbor. Zo svojej pozície vytvára samostatné zbory vo všetkých štyroch obciach, v Rabči, Rabčiciach, Oravskej Polhore a v Sihelnom. Hlavným obvodným veliteľom sa stal Jlius Fodor, veliteľom v Rabči Ján Mihaliak, v Rabčiciach Ferdinand Slovík, v Oravskej Polhore Ján Jančo, v Sihelnom Ján Mačinec. Vtedy sa zabezpečili pre všetky zbory pekné uniformy a vykonával sa pravidelný výcvik, prvaže v nedeľu vo včasných hodinách. Nástup oznamovali trúbením signalizátori.

25 členný Československý hasičský zbor v Rabči v r. 1930 pozostával z týchto členov: 1. Ján Mihaliak - veliteľ, Anton Martinkovič - zástupca veliteľa, Ján Bedrich - pokladník, Jozef Kozák - signalizátor, Ján Miklušák - signalizátor, Jozef Mihaliak (neskorší zástupca veliteľa), Jozef Grobarčík, Ludovít Bedrich, Pavol Miklušák, Pavol Kalfas, Jozef Zboroň, Anton Zboroň, Jozef Svetlošák, Ignác Piták Hakos, Anton Zboňák Čublík, Ignác Žilák, Jozef Romaňák, Pavol Koňarčík, Jozef Motyka, František Zboňák, Pavol Prisenžniak, Jozef Garaj, Pavol Pikoš, Jozef Ratica, Anton Ďurčák. V tomto období boli požiarne zbory v plnom rozkvetu a vyvíjali mimoriadnu aktivitu. Pozoruhodné bývali slávnostné nástupy, najmä na Deň slobody (28. 10. v roku), kedy po okázalých hláseniach pred Obvodným notáriátom za doprovodu rabčickej dychovky všetky zbory pochodovali do Oravskej Polhory, a to buď do Mularčíkovej sály, alebo na Slanú vodu, kde sa konali okrem slávnosti aj ukázkové hasičské cvičenia.

V starej prevažne drevenej dedine býval "červený kohút" i napriek zvýšenej bdelosti a ostražitosti častým nepredvídaným hosťom. Potreba ochrany ľudských príbytkov a hospodárstva bola nevyhnutná. Určitá prevencia za staších čias sa vykonávala prostredníctvom obecnej "varty". Povinnosť nočnej varty vola určená na každú usadlosť a odovzdávala sa zo dňa na deň , z domu na dom, vždy predchádzajúcim vartášom. Dedina mala dve varty, pre dolnú časť obce po Slný potok a pre hornú časť obce. Varta prechádzala dedinou a v stanovenom čase - obyčajne o plnoci, sa musela hlásiť u "prisazného" (t.j. člena obecného zastupiteľstva). V prípade požiaru varta burcovala ľudí na pomoc. Počas leta, od augusta až do októbra sa varta prenášala aj na denný čas. Prostriedky na lokalizovanie požiarov bývali primitívne: putne, šechtáre, vedrá, kadluby, studne a množstvo ľudí. Neorganizované zásahy často pri nedostatku vody bývali málo účinné viac chaotické. Studní bývalo málo, preto sa nariaďovalo ich zriaďovanie. Pociťovala sa potreba účinnejších prostriedkov na hasenie požiarov. Od najstarších členov hasičského sboru sa dozvedáme, že obec Rabča si zakúpila z urbárskych prostriedkov prvú ručnú dvojkoľosovú striekačku s príslušenstvom, na konský záprah bezprostredne pred prvou svetovou vojnou, t.j. v r. 1914. Dlhý čas mala svoje miesto v Guldasovskom dome v Gaceli. Do záprahu dávali kone určené ní gazdovia, ale počas núdze boli povinní dať i ostatní občania. Obsluha striekačky bola jednoduchá a bola vzácnym majetkom obce, najmä vtedy, keď sa rodilo a postupne vzráhalo organizované dobrovoľné hasičské hnutie v dvadsiatych rokoch súčasného storočia.

Druhá ručná striekačka štvorkolesová, na konský záprah bola zakúpená údajne v r. 1928 z urbárskeho fondu obce. Ján Mihaliak ako veliteľ postavil pri ceste na svojom pozemku drevenú búdu na jej úschovu, za čo každoročne dostával táľ trávy na skosenie v obecnej hájke. Drevo mu poskytol urbár. Táto striekačka je ešte dodnes v úschove u Franka Zboňáka, pravda v nepoužívateľnom stave. Tretiu striekačku zakúpila obec z urárskeho fondu v r. 1936. Bola ťažká, štvorkolesová, dvojprúdnicová, do záprahu. Jej posviacka bola slávnostná, spojená s varením gulášu. Konala sa na brehu za Linkovkou pri Oselských. Svätí ju vtedajší d. p. Ján Kecera.

Po II. svetovej vojne v obnovenej ČSR sa hneď od začiatku začala venovať požiarnej ochrane zvýšená starostlivosť. V r. 1946 obec z vlastných nákladov v hodnote 25 000,- Kčs postavila novú požiarňu zbrojnicu za mostom v Gaceli pri Frankovi Zboňákovi. Doterajší Hasičský zbor dostáva nové pomenovanie: Československý sväz požiarnej ochrany (Čsl. SPO). V r.

1950 nastáva celková jeho reorganizácia. Doterajší prvý zaslúžilý veliteľ Ján Mihaliak z funkcie odstupuje. Nový výbor pozostáva z nasledovných funkcionárov: Ján Pienčák - predseda, Štefan Gužík - tajomník, Ján Vajdečka - organizačný referent a ref. pre mládež, Jozef Kovalíček - zástupca strojníka.

V r. 1951 obci bola pridelená okresom motorová striekačka PS - 8, dvojkolesová, v hodnote 84 000,- Kčs. Zároveň v tom roku bola požiarna zbrojnica vystrojená novou sirénou, ktorú si obec zakúpila z vlastných prostriedkov v hodnote 10 000,- Kčs. V jeseni v r. 1987 v rámci celokresnej súťaže konanej v Rabči, rabčiansky požiarny sbor ukázal svoju zdatnosť a ako odmenu dostáva vzácny dar: požiarna auto zn. TATRA - 805.

V roku 1963 predsedom tunajšieho požiarného sboru je Štefan Gužík, tajomníkom Vendelín Labudiak, veliteľom Jozef Tvarožek, st., pokladníkom Ján Mažuga, organizačným referentom Ján Vajdečka, veliteľia družstiev: Anton Boldoviak a Ján Kozák, strojníkom Ľudovít Bedrich, jeho zástupcom Jozef Kovalíček. Požiarny sbor zaznamenáva celkom 70 členov.

V rokoch 1955 - 60 eviduje sa na tunajšej škole aktívny záujmový krúžok "mladých požiarníkov" pod vedením učiteľa Františka Oravca. Krúžok sa každoročne zúčastňuje na okresných súťažiach a v r. 1959 sa umiestňuje na II. mieste v okrese Námestovo.

V 1963 nočná i denná varta sa i naďalej uskutočňuje obvyklým spôsobom, avšak s tým rozdielom, že nočná varta sa hlási v dolnej časti obce u Jána Mažugu a v hornej časti u Jána Kvasniaka. Denná varta spadá v mesiaci auguste až októbri do povinnosti určeného požiarníka.

Tunajší požiarníci boli a sú aj v súčasnosti akcieschpní v ktoromkoľvek čase. Prispievajú veľkou mierou v potrebných situáciách v obci, v blízkom okolí i vo vzdialených dedinách - mestách pri lokalizácii požiarov. Svedčí o tom veľa príkladov, z ktorých aspon niektoré uvádzame.

Najstarší ľudia spomínajú obrovský požiar, ktorý vznikol v Oravskej Polhore 30. 6. 1904, kedy v tomto neobyčajne suchom roku zhorelo 80 gazdov, zhora od Rusnáka počnúc až po kaplicu. Za silného vetra chytali sa domy až pri ceste na Slanú vodu. Zapríčinila ho údajne istá žena z pomsty voči svojmu testovi.

V spomienkach súčasných požiarníkov sú ich účinné zásahy aj pri iných požiaroch. R. 1917 za silnej nočnej búrky od blesku sa chytil mlyn pod Brehom na Mihaliakovej roli (za mlynára Ignaťáka), ktorý zhorel dotla aj s istou dievčinou z Klina, čakajúcou na domletie. R. 1933 podobne od blesku zhorel Jozef Budzeľ. V auguste 1937 od blesku vyhorel Kekeliak na Grúni. R. 1940 vznikol veľký požiar u Jozefiny Finíkovej. R. 1941 v jeseni zapríčinil požiar nedožity chlapec ktorý založil oheň v maštali. R. 1942 40 ročná hluchonemá žena zapálila snopy obilia v podsieni u Pňáčkov na Žabinci. V tom roku sa od piecky na pôjde chytil dom u Pavla Taraníka na nižnom konci. V jeseni r. 1944 vyhorel na Grúni Anton Kobyliak. Povrávalo sa, že tam nocovali portizáni. R. 1949 vyhorel Štefan Adamčík. Od horiacej sviečky sa chytil sušený lan na polenici. 13. sept. 1951 od blesku vyhorela Johana Jošťáková, pričom blesk zabil aj kravu v maštali. R. 1953 dotla vyhorel Vendelín Paľovčík, kde požiar vznikol od komína. V tom istom roku sa zaznamenáva požiar v Kline a na jeseň v októbri v Rabčiciach. 20. okt. 1957 od piecky vznikol požiar u Gluchov. Ostal len zrub. R. 1958 je evidovaný požiarny zásah u istého Pardenka (v lete) v Oravskej Polhore a v novembri v Sihelnom. Tunajší požiarníci účinne zasahovali pri obrovskom požiaru v jeseni 1957 v Oravskej Jasenici, kde vtedy zhorelo 62 domov. R. 1959 nedoprial našim požiarnikom oddychu. Zasahovali pri ohni v Krušetnici, 20. júna 1959 v Námestove, kde od blesku zhoreli Stavohmoty (v pôvodnej píle), 29.sept. pri požiaru u Pavla Barnaša, kde deti zapálili stoh slamy, 8. októbra, kedy opäť u Gluchov zhorela nová väzba z neznámych príčin, 26. okt. pri požiaru v Kline na nižnom konci a v novembri pri požiaru v Rabčiciach u Vojtašákov. V tom roku vznikol požiar v Mútnom vo vianočnom čase, počas búrky. Zapríčinil ho jediný záblesk 30. mája 1960 zasahujú naši požiarníci pri požiaru v Zubrohľave a v lete aj v Rabči, keď zhoreli stohy slamy u Skurconiakov a Smolárovcov, čo zavinili deti, v marci 1961

pri požiari v Bobrove u tamojšieho predsedu JRD Pavláka, ktorého údajne niekto z pomsty podpálil, 17. júna 1961 pri požiari na Slanej vode u lesníka Xavera Kolčáka, 19. sept. 1961 a 16. okt. 1961 pri požiaroch v Sihelnom. Veľkou skúškou prešli naši požiarnici pri obrovskom požiari v Dlhej dňa 18. aug. 1962, pri ktorom zhorelo veľa domov. V tom roku lokalizovali v jeseni požiar v Oravskej Polhore, 24. nov. 1963 v Rabčiciach a 9. dec. 1963 opäť v Oravskej Polhore u Grácika.

Miestna organizácia Telovýchovnej jednoty SOKOL (TJ SOKOL) vznikla v Rabči v jeseni 1948 z podnetu Karola Gužika a Františka Irhu, ktorí tu zorganizovali prvé futbalové mužstvo. Vtedajšia telovýchovná jednota mala pri svojom založení 15 členov, ktorých viedol trojčlenný výbor na čele s Karolom Gužikom. Počiatočné obdobie bolo dosť obtiažne. Organizácia nemala finančné prostriedky, potrebnú výstroj ani ihrisko. Športovalo sa, kde sa dalo. Napokon za pomoci starších žiakov školy a ostatnej mládeže sa pod vedením Fr. Irhu vybuďovalo r. 1949 prvé menšie ihrisko na kamenci v oblasti "Šielcika". Neskôr r. 1950 vyhliadlo sa krajšie miesto na gacelovských bóroch za Finikom. Tu sa začínali tréningy a jesenná súťaž. Zakrátko však na tie miesta gazdovia navozili maštalný hnoj, prekopali rigóly, polámali bránky a znemžnili tak veľkú snahu zaniateným športovcom, ktorých výsledky i napriek týmto nepriaznivým podmienkam boli úspešné. Vtedajšie futbalové mužstvo tvorili hráči z Rabče i z blízkeho okolia: brankári Karol Gužík, Pavol Cubínek, v obrane - Karol Sahul, Július Turic, Karol Sučák, v zálohe - Milan Kudjak, Jozef - Vnenčák, v útoku - Rudolf Slovik, Milan Tarčák Valerián Balážik, Vincent Horváth a Štefám Tyrol. K zostave patrili ešte Vendelín Boldoviak, Bohdan Gogolák a ďalší. V blízkom okolí toto mužstvo nenachádzalo vtedy rovnocenného súpera. Vtedy vyhrali s Lokcou 4 : 0, s Bobrovom 8 : 0, so Slanicou 13 : 2, s Jasenicou 7 : 0 a v priateľskom zápase s A mužstvom Námestova 5 : 2. R. 1951 je predseda TJ P. Šurin, taj. Karol Gužík.

V dôsledku sťažených podmienok sa tento oddiel r. 1951 rozpadol a členovia sa rozišli do okolitých telovýchovných jednôt. K obnoveniu činnosti došlo r. 1954, kedy sa svojpomocne vybuďovalo ihrisko na dolnom konci dediny pri Polhoranke. Keď sa mužstvo opäť prihlásilo r. 1955 do jarnej súťaže, jarná povodeň ho zničila. Znechutení športovci sa vzdali nádeje a futbal zanikol. R. 1958 znova začali budovať ihrisko pod Magurou v Gaceli. Keď ho splanirovali, kamene povyvážali, súkromní roľníci si ho pozmenili na ornú pôdu a vysadili zemiakmi. Medzitým však požiadavky a sťažnosti TJ našli už pozitívnu odozvu, lebo tunajší MNV pojal do svojho programu výstavbu nového ihriska niže mostu v Gaceli, pri sútoku Bystrej do Polhoranky. Veľkú zásluhu na jeho budovaní mali vtedajší funkcionári MNV, najmä Ján Maťuga, Ignác Randiak i mnohí zaniatení športovci, ktorí brigádniccky vypomohli pri jeho výstavbe. Keď však v sobotu 28. júna 1958 boli posledné práce s veľkou radosťou a nadšením dokončené, nepretržitý leják spôsobil dňa 29. júna 1958 obrovskú povodeň, v ktorej rieke Bystrej sa zapáčilo zjenuť si koryto priamo cez vybudované ihrisko. Trvalo zasa celý rok, kým sa ako tak obnovilo. Tu však opäť rieka Bystrá vyliala svoj zúrivy hnev v letnej povodni 1959 a zdemolovala štvrtinu tohoto ihriska. Vďaka vytrvalosti a pomoci ďalších našich obetavých občanov ako Ludovíta Bedricha, Jozefa Kudjaka, Karola Slovika, Štefana Pitáka a ďalších, s využitím ťažkých strojov nasadených do povodňových úprav, sa podarilo ihrisko zakrátko dostavať a dať do trvalého používania ešte v r. 1959.

V nových podmienkach sa začal rabčiansky futbal vzmáhať, uputával čoraz väčšiu pozornosť a postupne dospieval k prekvapivým úspechom. Vtedajšie mužstvo reprezentovali títo hráči: Karol Sahul, Emil Kopačka, Milan Kudjak, Karol Sučák, Jozef Iskierka, Vincent Horváth, Jozef Jagnešák, Karol Gužík, Alojz Letoštiak, Karol Sivoň. Neskôr v r. 1960 k nim pribudli: Jozef Tvarožek ml., Ján Jaššák, Jozef Korman, Štefan Kudjak, Adolf Gužík, Jozef Balušík, potom Jozef Lubas a Jozef Harbut.

V tomto období riadil činnosť TJ výbor v tomto zložení: Milan Kudjak - predseda, Augustin Tvarožek - tajomník, Jozef Randiak - pokladník.

V tomto období riadil činnosť TJ výbor v tomto zložení: Milan Kudjak - predseda, Augustin Tvarožek - tajomník, Jozef Randiak - pokladník.

Vo futbalovom ročníku 1962 - 63 hrá tunajšie mužstvo už za II. tr. a v jeho zostave sú: Adolf Gužík, Jotef Iskierka, Alojz Letošťák, Ján Brišák, Jozef Korman, Ján Jaššák, Emil Kopačka, Eugen Jasenek, Štefan Kudjak, Jozef Kovalíček, Ľudovít Vnenčák, Milan Branický, Michal Berešík, Emo Slovík, Ján Figluš, Jozef Ratičák, Jozef Jošťák, Miroslav Romaňák, Jozef Dvonč.

Výsledky zápasov v tejto triede boli dosť neúspešné, avšak postačili na udržanie sa v II. triede. Napokon inzultácia rozhodcu Filu v zápase s Párnitou zapríčinila zastavenie činnosti TJ.

V r. 1963 výbor TJ pozostáva z nasledovných členov: Karol Gužík - predseda, Jozef Gazdík - tajomník, Karol Sahuľ - pokladník a tréner, a ďalší ako Jozef Iskierka, Jozef Jagnešák, Jozef Havlíček, Elemír Buzna. Od roku 1959 sa eviduje pri TJ v Rabči perspektívny dorastenecký oddiel pod vedením Karola Sahuľa. V r. 1955 sa z Rabče zúčastnilo 10 športovcov na I. celoštátnej spartakiáde pod vedením Milana Kudjaka.

Miestna organizácia (či odbočka) Československého červeného kríža v Rabči (MO - ČSČK) má dlhšiu tradíciu. vo farskej kronike v Rabči sa uvádza, že prvá odbočka červeného kríža bola založená 12. mája 1934. Jej predsedom bol Ján Kecera, jednatelom Július Fodor a pokladníkom Emil Gazdík. Odbočka mala 40 členov. Zaiste v nej boli organizovaní i občania z Oravskej Polhory. Bližšie o činnosti sa nedozvedáme.

Až po oslobodení 1945 bola r 1953 založená nová MO - ČSČK s počtom 75 členov. K jej založeniu prispeli vtedajší pracovníci OV - ČSČK ako J. Iskierka, s. Cvoligová a Čechová. Prvým predsedom sa stal Ján Korman (nar. 3. 4. 1921), tajomníkom Jozef Prisenžniak (4. 7. 1928), hospodárom Ľudovít Bedrich (29. 8. 1908). Skupina si vyškolila 10 zdravotných hliadok, vystrojila ich najpotrebnejším materiálom na poskytovanie prvej pomoci. Uskutočňovali sa odborné prednášky a zdravotné kurzy pre členstvo i občanov. Štyri členky prešli odborným zdravotníckym školením (Anna Gužíková, Anna Pilarčíková - Jaššáková, Janka Kubalová - Labudová,). Organizácia robila zbierky pre vietnamské deti hrali divadlá a aspon raz v roku usporiadali spoločenskú zábavu.

Táto organizácia s uvedeným výborom zotrvala v aktivite až do konca r. 1960.

V začiatkoch roka 1960, ešte pred reorganizáciou okresov, vytvára sa druhá skupina ČSČK v hornej časti obce. Prvá skupina má svojich členov prevažne z dolnej časti až po Soľný potok. Druhá odbočka zaznamenáva pri založení celkom 55 členov. Jej predsedkyňou je Jozefína Števrková. Na konci roka je 51 vyškolených dobrovoľných zdravotníkov, získali odznak PZO (Pripravený k zdravotníckej ochrane). 6 zdravotných hliadok ošetrilo 61 prípadov.

V rámci záväzkov odpracovali 210 brigádnických hodín. V r. 1961 sa uskutočnilo 10 prednášok na zdravotnícku tématiku, členky ZH pomáhajú na tunajšom Ústave národného zdravia (ÚNZ) pri hromadnom očkovaní. V súťaži obstáli ako výborné hliadky Margity Zboroňovej a Márie Jagelkovej. Školenie zdravotných hliadok so školskou mládežou prevádza učiteľka L. Grebáčová. R. 1962 túto odbočku spravuje výbor v tomto zložení: predsedkyňa - Jozefa Števrková, podpredseda - Anna Huráková, tajomníčka Margita Zboroňová, pokladník - Anton Jaššák, revizóri - M. Jagelková a T. Kozáková a v komisii pre dobrovoľných darcov pracuje Pavlína Cvoligová.

Na konci roka 1963 sa uvažuje o pričlenení dolnej skupiny ku hornej, nakoľko činnosť dolnej skupiny stagnuje. V tom čase pozostával výbor skupiny z nasledovných funkcionárov: Margita Zboroňová - predsedkyňa, Anna Huráková - podpredsedkyňa, tajomníčka - Jozefa Števrková, referent pre DDK Pavlína Cvoligová, revizóri - Terézia Fernezová a Jozefína Števrková.

Konštatuje sa, že skupina má 15 dobrovoľných darcov krvi, členky pomáhajú lekárom pri očkovaní a zdravotné hliadky poskytli pomoc v 186 prípadoch. Členskú základňu tvorí 59 členov.

Od vzniku skupín červeného kríža v Rabči boli značne nápomocní pri školení hliadok, členov, pri uskutočňovaní zdravotníckych kurzov, miestni lekári

ako Mudr. František Kurcin, Mudr. Fr. Krkoška a v súčasnej dobe Mudr. Juraj Rosulek.

Výbor žien v Rabči je významným pomocníkom národnému výboru. Vznikol r. 1952 a jeho predsedkyňou sa stala Jozefína Števrková, podpredsedníčkou - Mária Skurconiaková, tajomníčkou - Pavlína Cvoligová, pokladníčkou - Anna Huráková, revizórkou - Jozefína Bedrichová. Ďalšími členkami boli Janka Labudová Kubalová, Brigita Buznová, Mária Kudjaková, Zerézia Vorčáková. Od r. 1960 prevzala funkciu predsedu s. Brigita Buznová.

Predsedkyňa výboru je pozývaná na každé zasadanie rady MNV. Výbor žien pomáha pri riešení predovšetkých sociálnych problémov v obci, pomáha prestarlým a nemocným, uskutočňuje kurzy varenia a pečenia, vystúpili pred verejnosťou s divadelnou hrou "Jej pastorkyňa", aktivizujú sa pri príležitosti osláv Medziárodného dňa žien (MDŽ). Aj v r. 1963 je výbor 9 členný, v tom istom zložení.

Miestna organizácia Sväzu pre poluprácu s armádou v Rabči, tzv. SVÄZARM plní svoje poslanie v tom, že školí, cvičí a pripravuje odrástlu mládež pre plnenie úloh v základnej vojenskej prezenčnej službe. R. 1963 je predsedom tejto organizácie Anton Žitniak (od r. 1957), tajomníkom Eugen Mihaliak (vykonáva aj strelecký výcvik), pokladníkom Jozef Jagnešák, hospodárom Ľudovít Prisenžniak. Záslužnú prácu vykonáva cvičiteľ Ján Figluš, príslušník pohraničnej stráže v Rabčiciach, ktorý Úspešne pripravil tunajších zväzarmovcov na súťaž "Dukelský pretek zdatnosti". Vo februári 1963 usporiadal Zväzarm miestne preteky v behu na lyžiach. R. 1963 eviduje sväz 50 členov.

Miestna organizácia sa utvorila r. 1952 - 53. Pričinili sa o to Ján Garaj a Milan Kudjak ako vtedajší funkcionári Okresného výboru Sväzu pre spoluprácu s armádou v Námestove. R. 1955 15 cvičencov z Rabče sa zúčastnilo pod vedením M. Kudjaka I. celoštát. spartakiády v Prahe. Organizácia mala vtedy 120 členov. V rámci miestnej odbočky je zvykom poriadať regrútske zábavy, a to pred nástupom do vojenskej prezenčnej služby.

Dozorný výbor Jednoty - ľudového spotrebného družstva v Rabči má na svojom čísle 7 - členný výbor, ktorý je v tomto zložení: 1. Ignác Randiak - predseda, 2. Pavol Šurin, 3. Ľudovít Pikoš, 4. Ignác Kekeliak, 5. Štefan Ratica, 6. Anton Jaššák (zriadenec MNV), 7. Janka Dominová. Miestny dozorný výbor vykonáva určitý dohľad nad miestnymi predajňami a pohostinstvami, aby tieto slúžili ku spokojnosti občanov, aby sa v nich dodržiavala potrebná hygiena, čas otváracích a zatváracích hodín. Zástupca MDV je prítomný pri uskutočňovaných inventúrach, pri preceňovaní tovarov a pod.

Miestny dozorný výbor v Rabči bol zriadený v r. 1953 a jeho predsedom sa stal František Zboňák. Ďalší členovia boli Štefan Gužík, Štefan Piták, Ján Kvasniak. František Zboňák vykonával túto funkciu do r. 1962.

Polovnícke združenie - Rabča bolo zorganizované r. 1952. Tvorili ho členovia: 1. Ján Belkotiak - predseda, 2. Jozef Prisenžniak - hospodár, 3. Ján Mihaliak, ml. - pokladník, 4. Ondrej Flanier (zo Sihelného), 5. Ján Muroň (z Klina), 6. Cyril Majdulík (z Klina), 7. Jozef Úradník (z Klina). Ich poľovníckym úsekom bol celý rabčiansky chotár.

R. 1963 tvoria toto poľovnícke združenie: 1. Ján Belkotiak - predseda, 2. Jozef Prisenžniak - tajomník, 3. Jozef Horaždovský (zubný dent.), 4. Ján Mihaliak, 5. Leopold Čučka, 6. Jozef Rešetár, 7. Ľudovít Prisenžniak, 8. Eugen Mihaliak, 9. Cyril Majdulík, 10. Jozef Úradník, 11. Ján Muroň. Ich poľovníckym úsekom je oblasť Vahanova, od hlavnej cesty po hranicu chotára. Na povinnú dodávku odovzdávajú 5 - 7 g srnčej zveri. Zo staršej generácie sú známi poľovníci: Ján Kecera, Ján Mihaliak, Jozef Mihaliak, Pavol Pikoš.

V záujmovej oblasti menej početnú skupinu vytvárajú miestni včelári, ktorých je v Rabči v r. 1963 celkom 28, s počtom 173 včelstiev. Sú organizovaní v Základnej organizácii Sväzu slovenských včelárov v Námestove (ZO - SSV). Každá obec má v tejto organizácii svojho dôverníka. Za tunajšiu obec je ním Ján Maťuga. Organizovaní včelári platia členské 8,- Kčs, majú svoje včelstvá poistené s dostávajú štátnu subvenciu po 20,- Kčs

na včelstvo ako úlavu na cukor na jesenné zakrímenie. Príkladným, racionálnym včelárom je tu Ludovít Bedrich, t.č. štát. cestár, ktorý miestnym včelárom ochotne radí, uskutočňuje pre nich odborné prednášky a besedy. Vlastní 20 včielstiev. Záslužnú prácu robí aj v oblasti ovocinárstva.

Podľa archívnych materiálov je známe, že v Rabči existoval Včelársky spolok aj opred r. 1945. Združoval včelárov z Rabče, Oravskej Polhory a Sihelného. Jeho predsedom bol Ján Kecera, tajomníkom Anton Cubinek (z Or. Polhory), pokladníkom Ján Pienčák (z Or. Polhory). Podľa udávania Antonom Cubinkom a Jánom Pienčakom všetok spisový a ostatný dokumentačný materiál bol zničený nemeckým vojskom r. 1945 počas frontových udalostí.

Podľa nariadenia Slovenskej národnej rady (SNR) pre výživu a zásobovanie pre oblasť Košice, bolo potrebné uskutočniť aj reorganizáciu všetkých včelárskych spolkov. V Rabči sa ta stalo na valnom shromaždení miestneho spolku dňa 8. sept. 1945 za účasti povereného zástupcu ONV Floriána Gogoláka, riad. školy. Vtedy bol zvolený tento výbor: predseda Ján Kecera, podpredseda Florián Gogolák tajomník Anton Cubinek, pokladník Ján Pienčák, hospodár Anton Vrúbel, revizóri Emil Gazdík a Jozef Vorčák, delegáti Ludovít Bedrich a Ján Pienčák.

V smysle nových pokynov ústrednej organizácie Jednoty slovenských včelárov v Prievdzi došlo dňa 16. okt. 1949 vo včelárskom spolku v Rabči k opätovnej reorganizácii. Na valnom shromaždení včelárov všetkých 4 obcí obvodu schvalujú sa nové stanovy, na zálade ktorých zriaďuje sa pre celý obvod Okresný včelársky spolok Rabča, ktorý má okružlu pečiatku z predchádzajúceho obdobia: "Včelársky spolok Rabča a okolie 207".

Novozvolený výbor pozostáva z týchto členov: 1. akčný predseda Ludovít Bedrich, 2. členovia akčného výboru: Gejza Chromčák a Aladár Medzihradský, 3. predseda Jozef Kudjak, 4. podpredseda Florián Gogolák, 5. tajomník Anton Brišák, 6. pokladník Ján Maťuga, 7. členovia výboru: Anton Cubinek, Pavol Prisenžniak, Ján Pienčák, Anton Sivoň, 8. revizóri: Ludovít Bedrich, Emil Gazdík, 9. hospodár Ján Pienčák, 10. delegáti: Ján Pienčák a Ján Maťuga.

Včelárska organizácia združovala vtedy celkom 52, neskôr 54 včelárov, a to 19 z Rabče, 8 z Rabčíc, 18 z Oravskej Polhory a 9 zo Sihelného, ktorí mali spolu 268 včelích rodín. Len z Rabče to boli včelári: 1. Florián Gogolák (20 čel.), 2. Ludovít Bedrich (20 čel.), 3. Ján Maťuga (4 čel.), 4. Ján Skurčák (4 čel.), 5. Emil Gazdík (8 čel.), 6. Anton Kozák, st. (7 čel.), 7. Anton Kozák, ml. (1 čel.), 8. Jozef Korman (4 čel.), 9. Anna Svetlošáková (3 čel.), 10. Ján Mihaliak (2 čel.), 11. Pavol Prisenžniak (3 čel.), 12. Anton Brišák (2 čel.), 13. Ondrej Ratica Pojčík (6 čel.), 14. Štefan Gužík (3 čel.), 15. Ignác Ratica (1 čel.), 16. Jozef Kudjak (8 čel.), 17. Jozef Genzor (3 čel.), 18. Jozef Kudjak (8 čel.), 19. Jozef Kumor (4 čel.).

V r. 1950 určuje ONV - referát vnútorného obchodu a výživy v Námestove pre včelársky spolok v Rabči 232,20 kg medu ako povinný kontingent na výkup. R. 1951 mal spolok pridelené 2 889 kg cukru pre 321 včelárskych rodín na jesenné zakrímenie.

Táto obvodová včelárska organizácia sa v r. 1952 podľa pokynov vyšších ústredných orgánov včlenila do Okresného sväzu slovenských včelárov v Námestove, ktorého predsedom je Ludovít Rentka. Tam má aj svoje zastúpenie v Národnom fronte.

V r. 1918 sa v Rabči zaoberali včelárstvom Jozef Murdžák, Moric Zeidler, Anton Kozák, Zigmund Steinitz a Ignác Cigaňák na dolnom konci.

Za Rakúsko - Uhorska (do r. 1918), I. ČSR (do r. 1939) i za Slovenského štátu (do r. 1945), vykonávateľom štátnej moci na dedine bol Notársky úrad (NÚ). Takýto bol aj v Rabči, do ktorého pôsobnosti patrili obce Rabča, Rabčice, Oravská Polhora a Sihelné. Jemu úradne podliehali starostovia (či richári alebo komisári) obcí. Vedúcim Notariátu bol kvalifikovaný notár (od r. 1884 a predtým občanmi volený "notárius"). Podliehal Okresnému úradu v Námestove, ktorý riadil okresný náčelník.

Do r. 1918 za notariát slúžil súkromný dom vtedajšieho notára Michala Bohuckého, potom medzičasom miestnosť starej dolnej školy rodinný dom Buznovcov, Guľdasovský dom v Gaceli a napokon od r. 1923 budova terajšieho MNV, ktorú na tento cieľ odkúpili okolité urbáriaty od židovského krčmára Mórica Zeidlera. Tu bol Obvodný notársky úrad až do jeho zrušenia, t.j. do 31. dec. 1949. Po oslobodení, a najmä po Februári 1948 tento úrad v novom štátnom zriadení podliehal priamo Okresnému národnému výboru, plnil jeho úlohy a uznesenia v intenciách Okresného výboru Komunistickej strany. Posledným notárom v Rabči, od 1. júla 1943 bol František Štefkovič. Od r. 1950 prešiel na ONV do Námestova (predchadzajúci notári viď v starej kronike "Notári" na str. 11). V administratíve na tunajšom notárskom úrade pracovala Jozefa Jančová - Števrková (od r. 1940 do 31. 5. 1945), Júlia Mincová - Kudjaková (od 1. 7. 1943 do 1952), a naposledy Jana Chromčáková - Grígllová, Terézia Borovková - Raticová a Mária Kompanová. V určitom čase pracovali na notariáte aj pridelení podnotári. Od 1. januára 1950 notársky úrad nahradili už samostatné Miestne národné výbory v obvode.

OBCHODY A POHOSTINSTVÁ: Po oslobodení a najmä po Februári 1948 sa v obci neustále vytváralo úsilie pre zlepšenie služieb obyvateľstvu. Markantný obrat v krátkom čase nastal v obchodnej sieti. Pre porovnanie poslúžia niektoré údaje. Pred a bezprestredne po oslobodení r. 1945 sa obchod a služby v pohostinstvách vykonávali po živnostensky. V tom čase mal obchod, tzv. kramárstvo, Jozef Kumor na nižnom konci, v Gaceli Jozef Tvarožek potraviny, na hornom konci Emil Gazdík potraviny a krčmu. Ďalšie krčmy mali Štefan Klinovský v Gaceli. Predaj trafiky uskutočňoval Anton Brišák v Gaceli a výsek mäsa príležitostne prevádzal Pavol Ratica na nižnom konci. V rokoch 1948 - 51 sa postupne súkromné obchody likvidovali, prechádzali do štátnej správy. Spravovali ich najskôr Dedinské spotrebné družstvá (DSD) po jednotlivých obvodoch. Takéto existovalo aj v Rabči pre celý tunajší obvod s kancelármi u Jána Belkoťáka v rokoch 1948 - 1950. Odtiaľ prešlo do Zubrohlavy a napokon do Námestova pod názvom Okresný zväz spotrebných družstiev. Po zlúčení pôvodných okresov v r. 1960 (Dolný Kubín, Trstená, Námestovo) spravuje všetky obchody a pohostinstvá JEDNOTA - Ludové spotrebné družstvo - Okresný výbor so sídlom v Trstenej.

Zásluhou bývalých pracovníkov Okresného zväzu spotrebných družstiev v Námestove, Antona Cvoligu a Antona Adamčika, bol v r. 1961 - 62 postaavený a v auguste 1962 daný do prevádzky nový Obchodný dom v Gaceli, kde sa zriadila reštaurácia, samoobsluha potravín a Vesna s predajom textilu a odevov. R. 1963 je vedúcim reštaurácie Anton Adamčík (od r. 1962), vo výčape sa striedajú Karol Gužík a Ján Kudjak, kuchárom je František Turac. V potravinách je vedúcou Mária Pilarčíková s predavačkou Pavlínou Zboňákovou, predtým s Margitou Blahutovou. Vesnu vedie Jozefína Bedrichová s predavačkami: Justínou Svetlošákovou a Máriou Irhovou.

Ďalšie obchodné stredisko sa nachádza na hornom konci obce v prenajatých priestoroch Emila Gazdika naprízemí. Tu v r. 1963 je samoobsluha potravín pod vedením Jozefa Števrku, s učnicami Janou Borovkovou a Janou Červeňovou predajňa so zmiešaným tovarom pod vedením Martina Cvoligu, s predavačkou Janou Tyrolovou.

Predajňa MÄSNA od r. 1958 je v dome Jozefa Kozáka pod jeho vedením, predtým bola u Jána Belkoťáka.

Pohostinstvo vedie Jozef Kumor na dolnom konci vo vlastnom starom drevenom dome (Zelingerovka) a trvá od r. 1955 - 65.

PREHLAD O ROZVOJI OBCHODNEJ SIETE OD ROKU 1918:

Na nižnom konci do r. 1915 krčmáril vo vlastnom drevenom dome staručký žid Leopold Zelinger. Vtedy zomrel a v dvadsiatych rokoch tento dom odkúpil Jozef Kumor, ktorý tu v tridsiatych - štyridsiatych rokoch mal kramárstvo. V r. 1955 - 65 prenajal dom pre pohostinstvo, ktoré sám viedol.

V r. 1935 - 39 krčmáril na nižnom konci vo vlastnom dome Ján Šurin (Ferleta) na živnosť Viktora Sahuľa, ktorý sa zase zaoberal vykupovaním húb.

V r. 1946 - 49 mal zriadený obchod s potravinami v starom dome Ján Ratica na dolnom konci. V novom dome sa r. 1948 zriadilo pohostinstvo, ktoré on

viedol, od r. 1952 jeho manželka Terézia, r. 1953 - 55 Štefan Rtica a napokon Ján Kudjak. Vtedy zrušil zmluvu so Zväzom spotrebných družstiev a pohostinstvo prešlo do J. Kumora. V sále nového domu J. Raticu sa od r. 1948 často hrávali divadlá.

V Gaceli oddávna bol s k l e p a k r č m a v drevenom rodinnom dome židovskej rodiny Steinintzovcov (Štajnic). Pred I. svetovou vojnou ho prevzal syn Zigmund, ktorý túto živnosť prevádzal až do r. 1942. Občas sekal mäso, preto mu prischla prízvka "Baraňoň". Od r. 1931 bol vlastníkom gacelovskej pily po Jozefovi Sivoňovi, ktorú zdokonalil. V máji 1942 po vystaňovaní všetkých židov bol i jeho majetok dňa 9. mája 1942 na verejnej dražbe rozpredaný. Dom odkúpil Štefan Klinovský, ktorý tu mal krčmu do r. 1948. Medzitým bola krčma zrušená a opäť obnovená pod vedením Ignáca Randiaka od r. 1955 ako pohostinstvo. R. 1956 - 57 ju viedla Mária Pilarčíková. Obchod v Steinitzovke r. 1942 prevzal Jozef Tvarožek, ktorý si ho r. 1943 presťahoval do nového domu v Gaceli. Tu bola predajňa potravín až do r. 1962. Od r. 1948 patrila tento obchod pod organizáciu BUDÚCNOSŤ. Od r. 1955 sa tu vystriedali ako vedúci: Ján Hladek z Lomnej, František Vlčák z Novoti, ďalej Terézia Skočíková, od r. 1957 Justína r. Vnenčáková, od r. 1959 Mária Pilarčíková. V tomto obchode taktiež predávali striedavo: Anna Tvarožková, Jozef Bedrich, Anna Čučková. Phostinstvo v r. 1958 - 61 bolo u Karola Sahuľa v Ďurčákovskom dome. V r. 1961 - 62 ho viedol Karol Gužík v Kozákovom dome, v tzv. "Křonscykuvce". Napokon našlo vhodné priestory v novom obchodnom dome od augusta 1962. Za ČSR bola za istý čas krčma u Adamčika - Oškvarka na Adamovke. R. 1954 predávala Mária Pilarčíková zlacnený partiový tovar v bočnej izbe v Steinitzovom dome.

Pod cestou pri Mihaliakovskom potoku, nad brehom pri Oselských mala v r. 1930 - 40 slaboprosperujúci obchod s potravinami sestra Zigmunda, Linka Steinitzová.

V Pitákovej rali pod cestou sa nachádza časť pôvodného domu Leona Blocha, ktorý tu od I. svetovej vojny až do r. 1942 mal pekárň, piekol chlieb a pečivo. Tu ho aj predával alebo rozvážal po okolitých obchodoch na vypredaj. V r. 1948 - 52 v zadnej časti tohoto domu býval Jozef Hurák z Vavrečky, ktorý ako pekár tu priekol chlieb a pečivo. Potom dom odkúpil a obýval Ján Tarčák, ktorý ho napokon predal Jozefovi Pitákovi Pajtasovi. V prednej časti bývalého Blochovho domu od 21. januára 1948 bola zriadená predajňa "Potravné družstvo" pod vedením Antona Adamčika. Predávali sa tu potraviny, železo a iný drobný tovar. V správe tohoto družstva boli: Anton Žitniak - predseda, Pavol Gura - pokladník, Anton Kozák - účtovník, a ďalej Ján Korman, Jozef Briš, Štefan Košťal, Anton Kozák (Gačka) a iní. Obchod trval do júla 1951, kedy bol presťahovaný do Emila Gazdika, ktorý ho prevzal.

Do r. 1918 vlastnil "sklep" s potravinami Anton Kozák - Gačka (v rali Kozákovej). Vtedajší židovskí obchodníci však prispeli k jeho zániku. Na hornom konci pri križovatke ciest, v terajšej budove MNV (miestneho národného výboru) bola do r. 1918 ďalšia krčma v súkromnom dome žida Morica Zeidlera (Zaidler). Po rabovke r. 1918 sa vystaňoval a napokon budovu odkúpili urbarialisti okolitých obcí pre notársky úrad. V tom mieste nad cestou mal v drevenom dome krčmu a obchod s potravinami a textilom žid Mroviec - Lelentál. Po rabovke 1918 sa taktiež odstaňoval. V prenajme tu za istý čas obchodoval Viktor Sahuľ. R. 1923 sa do Rabče prisťahoval Emil Gazdík z Oravských Hávrov, ktorý sa zaoberal kramárstvom. R. 1925 dom po Lelentálovi odkúpil a obnovil obchod a krčmu. R. 1940 starý dom zbúral a postavil nový, murovaný, dnešnej podoby. V novembri 1950 mu bola odňatá krčma. Prevzala ju Mária Pilarčíková, r. 1954 - 55 Florian Kvasniak. R. 1951 DSD (Dedinské spotrebné družstvo) prevzalo aj obchod, zo začiatku pod vedením Emila Gazdika, neskôr od r. 1953 T. Pařízkovej. r. 1953 DSD renovuje prenajaté prízemné priestory v Gazdikovke a vytvára "Obchodný dom" s hlavným vedúcim Františkom Vlčákom, Od r. 1954 Jozefom Bedrechom, od r. 1957 Jozefom Števrkom. Zriadili sa moderne vybavené predajne, a to potraviny pod vedením Jána Kudjaka, s predavačkami Justínou Svetlošákovou a

Pavlinou Vajdečkovou; chemo - pod vedením Johany Galčíkovej (po nej Martin Cvoliga); kovo - pod vedením Johany Tyrolovej; textil - pod vedením Jozefíny Bedrichovej s Annou Tarčákovou. R. 1960 sa tu predajňa potavín renovuje na formu samoobsluhy, kde od r. 1962 je vedúcim Jozef Števrka. Vtedy sa redukujú ostatné obchody do predajne "priemyselný tovar" pod vedením Martina Cvoligu s Janou Tyrolovou. R. 1962 sa textilna predajňa presťahovala do Gacela.

V tejto oblasti neďleko autobusovej zástavky v r. 1957 - 58 tu Zväz spotrebných družstiev zriadil v samostatnej buňke "bufet", ktorý viedol Martin Cvoliga.

Ovchod s textilom sa v Rabči započal r. 1947 pod vedením Jána Kovalička s manželkou. Predajňa bola najskôr v dome Vendelína Šimurdiaka v Gaceli (pod mostom pri Solnom potoku). R. 1949 sa presťahovala do Gazdikovho domu (s vchodom od Polhory). Zakrátko sa Kovaličkovci obchodu vzdali a prebral ho Jozef Bedrech s predavačkou Emíliou Mihaliakovou. V predajni sa potom vystriedali. Jozefína Bedrichová - ako vedúca od r. 1955 s predavačkou Just. Svetlošákovou od r. 1959.

Za I. ČSR i za Slovenského štátu sa uskutočňovali každý pondelok striedavo v Námestove a v Trstenej "trhy", kde súkromní podnikatelia a živnostníci predávali rozličný tovar i dobytok. Využívali to predovšetkým zubrohľavskí, bobrovskí a slanickí pláteníci. Tí prichádzali takmer každú nedeľu do Rabče, kde na "torgovisku" pred kostolom ponúkali ľuďom svoj tovar. a predovšetkým "odpust" bez takýchto príležitostných trhov nebol odpustom. Naši ľudia radi využívali a navštevovali námestovské a trstenské trhy na vlastných povozoch. Do dedín však v tom čase často prichádzali i jednotliví priekupníci s rôznym tovarom. Známi "Bosňaci" (

bošňocy) prinášali drobný tovar v pletených košoch a ponúkali ho po domoch ako "Jožko lacný". V Štyridsiatych rokoch tu bol takým známym žid Biderer. Za rok 1963 sa zaznamenala v miestnej reštaurácii v Gaceli celková tržba 1 000 100,- Kčs, z toho činí 100 000,- Kčs za fajčenie a 55 % za liehoviny. Predajňa VESNA eviduje tržbu 2 163 000,- Kčs, potraviny 1 004 000,- Kčs. Obchodný dom u Gazdika zaznamenáva tržbu 2 200 000,- Kčs, z čoho pripadá 5 % na liehoviny (údaje A. Adamčíka, ved.)

Významnú úlohu v zásobovaní potravinárskych obchodov v obci i v okolitých dedinách zohráva Miestna pekárň. Podlieha Stredoslovenským pekárňam a cukrárňam - Banská Bystrica, závodu Dolný Kubín. Veľkou mierou sa o jej výstavbu pričínal Anton Cvoliga, bývalý referent pre výstavbu pri Okresnom Zväze spotrebných družstiev v Námestove. Stavala sa v r. 1951 - 56. Jej vedúcim sa stal Anton Cvoliga. R. 1963 vo funkcii vedúceho je Alojz Žofaj, pekári: Alojz Jaňák, Pavol Šurin, Vlado Plutinský, Jozef Hurák. Ján Kekeliak a Pavlína Pienčaková. Hneď v začiatkoch boli tu veľké ťažkosti s hygienicky závadnou vodou. Už po 2 roky sa v cisternách priváza voda do pekárne z Námestova.

ZDRAVOTNÍCTVO: K tomuto účelu slúži od r. 1956 samostatná prízemná budova Ústavu národného zdravia v Gaceli, ktorý postavil Stavebný podnik Dolný Kubín v hodnote 1 001 000,- Kčs. Podlieha Okresnému ústavu národného zdravia v Námestove (OÚNZ). R. 1963 je tu obvodným lekárom Mudr. Juraj Rosulek (od okt. 1962) so sestričkou Máriou Rabčanovou. Zubnú ambulanciu vedie dend. Jozef Horžďovský so sestričkou Annou Kubasákovou. Lekári bývajú v budove ústavu. Je tu zriadená poradňa pre matky so sestričkami: Jankou Ďubekovou, r. Kozákovou a Máriou Kocurovou, pradža pre deti so sestričkami: Katarínou Myšákovou a Margitou Miniarikovou. Raz týždenne prichádzajú tu odborní lekári a sestričky vykonávajú návštevnú službu. Od zriadenia ústavu patrili zdravotne do tohoto obvodu: Rabča, Rabčice, Oravská Polhora, Sihelné a Zubrohľava, ktorá sa r. 1960 odčlenila. Lekárske ošetrenie je bezplatné.

Starostlivosť o zdravie ľudí v tejto oblasti bola v minulosti minimálna. Po oslobodení 1945 nastáva postupné zlepšovanie. R. 1946 býval a ordinoval v Gazdikovom dome Mudr. Laky, r. 1947 - 48 Mudr. Mojžišová, pre ktorú sa zriadil byt a ordinácia v Linkovke. V r. 1948 - 49 tu pôsobí Mudr. Krkoška, r. 1949 - 51 Mudr. Pavol Hazay, r. 1951 - 52 Mudr. Ján Urminský a v r. 1952

- 62 Mudr. František Kurcin, ktorý sa z Linkovky presťahoval r. 1956 už do nového ústavu v Gaceli. V júli 1962 sa presťahoval do Ružomberka. V októbri 1962 tu nastúpil Mudr. Juraj Rosulek. Medzitým tu často zastupoval obvodného lekára Mudr. Ján Slávik a Mudr. Ján Pilarčík a iní lekári. V novej republike je starostlivosť o pacientov bezplatná a predpísané lieky sú zdarma. Lekárne sú v Námestove, v Zákamennom a v Trstenej. Ženy sú odvázané k pôrodom na Polikliniku do Námestova alebo do Trstenej. Po oslobodení 1945 tehotné ženy a matky s malými deťmi boli nútené navštevovať poradne pre matky a detí už aj z toho dôvodu, že v rámci plynulého zásobovania obyvateľstva tovarom mali možnosť obdržať tzv. m a t e r s k é a k o j e n e c k é b o d y, aby si zakúpili potrebný textil pre seba a dieťa, resp. ryžu, kakao, sunár a iné. Za I. ČSR bol lekár len v Námestove. Tam v naliehavých prípadoch privádzali ľudia nemocných na ošetrovanie, alebo dovezli lekára vlastným povozom domov. Znami sú dobrí lekári z tých čias ako Mudr. Zilbinger, Mudr. Kubasák, neskôr Mudr. Koloman Amer, zubný lekár, ded. Ján Orišek a iní. Veľmi vyhľadávaný ľuďmi z tejto oblasti bol s l a n i c k ý d o k t o r, Karol Klinovský (vyštudovaný v Prahe, ale bez lekárskej kvalifikácie). Po roku 1948 mal činnosť zakázanú. Veľmi populárna, uznávaná a ľuďmi zďaleka vyhľadávaná bola l i e s k o v s k á b a b a, Anna Dreveňáková, ďalej Jozef Beranták, horár z Oravskej Lesnej, ktorý spoľahlivo ešte aj dnes napráva zlomeniy, vyklbenia, porušenú chrčticu a pod. V tunajšom okolí ešte dodnes dobré rady ľuďom a zvieratám poskytuje Pavol Zošák z Oravskej Polhory a Ferdinand Slovík v Rbčiciach. Taktiež pri vyvrtnutiach a vyklbeniach vyhľadávali ľudia Barnášáka v Sihelnom, Žifčáka v Rabčiciach a dobrým praktickým radcom pri bežných úrazoch a ochoreniach je v Rabči Ludovít Bedrich.

Stojí ešte za povšimnutie list obvodného notára v Rabči Okresnému úradu v Námestove zo dňa 11. mája 1931, v ktorom sa dožaduje zriadenia "Detskej sociálnej zdravotnej stanice", a to z dôvodu veľkej úmrtnosti detí. Dôvodí, že obce majú 5 020 duší, z toho 200 detí novorodených. Lekár v obvode chýba. Matky nemajú rady ohľadne opatrovania detí... . Väčšia časť si nemá začo kúpiť lieky. Žiada, aby aspon raz týždenne prichádzal lekár. Okres ihneď reagoval kladne a žiadal v každej obci zabezpečiť miestnosť a pre najchudobnejšie deti navrhuje dať lieky zdarma.

Pozoruhodné je tiež hlásenie Notárskeho úradu v Rabči z 5. okt. 1932 Okresnému úradu v Námestove o zdravotnom stave občanov v obvode notariátu (z Archívu - Dol. Kubín):

P o č e t

R o k 1 9 . .

19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30										
živonarodených												107	112	151							
197																					
mŕtvonarodených																					
1														3							
zomretých celkom																	157	122	93		
103																					
zomretých do 1 mes.																		8	10		
12	11	14	7	14	17	10	17	9	14												
zomretých do 1 roka																		29	25		
31	27	41	35	34	35							34									
zomretých od týfových ochorení																					
1																					
zomretých od ochorení na šarlach																			1		
3		17		1																	
zomretých od ochorení na osípky																		15	16	4	
5		1	4	2			1														
zomretých od ochorení na záduš. kašeľ																		3	15	5	8
14	1			1	11	4															
zomretých od ochorení na TBC pľúc																					
8	11		22	20	23	15	27	25	15	18	15	16									

zomretých v 6 - nedelí

2

1 1 1 3 1

zomrelých od ochorenia na katar čriev do 2 r. 2 1 2

1 5 3 4 3

Poznámka: Notár uvádza čísla, pokiaľ ich mohol zistiť. Detská úmrtnosť je vysoká a TBC má značný podiel na celkovej úmrtnosti.

Zaiste v dôsledku tejto štatistiky sa v Rabči zriaďuje r. 1932 u p. I.

Mincovej, r. Kozákovej osobitná P o r a d ň a Č K p r e m a t k y a d e t i, kde raz týždenne prichádza na ordináciu lekárka Mudr. Rybošová z Námestova. V r. 1941 - 44 bola táto poradňa u Pavla Bušku, počas frontu u Jn. Pilarčíka, kde zotrvala i po oslobodení.

V období Slovenského štátu v r. 1940 - 42 bol v Rabči lekárom Mudr. Július Spitzer (Špicer). Býval a ordinoval v Blochovke. Staručkého otca mu zavraždili Nemci v Krivom kúte r. 1944.

Prvým zubným lekárom v Rabči bol v r. 1951 - 56 dend. Bedřich Kvapil. Býval u L. Bedricha a ordinoval v starom dome J. Tvarožka. Vystriedal ho potom Mudr. Emil Žaňony až do príchodu dend. Jozefa Horažďovského (od r. 1962). Medzitým sa tu ešte striedali dend. Ján Orišek a Mudr. Mária Bartunková. Sestričkou bola stále Anna Kubasáková. Ináč v minulosti pri nedostatku zubných lekárov sa ľudia v krajných prípadoch obracali na jednotlivcov v dedine, ktorí boľavý zub dokázali vytrhnúť.

Pri menších onemecneniach si naši ľudia často pomáhali sami. Tradične, oddávna vo svojich malých záhradkách si pestovali za tým účelom rôzne bylinky ako šalviu, rutu, pivoniu, božie drievko, rozmarín a iné. Kvôli účinnosti si ich ešte na Zelnú (na Želno), t.j. 15. augusta v kostoloch svätili. V starých časoch robili ženy zo zelín venčeky a v tzv. "októbné dni" prinášali do kostola, kde ich kňaz prikladal k prevelebnej sviatosti oltárnej. Liečili potom nimi seba i dobytok. Božie drievko dávali kravám, aby sa nenavracali. Šalvia, ruta, pivonia slúžili od zľaku, palyňa a ceccelia od žalúdka. Tzv. "urok" (uruk - prudká vnútená bolestivá nevoľnosť (liečili vodou) "třeba ulycyč vody" (len určití zbehlí ľudia, najmä ženy . Vodu naberali v prúdiacom toku rieky, "v p r y n d ž e", a to za prúdom (nie proti smeru toku), varili ju v kotlíkoch a púšťali do nej žeravé uhličky. V pomysle na ženu alebo chlapa zažehnávali a zamodlievali: "uruk dževjyntoraki, dej Pane Bože, ze by byl vusmoraki. Uruk vusmoraki, dej Pane Boze, ze by nebyl nijaki". Keď hodené uhličky plávali na vode " uruk nebyl", keď padli na dno, "uruk byl" a vtedy sa človeku, alebo hovädu pomohlo. Vodou si nemocný umyl tvár a hneď mu bolo údajne lepšie, "buľ přestol". Hovädá - najčastejšie kone, potierali touto vodou po hlave, po očiach, po chrbte až po chvost. Ak sa urok nevyskytol, robili sa iné procedúry, na zľak a pod. . Pri tejto chorobe sa často hovorilo, že sa dotyčnému "stalo z očí" ("zvocy še mu stalo").

Z titulu spomínanej choroby je vo zvyku pri vstupe do cudzej maštale povedať: "neurocno" a poniektorí ľudia ešte trikrát popluli. Taktiež keď host natrafí, keď domáci jedia, hovoríeva sa "přezuroku rač Bug zegnač", alebo " neurocno rač Bug zegnač". Nová generácia už tieto zvyklosti nezachováva, v tzv. "uruk" neverí. Cestou zdravotníckej osvety prijíma rady lekárov, radi navštevujú zdravotnícke prednášky a mnohí si pre súkromnú potrebu zbierajú liečivé bylinky, odporúčané odbornou literatúrou. ZVEROLEKÁRSTVO: v R. 1963 veterinárnu službu v našej obci vykonávala Mvdr. Mária Studničková, ktorá so svojim manželom Mvdr. Jánom Studničkom pokrývajú celý tunajší obvod až po Bobrov. Bývajú v budove MNV. Pred nimi sú známi zverolekári Mvdr. Mikuláš Trstenský, Mvdr. Topolský, Mvdr. Sopilko, Mvdr. Pardel, za Slovenského štátu Mvdr. Rendek, za I. ČSR Mvdr. Podhájecký. Zverolekárov Studnýčkovcov vystriedal v r. 1963 Mvdr. Vladimír Sommer. Do I. svetovej vojny zverolekárov nebolo. Rozšírené bolo ľudové zverolekárstvo, ktoré vykonávali v dedine, alebo v blízkom okolí schopní jednotlivci, ktorí dávali ľuďom potrebné rady a tiež vykonávali určité zákroky. V Rabči bol takým Ignác Cigaňák, do r. 1943 Ignác Jagnešák, v Oravskej Polhore Pavol Zošák a v Rabčiciach dodnes Ferdinand Slovík.

Dňa 23. nov. 1932 boli v Rabči a v Oravskej Polhore vystrieľané všetky psy, a to z dôvodov podozrenia nákazlivej besnoty, ktorú údajne rozšíril Parigalov besný pes z Oravskej Polhory.

V r. 1937 - 38 bola v tunajšom okolí veľmi rozšírená infekčná slintavka a kulhavka u hovädzieho dobytku. Ľudia túto chorobu liečili tým spôsobom, že paznechty - ratice vytierali tzv. karbolovým olejom a pysky zvierat surovou kapusnicou.

R. 1954 takmer všetky sliepky vyhnuli na mor. Veterinárna služba vykonávala povinné očkovanie. Po II. svetovej vojne vo veľkom hynuli ošípané na obrnu. V súčasnej dobe sa už navyskytuje. Zato však veľmi bežná tzv. červienka ošípaných, ktorú mnohí liečili tzv. "fištrónom". Ním postihnuté zvieratá potierali. Pri výskyte kiahní dávali do chlievov žihlavu. Tzv. "kurdžele" u koní zažehnávali isté ženy alebo aj chlapi v okolí. Stačili majiteľovi zvieratá prísť k dotýčným a oni vo svojej komore po tajnej precedúre odovzdali kúšтик nejakej handričky, ktorou hovädo mali potrieť po hlave, po chrbte až po chvost. Mnohým údajne len toto postačilo na vyliečenie. Poniectorí sa vysmievali, že ňou dotýčná žena "vytrela riť".

ŠKOLSTVO: Školský rok 1962 - 63 je pre Rabču veľmi významný, lebo sa zahájilo vyučovanie v novej 14 - triednej, trojpodlažnej budove Základnej deväťročnej školy v Gaceli, ktorú postavili Pozemné stavby - Žilina v 2 000 000,- Kčs v rámci investičnej výstavby. Zároveň vtedy bola postavená prvá bytovka pre učiteľov pri ceste (6 bytových jednotiek) v hodnote 1 200 000,- Kčs. Chvályhodné je, že MNV v Rabči navrhol pre výstavbu tejto školy ideálne miesto, kde sa zároveň počíta s rozšírenou výstavbou v ďalšej etape, nakoľko nová škola pre nadmerný stav žiactva i tak nepostačuje. V dôsledku toho pôvodná škola pri kostole ostáva i naďalej v prevádzke so 4 triedami. (I.C, II.C, III.B, IV.B) a v novej školskej budove sa musí vyučovať aj v II. smene (odpoľudňajšej). Celý areál novej školy je zatiaľ bez oplotenia a výsadby. s tým sa počíta v rámci svojpomocnej aktivity školy a jeho Združenia rodičov a priateľov školy (ZRPŠ).

Všetky triedy v Rabči spadajú pod jedno riaditeľstvo školy už od školského roku 1961 - 62. V škol. roku 1962 - 63 je riaditeľom školy Jozef Mudroň, zástupcom riaditeľa školy Anton Brišák. 404 žiakov na roč. 19-5, vyučujú nasledovný učiteľia: 1. Emília Brišáková, 2. Brigita Buznová, 3. Jolana Cubinková, 4. Margita Bernaťáková, r. Dominová, 5. Zuzana Barcajová, 6. Marta Kuchtiaková, 7. Irena Gazdíková, 8. Mária Vendlová, 9. Olexíková, 10. Jozefína Dendísová, 11. Ján Vrana, s celkovým počtom 14 tried. Na roč. 6. - 9. sa vyučuje odborným spôsobom, celkom 204 žiakov v 6 - tich triedach. Okrem riaditeľa a zástupcu tu vyučujú: 1. Ignác Olexík, 2. Ján Vrana, 3. Jozef Havlíček, 4. Dušan Jesenek, 5. Ignác Kuchtiak, 6. Leonard Slovík, 7. Anna Krušínská, r. Baďurová, 8. Peter Hanzík. Rabčianske deti vyučuje v tomto školskom roku celkom 20 učiteľov.

Do otvorenia novej školy v Gaceli sa vyučovalo v dolnej drevenej škole pri pošte z r. 1878, v Linkovke (v súkromnom dome po neb. Linke Steintzovej) v škole pri kostole z r. 1935 a v drevenom pavilóne z r. 1948 (pri Gazdíkovi). V škol. r. 1932 - 36 sa vyučovalo aj v súkromnom dome Ignáca Domina na Adamovke.

V apríli 1945, v zmysle uznesenia Slovenskej národnej rady (SNR) dochádza k poštátneniu všetkých škôl v našej republike (Obežník č. 4) 1945 Komisie pre školstvo a osvetu pri ONV v Dol. Kubíne, z 24. 4. 1945). Odvtedy tunajšie školy s doterajším názvom I. Rím. kat. ľudová škola v Rabči (pri kostole) a II. Rím. kat. ľud. škola v Rabči (v dolnej Rabči) sú pomenované na : I. Štátna ľudová škola v Rabči a II. Štátna ľudová škola v Rabči. Od r. 1948 sú premenované na národé školy. V škol. r. 1946- 47 sa tu zriaďuje Štátna meštianska škola pre žiakov ročníkov 6. - 8. z celého obvodu: Rabča, Rabčice, Oravská Polhora a Sihelné. Od r. 1948 nesie názov Stredná škola v Rabči. V škol. r. 1951 - 52 sa pod riaditeľstvo tejto školy pričleňuje i I. Národná škola v Rabči. Dolná škola je pod samostatným riaditeľstvom až do r. 1961, kedy posledným riaditeľom školy tu bol Eugen

Buzna, s učiteľmi: Alžbeta Buznová, Emília Brišáková, Brigita Buznová a Olga Kurcinová. Bolo tu 5 tried s roč. 1. - 5. so 164 ž. .

Z histórie tunajších škôl kronikár, d.p. Ján Kecera v starej kronike obce na str. 19 - 21 zaznamenáva stručný prehľad od r. 1772 až do r. 1920. Na základe archívnych materiálov Okresného arcívu v Dolnom Kubíne a prameňov farskej kroniky v Rabči tento prehľad dopĺňam o ďalšie údaje.

V dolnej Rabči sa utvorila škola za richtára Jána Kabáča a vtedajšieho farára Antona Floreka r. 1878. Domnievam sa, že vtedy bola postavená terajšia stará drevená škola nakoľko i najstaršia generácia sa pamätá na jej výstavbu a potvrdzuje už jej existenciu. Nemáme zistené, kto tu bol prvým učiteľom, ale z ústneho podania našich občanov vysvitá, že ním bol tunajší rodák - kalifikovaný učiteľ a poštmajster Ján Tarčák (narodený 26. okt. 1857, zomrel 2. aug. 1918, je tu pochovaný.) Býval v škole, neskôr vo vlastnom vedľajšom dome, kde pôvodne bola taktiež pošta. Bol vysoký, nosil bradu. (Z jeho rodiny ostali deti: Gejza Tarčák - učiteľ v Zubrohľave, Margita Buznová, r. Tarčáková - dlhoročná vedúca pošty v Rabči a Ivan Tarčák - doktor práv. Deti Gejzu Tarčáka: Štefan Tarčák, Ján Tarčák - učiteľ a Ing. Jozef Tarčák. Deti Margity Buznovej, r. Tarčákovvej: Eugen Buzna - učiteľ, riad. školy, Mancika Buznová. Deti Judr. Ivana Tarčáka: Ivan Tarčák - učiteľ a Milan Tarčák. Deti Eugena Buznu: Edita Lešňovská, r. Buznová).

Po Jánovi Tarčákovi počas I. svetovej vojny tu krátky čas učila Mária Pospíšilová a do r. 1920 bývalý rabčiansky richtár Pavol Labudiak. Zatiaľ nie je zistené, ako vyzeralo obsadenie tejto školy učiteľmi v dvadsiatych rokoch. V škol. r. 1930 - 31 je tu zriadená druhá postupná trieda a vyučujú Ladislav Balaszy a Mancika Buznová, s škol. r. 1931 - 32 Ján Gruska a Elena Petruľáková, v škol. r. 1932 - 33 Margita Matkovčíková a Anton Bodorík, ktorí vyučujú aj v škol. r. 1932 - 34. V škol. r. 1934 - 35 je riaditeľom školy Dezider Heveš s učiteľom Jánom Balážom. V škol. r. 1935 - 36 je tu v troch triedach 152 žiakov a vyučujú Dezider Heveš, riad. školy, Ján Baláž a Zita Medvecká, náboženstvo Pavol Sopkovčík. V škol. r. 1936 - 37 sú 3 triedy, s počtom 171 žiakov a vyučujú: Dezider Heveš, riad. školy, Pavlína Koželuhová - Hevešová, Elena Cubinková, náboženstvo Ludovít Bakoš. Podobné obsadenie je aj v škol. r. 1937 - 38, kedy je tu v troch triedach 150 žiakov. V škol. r. 1938 - 39 sú zriadené štyri triedy s počtom 177 žiakov a vyučujú: Dezider Heveš, Pavla Hevešová a Jozef Martinka, náboženstvo Jozef Gonsorčík. V škol. r. 1939 - 40 sú tri triedy s počtom 182 žiakov a vyučujú: Dezider Heveš, riad. školy, Pavla Hevešová, Mária Páľková, náboženstvo Jozef Gonsorčík. V škol. r. 1940 - 41 sú tu opäť štyri triedy s počtom 192 žiakov a vyučujú: Dezider Heveš, riad. školy, ktorého neskôr vystriedala Jozefína Gúrtlerová a došli noví učitelia ako Mária Bachárová a Olga Gúrtlerová. Náboženstvo vyučuje Bartolomej Sedlák. V škol. r. 1941 - 42 je riaditeľom školy Karol Galamboš s učiteľmi: Albína Daneková, Anna Kučárová a Ján Málik, náboženstvo vyučuje Bartolomej Sedlák. Vyučuje sa v 4 triedach s počtom 206 žiakov. V škol. r. 1942 - 43 je riad. školy Eugen Buzna a vyučujú: Anna Kučárová, Jozefína Korbelová, Karol Galamboš, náboženstvo Bartolomej Sedlák a Ondrej Sula. Vyučuje sa v 4 triedach s počtom 214 žiakov (1. 8. roč.). V škol. r. 1943 - 44 vyučujú Eugen Buzna, riad. školy, Karol Galamboš, Františka Muránska a Ivan Tarčák, náboženstvo Ignác Žemba a Ondrej Sula. V štyroch triedach s roč. 1. - 8. je celkom 212 žiakov.

V škol. r. 1944 - 45 sa vyučovalo len v novembri - januári v dôsledku Slovenského národného povstania a frontových udalostí, cez ktoré nemeckí vojaci zničili školské lavice a poškodili školu do takej miery, že po oslobodení obce 2. apríla 1945 sa v škole nedalo vyučovať. Riaditeľom školy je tu Eugen Buzna a učitelia: Mária Tarčáková, Alžbeta Buznová, Ivan Tarčák, náboženstvo vyučujú Ignác Žemba a Štefan Precner. V štyroch triedach roč. 1. - 8. je 207 žiakov.

V škol. r. 1945 - 46 sa v sept. - okt. nevyučovalo pre opravu školy. Riaditeľom školy je tu Ferdinánd Kavala, učitelia: Mária Krčéry, Mária

Jurčíková, náboženstvo učia Ignác Žemba a Štefan Precner. V štyroch triedach roč. 1. - 7. je 213 žiakov.

V škol. r. 1946 - 47 sú tu 4 triedy s roč. 1. - 5. Žiaci roč. 6. - 8. už navštevujú novozriadenú Štát. meštiansku školu v Rabči (pri kostole). Tu vyučujú Etela Böhmerová, riad. školy, od 7. okt. Eugen Buzna, riad. školy, Marta Geršiová, Mária Jurčíková, náboženstvo Ondrej Doránsky. V 4 triedach roč. 1. - 5. je 179 žiakov.

V škol. r. 1950 - 51 riad. školy je Eugen Buzna, neskôr Mária Krčméry a ďalej vyučujú Alžbeta Buznová, Marta Geršiová a Emília Lišková. V štyroch triedach roč. 1. - 5. je 170 žiakov.

V škol. r. 1951 - 52 vyučujú Eugen Buzna, riad. školy, Mária Krčméry a Marta Geršiová. V štyroch triedach roč. 1. - 5. je 156 žiakov.

V škol. r. 1952 - 53 vyučujú Eugen Buzna, riad. školy, Mária Letaši a Marta Geršiová. Celkom v 4 triedach roč. 1. - 5. 141 žiakov.

V škol. r. 1953 - 54 vyučujú Eugen Buzna, riad. školy, Brigita Buznová a Mária Letaši. V 4 triedach roč. 1. - 5. 142 žiakov.

V školskom roku 1954 - 55 je v 4 triedach roč. 1. - 5. 142 žiakov a vyučujú: Eugen Buzna, riad. školy, Brigita Buznová a Jozef Malošík.

V školskom roku 1955 - 56 je v 4 triedach roč. 1. - 5. 141 žiakov a vyučujú: Jozef Malošík, riad. školy, Brigita Buznová, Margita Kulinová a Olga Kurcinová.

V školskom roku 1956 - 57 je v 4 triedach roč. 1. - 5. je 139 žiakov a vyučujú: Eugen Buzna, riad. školy, Brigita Buznová, Marta Harmanová a Margita Kulinová.

V školskom roku 1957 - 58 je na škole v 5 triedach roč. 1. - 5. celkom 141 žiakov a vyučujú: Eugen Buzna, riad. školy, Margita Kulinová, Štefánia Slovíková, Brigita Buznová a Mária Galčíková. Jedna trieda sa vyučuje v Linkovke.

V školskom roku 1958 - 59 je na škole v 5 triedach roč. 1. - 5. celkom 143 žiakov a vyučujú: Eugen Buzna, riad. školy, Brigita Buznová, Anna Kormaňáková, neskôr Olga Kurcinová a Mária Galčíková.

V školskom roku 1959 - 60 je na škole v 6 triedach roč. 1. - 5. celkom 153 žiakov a vyučujú: Eugen Buzna, riad. školy, Marta Harmanová, Brigita Buznová, Olga Kurcinová, Pavol Pavčo a Mária Galčíková. Vyučovanie je striedavé v troch učebniach, včetne v Linkovke.

V školskom roku 1960 - 61 v 5 triedach roč. 1. - 5. je 164 žiakov a vyučujú: Eugen Buzna, riad. školy, Alžbeta Buznová, Emília Brišáková, Olga Kurcinová a Brigita Buznová.

V škol. roku 1961 - 62 táto škola už patrila pod jedno riaditeľstvo základnej deväťročnej školy a v škol. r. 1962 - 63 sa v tejto starej školskej budove a v Linkovke prestalo vyučovať, keďže sa zahájila výučba v novej školskej budove v Gaceli.

HORNÁ ŠKOLA - sprvoti farská škola existuje od 16. dec. 1772 s prvým tunajším učiteľom Andrejom Gondom, presťahovaným z Rabčíc, ktorý je tu zároveň rektorom Roku 1842 za richtára Martina Oršuliaka sa tu postavila drevená školská budova. Po A. Gondovi tu vyučuje Matej Stankovič (+ 1838), neskôr Jozef Bugala (+ 31. jan. 1893). Roku 1888 sa tu postavila za richtára Jána Kabáča nová drevená škola pri kostole. Roku 1893 - 1915 je tu učiteľom - rektorom Anton Vojtašák, za ním krátky čas Mária Pospíšilová do r. 1920 učil a rektoroval rabčiansky richtár Pavol Labudiak. 4. dec. 1920 stáva sa správcom školy a rektorom Florian Gogolák. Druhá postupná trieda sa tu zriaďuje r. 1929.

V škol. r. 1930 - 31 spravuje túto školu Florian Gogolák a pri ňom vyučuje Jozefína Fusková. V škol. r. 1931 - 33 sa tu zaznamenáva Florian Gogolák a Margita Danková. A v škol. r. 1932 - 33 sa zriaďuje pri tejto škole tretia postupná trieda u Ignáca Domina na Jadamovke, kde vyučuje Margita Krušinská. V škol. r. 1933 - 34 vyučujú Florian Gogolák, Jozef Petrulák a u Domina Anna Brnušáková. V škol. r. 1934 - 35 vyučujú Florian Gogolák, Margita Rokanová, u Domina Ferdinand Kavala. V tomto školskom roku sa zároveň započalo s výstavbou novej trojtriednej cirkevnej školy pri kostole. Staval ju Adalbert Diamant za 333 000,- Kčs a stavebný dozor

vykonával Alojz Fraštia, staviteľ z Námestova. Škola bola kolaudovaná 24. augusta 1935. a tak v I. Rím. kat. ľud. škole sa v školskom r. 1935 - 36 vystriedali učitelia: Jozefína Fusková, Margita Danková, Jozef Petrulák, Margita Rokanová a u Domina: Margita Krušinská, Anna Brnušová a Ferdinand Kavala.

V školskom roku 1937 - 38 je škola trojtriedna a na roč. 1. - 8. s počtom 196 žiakov a vyučujú: Florian Gogolák, riad. školy, Mária Tyrolová, Jozefína Gúrtlerová a náboženstvo Ludovít Bakoš.

V škol. r. 1938 - 39 je škola štvortriedna, s roč. 1. - 8. a vyučujú: Florian Gogolák, riad. školy, Elena Országová, Jozefína Gúrtlerová, neskôr Ján Buocik a náboženstvo Jozef Gonsorčík. Zaznamenáva sa 179 žiakov.

V škol. r. 1939 - 40 sú tu 4 triedy s roč. 1. - 8., s počtom 180 detí, ktoré vyučujú len Florian Gogolák a Jozefína Gúrtlerová, náboženstvo Jozef Gonsorčík a Bartolomej Sedlák.

V škol. r. 1940 - 41 sú tu 4 triedy s roč. 1. - 8., s počtom 182 žiakov, ktorých vyučujú: Florian Gogolák, riad. školy, Jozefína Gúrtlerová, neskôr Mária Mistríková a Mária Kompanová, náboženstvo Bartolomej Sedlák.

V škol. r. 1941 - 42 je škola 4 - triedna, s počtom 185 žiakov roč. 1. - 8., a vyučujú: Mária Gúrtlerová, Florian Gogolák, riad. školy, Mikuláš Vujčík, Štefánia Kaššayová a náboženstvo Bartolomej Sedlák.

V škol. r. 1942 - 43 je škola 4 - triedna, s počtom 180 žiakov roč. 1. - 8. a vyučujú: Mária Gúrtlerová, Florian Gogolák, riad. školy, Augusta Miklušičáková, Mikuláš Vujčík a náboženstvo Bartolomej Sedlák a Ondrej Sula.

V škol. r. 1943 - 44 je škola 4 - triedna, s počtom 181 žiakov roč. 1. - 8. a vyučujú: Mária Krčméry, Florian Gogolák, riad. školy, Pavol Dedinský, Mária Jurčíková a náboženstvo Ignác Žemba a Štefan Precner.

V školskom r. 1944 - 45 sa vyučovalo v dôsledku Slovenského národného povstania (SNP) len v mesiaci novembri - januári a pre frontové udalosti už len v máji a júni 1945. Škola opäť 4 - triedna, s počtom 190 žiakov roč. 1. - 8. a zaznamenávajú sa tu učitelia: Florian Gogolák, riad. školy, Anton Brišák a Mikuláš Vujčík, ktorí hneď v začiatkoch škol. roku prácu prerušil v dôsledku SNP. Náboženstvo vyučovali Štefan Precner a Ignác Žemba.

V škol. r. 1945 - 46 nesie škola názov I. Štátna ľudová škola v Rabči, a to v dôsledku poštátňenia všetkých škôl, ku ktorému došlo v apríli 1945 po oslobodení. Škola je 4 - triedna, s počtom 195 žiakov na roč. 1. - 8. a vyučujú tu Florian Gogolák, riad. školy, Margita Kulinová, Mária Šperglová a Anton Brišák, ktorý neskôr narukoval na voj. prez. službu. Náboženstvo vyučujú Ignác Žemba a Štefan Precner.

V škol. r. 1946 - 47 sa učia vo dvoch smenách už len roč. 1. - 5., s celkovým počtom 162 žiakov a vyučujú v troch triedach: Florian Gogolák, riad. školy, Mária Krčméry, Mária Šperglová a náboženstvo Ondrej Doránsky. Zároveň v tejto budove sa týmto školským rokom zriaďuje ŠTÁTNA MEŠTIANSKA ŠKOLA, ktorá slúži pre všetky roč. 6. - 8. tunajšieho obvodu (Rabča, Rabčice, Oravská Polhora, Sihelné). Sú tu zriadené dve triedy s počtom 75 žiakov a vyučujú: Ján Sopko, riad. školy a odbor. učit. Elena Pfauová. Učiteľom náboženstva je Ondrej Doránsky.

V škol. r. 1947 - 48 v I. Štát. ľud. škole v Rabči sú na roč. 1. - 5., 4 triedy s počtom 193 žiakov a vyučujú: Anton Brišák, Florian Gogolák, riad. školy, Anna Ambrušová a Jozef Malinovský, náboženstvo Ondrej Doránsky.

V Štát. mešt. škole v Rabči je riaditeľom školy Viliam Fiřtík s učiteľmi : Elenou Pfauovou (I. tr.), Máriou Slovíkovou (II. tr.). Počet žiakov: 91.

V škol. r. 1948 - 49 na I. Národnej škole v Rabči s roč. 1. - 5. je riad. školy Florian Gogolák a učia tu ďalej Anna Tarčáková, Jozef Malinovský, Anton Brišák a náboženstvo Ondrej Doránsky. Sú tu 4 triedy s počtom 185 žiakov. Vyučuje sa v odpoľudňajšej smene.

Meštianska škola v Rabči je premenovaná na Strednú školu v Rabči. Sú tu triedy I. a, I. b, II. a III. tr. s celkovým počtom 167 žiakov. Vyučujú: Viliam Fiřtík, riad. školy, Elena Pfauová, Ján Adamec, Emília Slovíková,

Alojz Beňo, Mária Slovíková. Dve triedy sa vyučujú už v novopostavenom drevenom povilóne pri E. Gazdíkovi. Vyučuje sa v dopoludňajšej smene. V škol. r. 1949 - 50 sú na I. Národnej škole 4 triedy, s počtom 198 žiakov a vyučujú: Anna Tarčáková, Florian Gogolák, riad. školy, Jozef Malinovský a Anton Brišák.

Na Strednej škole v Rabči je 6 tried s počtom 193 žiakov. Vyučuje sa v dopoludňajšej smene v obidvoch budovách (pri kostole a v pavilóne). Vyučujú Vilam Fiřtík, ried. školy, Elena Pfauová, Ján Adamec, Emília Slovíková, Alojz Beňo, Mária Slovíková.

V škol. r. 1950 - 51 sú na I. národnej škole 4 triedy s roč. 1. - 5., s počtom 165 žiakov, s vyučovaním v odopoludňajšej smene. Učia tu: Mária Blašková, Ema Uličná, Florian Gogolák a Anton Brišák, riad. školy. Na strednej škole je celkom 5 tried s počtom 203 žiakov z celého obvodu a vyučujú: Alojz Tekel, riad. školy, Mária Slovíková, Blanka Eichlerová, Alojz Beňo, Anna Tarčáková, Andrej Antal a Irena Zemančíková. Učí sa v dopoludňajšej smene.

V škol. r. 1951 - 52 dochádza ku zlúčeniu I. Národnej školy v Rabči so Strednou školou v Rabči a škola ná názov Jednotná stredná škola v Rabči. Školská dochádzka je deväťročná. Riaditeľom školy je Anton Brišák, zást. riad. školy Štefan Dobročáni. Na I. st. roč. 1. - 5. vyučujú Štefánia Beňová, Marta Blašková, Margita Dobročániová, Florian Gogolák, Ema Uličná. Je tu celkom 147 žiakov. Na II. st. roč. 6. - 9. je 7 tried s počtom 292 žiakov obvodu, celkom 439 a vyučujú Emília Brišáková, rod. Slovíková, Albin Hladiš, Ludmila Sameliaková, Mária Slovíková, Jolana Tyrolová, Anna Tarčáková.

V škol. r. 1952 - 53 nesie táto škola názov Základná deväťročná škola v Rabči. Riad. tejto školy je Ludmila Sameliaková, zást. riad. školy je Štefan Dobročáni. Na I. st. roč. 1. - 5. sú 4 triedy s počtom 185 žiakov, ktoré vyučujú Marta Blašková, Brigita Buznová, Margita Dobročániová, Florian Gogolák. Na II. st. roč. 6. - 9. vyučujú Emília Kosmelová, Brigita Charausová, Milan Proxa, Antonia Korčeková, Albin Hladeš, Mária Slovíková, Anna Tarčáková. Na II. st. je 373 žiakov. na škole celkom 558. Dodatočne poznamenávam, že učila tu tiež Brigita Frantová.

V škol. r. 1953 - 54 je povinná 8 - ročná školská dochádzka a škola má názov Osemročná stredná škola v Rabči (OSŠ). Riaditeľom školy je tu Ignác Gazdík, zástupcom riaditeľa Štefan Dobročáni. Na I. st. roč. 1. - 5. vyučujú Marta Blašková, Florian Gogolák, Margita Dobročániová, Elena Gazdíková, s. Miková. Na II. st. roč. 6. - 8. vyučovali Mária Slovíková, Anna Tarčáková, Jozef Pacoň, Angela Szabová, Ludmila Sameliaková, S. Lukáč a Emília Kosmelová. Škola má celkom 433 žiakov.

V škol. r. 1954 - 55 je na tunajšej OSŠ riad. školy Ignác Gazdík, zástupcom riad. školy Štefan Dobročáni. Na I. st. roč. 1. - 5. vyučujú Elena Gazdíková, Brigita Buznová, Florian Gogolák, Margita Dobročániová. Na II. st. roč. 5. - 8., vyučujú: Emil Siakel, Mária Brodňanská, Ignác Kuchtiak, Mária Slovíková, Angela Szabová, Emília Tokarčíková. Počet tried a žiakov nebolo možné zistiť.

V škol. r. 1955 - 56 má OSŠ celkom 12 tried, z toho 6 na roč. 1. - 5. a 6 na roč. 5. - 8., celkom 437 žiakov. Riaditeľom školy je Ignác Gazdík, zástupcom Ignác Kuchtiak. Na roč. 1. - 5. vyučujú: Eena Gazdíková, Florian Gogolák, Margita Dobročániová, neskôr František Oravec, potom Elena Miklušičáková, Eva Pavlíková, Ján Sovák, neskôr Blažena Gromadová. Na II. st. vyučovali: Emília Tokarčíková, Franišek Daňo, Daniela Honská, Mária Brodňanská, Mária Slovíková, Angela Szabová a Leonárd Slovík.

V škol. r. 1956 - 57 je riad. školy Ignác Gazdík, zástupcom IgnácV Kuchtiak. Škola je 12 - triedna, 6 tried na I. st., 6 tried na II. st. . Na roč. 1. - 5. vyučujú: Elena Gazdíková, Florian Gogolák, Ján Vrana, Elena Miklušičáková, Mária Brodňanská, Blažena Gromadová. Na II. st. vyučujú: Mária Slovíková, Fedor Petrovič, Leonárd Slovík, František Daňo, Daniela Hronská, Ludmila Oravcová a František Oravec. Je tu celkom 437 žiakov.

V škol. r. 1957 - 58 je na OSŠ v Rabči riaditeľom Emília Sucháňová, od 19. apr. 1958 František Oavec, zástupcom riaditeľa Ignác Kuchtiak. Je tu celkom

12 tried, z toho 6 na roč. 1. - 5. a 6 na II. st., celkom okolo 440 žiakov. Na I. st. vyučujú: Elena Miklušičáková, Elena Blahová, Florian Gogolák, Ludmila Oravcová, Marta Harmanová, Mária Brodňanská. Na II. st. učia: Angela Szabová, Mária Slovíková, Jozef Sucháň, Fedor Petrovič a Daniela Hronská. V škol. r. 1958 - 59 je tu riaditeľom školy Stanislav Košťal, zástupcom František Oravec. Škola má 12 tried, z toho 5 na I. st. a 7 na II. st. celkový počet žiakov 437. Na roč. 1. - 5. vyučujú: Elena Miklušičáková, Mária Brodňanská, Elena Blahová, Olga Motúzová, Emília Sucháňová. Na roč. 6. - 8. učia: Leonárd Slovík, Angela Szabová, Štefan Ondřík, Ludmila Oravcová, Daniela Hronská, Anton Vaterka, Mária Slovíková, Ignác Kuchtiak. Vyučovanie je stále dvojsmenné, učí sa v pavilóne a v škole pri kostole. V škol. r. 1959 - 60 je riaditeľom OSŠ Jozef Mudroň, zástupcom, František Oravec. Škola má 5 tried na roč. 1. - 5. a 7 tried na roč. 6. - 8. . Na I. st. vyučujú: Elena Miklušičáková, Jana Borovková, Margita Dominová, Elena Blahová, Justína Chromčáková. Na II. st. učia: Ignác Kuchtiak, Mária Brodňanská, Leonárd Slovík, Ludmila Oravcová, Anton Vaterka, Daniela Hronská a Ján Vrana. Školu navštevuje 516 detí. V škol. r. 1960 - 61 je opäť zavedená deväťročná školská dochádzka. Škola má názov Základná deväťročná škola v Rabči (ZDŠ) a vyučuje sa stále v hornej časti obce. Od 1. júla 1960 dochádza k reorganizačným zmenám okresov. Z pôvodných troch: Námestovo, Trstená, Dolný Kubín vytvára sa okres Dolný Kubín. Riaditeľom na tunajšej ZDŠ je Jozef Mudroň, jeho zástupcom Anton Brišák. Škola má 13 tried, 6 na roč. 1. - 5., 7 na roč. 6. - 9. . Na I.st. vyučujú: Anna Rusnáková, potom s. Žilková, Jana Borovková, Etela Mäsiarová, s. Valentíniová, Margita Dominová, Elena Blahová. Na II. st. vyučujú: Štefánia Kadlecová, Jolana Cubínková, Irena Gazdíková, Jozef Gavliček, Jozef Lubek, Anna Baďurová, Anton Vaterka, Ján Vrana, Dana Hronská. Na škole je celkom 452 žiakov.

V školskom roku 1961 - 62 už všetky triedy v Rabči sú pričlenené pod jedno riaditeľstvo ZDŠ. Učí sa stále v 4 budovách, a to v dolnej Rabči v starej škole a v Linkovke, hornej Rabči v škole pri kostole a v drevenom pavilóne. Riaditeľom školy je Jozef Mudroň, zástupcom Anton Brišák. V 11 triedach na I. st. vyučujú: Margita Dominová, Zuzana Cvimiková, Emília Brišáková, Brigita Buznová, Mária Vendlová, Zuzana Barcajová, Ignác Olexík, Štefánia Kadlecová, neskôr s. Cesnáková, Olga Kurcinová, Zuzana Koreňovská, Eugen Buzna. Na II. st. vyučujú: Lýdia Grebáčová, Jolana Cubínková, Irena Gazdíková, Leonárd Slovík, Dušan Jasenek, Anna Baďurová, Ján Vrana. Školu navštevuje celkom 601 žiakov.

Školský rok 1962 - 63 je evidovaný na str. 68 - 69 tejto kroniky. Bežné školské potreby a učebnice pre žiakov sa vydávajú zdarma a sú zohľadňované v rozpočte národného výboru.

KRONIKÁR OBCE O SEBE: Ja, Anton Brišák, narodený 7. febr. 1924 v Rabči, povoláním učiteľ, bol som uznesením Rady MNV v Rabči z apríla 1963 poverený funkciou kronikára tunajšej obce. Keďže som sa touto činnosťou zaoberal na predchádzajúcom pôsobisku v Lomnej (1952 - 1960), prijal som toto poverenie s predsavzatím , že vykonám na tomto úseku to, čo bude v mojich silách a možnostiach, aby som pokračoval v tom, čo započal môj predchodca d. p. Ján Kecera (Vid' Pamätná kniha obce Rabča zo 4. mája 1934, str. 1 - 21).

Pochádzam z roľníckej rodiny Antona Briššáka (1877 - 1958) a Terézie, rod. Jagnešákovéj (1878 - 1966). Som najmladší zo súrodencov (Terézia Klinovská, rod. Brišáková, dr. Ján Brišák, Anna Brišáková). Meštiansku školu som ukončil v Trstenej, Učiteľskú akadémiu v Spišskej Novej Vsi, kde som 7. júna 1843 zmaturoval. V škol. r. 1943 - 44 som učil v Pekelníku, medzičasom vo Vyšnej Lipnici. V škol. r. 1944 - 52 som pôsobil v Rabči, potom v Lomnej a napokon od 1. aug. 1960 opäť na Základnej deväťročnej škole v Rabči. Okrem svojho povolania zaoberal som sa ľudovým folklórom, ovocinárstvom, divadelníctvom i osvetovou prácou, ktorú vykonávam i teraz ako správca Osvetovej besedy v Rabči.

Pri písaní tejto kroniky mi hodne napomohli pramene z miestnej farskej kroniky, publikácia "Historický miestopis Oravy" od A. Kavuliaka. Využíval

som tiež materiály odresného archívu. Veľkým pomocníkom mi bol tunajší predseda MNV Ján Mažuga, tajomník MNV Pavol Šurin, matrikárka Jozefína Števrková, rod. Jančová a ďalší ako Ján Kvasniak, Matej Palider, Anton Kozák - Gačka, Anton Adamčík, Ján Pilarčík, Ludovít Bedrich, Júlia Kudjaková - Mincová, Mária Skurčoňáková, Anton Zboňák, Ignác Piták (Hakos), Jozef Tvarožek, Pavlína Kobyliaková, Jozef Tvarožek st., Štefan Zboroň, Pavol Kalfas, Milan Kudjak, Ján Garaj, Justína Svetlošáková, Jozef Kudjak, Jozef Korman - Gobor, moji vlastní rodičia Anton a Terézia Brišák, Jozef Randiak, Ferdinand Slovík z Rabčíc, bývalí funkcionári zložiek národného frontu, mnohí nomenovaní ľudia z Rabče a miestneho okolia. Predpokladal som, že pri písaní kroniky mi vhodne poslúžia školské kroniky. Tie sa však potratili. I napriek tomu chcem čitateľovi tejto kroniky poskytnúť približný obraz o rozvoji našej dediny zo starších čias i zo súčasnosti, a to v zmysle pokynov nadriadených organov okresu. Zápisy sú overované a schváľované miestnou kultúrnou komisiou.

KULTÚRNY ŽIVOT: V r. 1963 nemá obec kultúrny dom. Do septembra 1962 uskutočňovali sa kultúrne podujatia v obci v drevenom pavilóne základnej deväťročnej školy i v starej budove dolnej školy a pre divadlá prenajímala sa sála súkromného domu Jána Raticu na dolnom konci. Po otvorení výučby Osvetovej besedy v Rabči. Rekonštrukciou dvoch tried sa yriadila sála s provizórnym hľadiskom, aby sa tu mohli konať divadelné predstavenia, verejné zhromaždenia občanov, slávnosti, premietat filmy, spoločenské zábavy a iné podujatia. Zaužívané je každoročne usporiadať verejné slávnosti spojené s kultúrnym programom pionierov a žiakov k výročiu Februárových udalostí 1948 (25. febr.), k Medzinárodnému dňu žien - MDŽ (8. marec), k výročiu oslobodenia obce Sovietskou armádou (2. apríl 1945). 1. máj - Sviatok práce sa manifestačne slávi v Námestove. Občas verejne, ale najčastejšie na škole sa slávi Medzinárodný deň detí (1. jún). Osobitne slávnostná pozornosť sa venuje výročiu Slovenského národného povstania (29. aug. 1944) a hlavne výročiu vzniku Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie - VOSR (7. nov. 1917) a zahájenia Mesiaca československo sovietskeho priateľstva - M - ČSSP (7. nov. - 12. dec.), ktorú udalosť predchádza každoročne očakávané a odposielanie vyšitej štafety mieru a priateľstva do Sovietskeho zväzu. 22. apríla sa každoročne konajú na Slanej vode pri pamätníku V. I. Lenina v auguste 1912 na vrchole Babej hory z Krakova cez Makov. Podujatie má celookresný charakter a organizuje ho Okresný výbor telovýchovy a športu v Dol. Kubíne. Celooberný chakter ná slávnostné otvorenie nového školského roku (1. sep.) ako aj ukončenie školského roku (30. jún). Významné sú tiež slávnostné sluby iskier a pionierov Slovonského zväzu mládeže konané každý rok pri významných výročiach. Spomínané akcie sa uskutočňujú v súčinnosti s politickými orgánmi obce a so zložkami národného frontu. Kultúrno - osvetová práca sa plánuje a koordinuje so zložkami národného frontu v rámci osvetovej besedy. Od augusta 1960 sú poverení riadením činnosti osvetovej besedy Anton Brišák a Ján Vrana. Dovtedy sa vo funkcii správcov vystriedali František Oravec a Ignác Kuchtiak, v r. 1952 Jozef Kudjak. V r. 1947 - 52 bol v obci kultúrnym referentom Anton Brišák. Dôležitým pomocníkom národnému výboru v agitačno - propagačnej práci je agitačné stredisko - AS, ziadené je toho času na MNV. Jeho vedúcim je Ignác Kuchtiak. Cez agitačné dvojice, pozostávajúce z poslancov a prevažne učiteľov, sa vykonáva politicko - propagačná práca hlavne v predvolebnom období, ďalej pri zabezpečovaní plnenia nákupných úloh občanmi pre verejné zásobovanie obyvteľstva (mlieko, mäso, vajíčka, zemiaky, seno), v pomoci občanov pri plnení volebného programu NV, v získavaní záväzkov na počesť významných udalostí, pzyvanie na verejné hovory strany s ľudom, atď. . Z názornej agitácie a propagácie v AS sa dozvedáme, že v r. 1963 má obec 2 500 obyvateľov, 479 domov, z ktorých od r. 1945 sa vybudovalo 226 nových. Je tu 95 motorových elektrických prípojok. Na verejné zásobovanie občania dodali 12 650 g mäsa, (100 %), 225 000 l mlieka (96 %), 351 900 ks vajec (102 %). Je tu 225 dôchodcov, pre ktorých ročná výplata činí 841 630,- Kčs, primer na jedného 274,- Kčs. Zaznamenáva sa 283 rádioprijímačov,

28 televízorov. Na škole je 624 žiakov v 20 triedach, v 19 učebniach, ktorých vyučuje 23 učiteľov. Náklady na učebnice pre žiakov činia 22 000,- Kčs. Počet predplatiteľov časopisov: PRAVDA 81, RUDÉ PRÁVO 34, PRÁCA 34, SMENA 10, ŽIVOT STRANY 13, ROLNÍCKE NOVINY LL, SVET SOCIALIZMU 4, PIONIERSKE NOVINY 110, RODINA A ŠKOLA 6, KATOLÍCKE NOVINY 27, BESEDA 14, SLOVENKA 39, ŽIVOT 4, VČELÁR 6, VČIELKA 61, ZORNIČKA 81, OHNÍK 71, KOMENSKÝ 6. Počet telefónnych účastníckych staníc je 12, z toho 4 súkromné. Častým predmetom jednaní v AS je otázka založenia jednotného roľníckeho družstva - JRD, predovšetkým získavanie prihlášok od súkromne hospodáriacich roľníkov, ktorých počet je ešte stále neuspokojivý.

V obci je len kino osvetovej besedy. Celovečerné filmy pre dospelých a mládež sa premietajú raz týždenne, a to v dolnej Rabči v starej škole a v pavilóne osvetovej besedy. Kinooperatérmi sú Ján Kvasniak a Anton Brišák. Príjmy na vstupnom činili za rok 1960 8 550,- Kčs, za rok 1961 18 421,- Kčs, za rok 1962 14 046,- Kčs a v r. 1963 15 068,- Kčs. Filmy sa premietajú od r. 195. a túto prácu zabezpečoval František Oravec. Premieta sa len na 16 mm prenosných kinoprístrojoch.

Naši občania s obľubou navštevujú divadlá. Tešia sa vystúpeniam vlastných ochotníkov, ale radi uvítajú hostujúce súbory z okolia. Táto činnosť je dosť početná hlavne v zimnom období a odvtedy, ako sa pre tieto účely upravil pavilón osvetovej besedy (od r. 1962). Divadelný krúžok v súčasnosti vedie učiteľ Ján Vrana. Tvoria ho miestny ochotníci ako Brigita Buznová, Mária Pilarčíková, ml., Jozef Jagnešák, Jozef Havlíček, Jozef Ratičák, Leonárd Slovák, Miroslav Adamčí, Vlado Čajka a iní. Predtým takéto podujatia a estrádne vystúpenia rozširoval Ignác Kuchtiak. Divadlá nacvičovala taktiež Alžbeta Buznová a Anton Brišák. Najaktívnejšia divadelná činnosť sa zaznamenala v rokoch 1946 - 49 za pôsobenia Ondreja Doránskeho, ktorý počas roka dokázal s mládežou nacvičiť 3 - 4 divadelné hry. Podobne aktivizoval mladých ľudí aj v Oravskej Polhore. Zo vstupného sa v tom čase zakúpili javiskové kulisy, ktoré miestny ochotníci dodnes využívajú. Členmi vtedajšieho divadelného krúžku boli: Jozef Randiak, Jozef Ratica, Ján Korman, Emília Oselská, Mária Pilarčíková st., Jozefína Bedrichová, Jozef Bedrich, Mária Bedrichová, Júlia Mincová, Katarína Adamčíková, Ján Ratica, Ignách Ratica, Jozef Šurín, Ján Iskierka. Vtedy sa divadlá hrávali v starej škole, u Jána Raticu na dol. konci a v Mularčíkovej sále v Oravskej Polhore. Neskôr sa divadelný krúžok rozšíril o ďalších skúsených hercov, ktorými boli Ludovít Bedrich, Jozef Tvarožek, Anna Brišáková, Jozefína Števrková a iní. Predtým v rokoch 1941 - 1943 nacvičoval divadlá s mládežou učiteľ a riad. školy Karol Galamboš. Cvičili a hrávalo sa v starej dolnej škole. V tridsiatich rokoch tvorili divadelnú skupinu Jozef Finík, Štefan Tarčák, Anna Tarčáková, Anna Brišáková, Matej Jeviak - známy zubrohľavský básnik a režisér, ďalej úradníci z miestneho notariátu, niektorí žandári, prípadne aj herci z Oravskej Polhory. Cvičilo sa v notárskom úrade a hrávalo sa v Mularčíkovej sále.

Dodatočne poznamenávam, že v rokoch 1956 - 57 so značným zanietením nacvičoval divadlá učiteľ Jozef Sucháň.

V 20 - tých a 30 - tých rokoch tu býval častým návštevníkom "komediant" Matej Nový, ktorý povozom skoro každý rok prichádzal a hrával divadlá s bábkovými marionetami v krčme u Žigmunda Steinitza (u Štajnica). Miestna ľudová knižnica v Rabči má k 31. dec. 1963 1 200 ks zväzkov. Eviduje 365 čitateľov, z toho 250 z radov mládeže do 15 rokov. Uskutočnilo sa za rok 4 250 vypožičiek. Od 11. nov. 1961 ju vedie Ludovít Labudiak vo vlastnom dome.

Za I. ČSR bola táto knižnica umiestnená na obvodnom notariáte a spravovali ju tamejší pracovníci. Neskôr do r. 1947 ju mal na starosti riad. školy Florián Gogolák a do r. 1949 Anton Brišák, ktorý v tom čase každoročne uskutočňoval na hornej škole väčšie predajné výstavy rôznej literatúry. V r. 1949 sa všetky knižnice revidujú, a tak aj v tunajšej knižnici bolo veľa kníh vyradených (kniž. inšp. Albin Hladiš). Potom sa stáva knihovníkom bývalý rabčiansky richtár Ján Labudiak, ktorý ju má vo vlastnom dome a počíta 892 ks zväzkov. Neskôr do 22. okt. 1956 ho vystriedal Florian

Kvasniak, ktorý eviduje 921 ks zväzkov. Od 23. novembra 1956 je opäť knihovníkom Ján Labudiak. Vtedy je v knižnici 1846 zväzkov.

LUDOVÁ TVORIVOSŤ: Obec Rabča v roku 1963 pdľa niekdajšej svojráznosti, ľudových zvykov, spevov či oblekov už nie je tou pôvodnou originálnou dedinou. Vplyv modernej doby a civilizácie i tu postupne poznamenáva obec aj ľudí. Ustupujú zaužívané tradície, zvyky, piesne, ľudový folklór, kroj a z toho dávneho zachováva sa iba gorálske nárečie. Vytvárajú sa zaužívané zvyky. Staré ľudové piesne ešte sem - tam počuť od starších pri svadobných príležitostiach. Málo už počuť hrať a spievať pri oblúbenej heligonke a ľudové sláčikové hudby sa už len spomínajú, že existovali a dozneli ešte začiatkom štyridsiatych rokov. Gajdoši hrajú len pre vlastné potešenie. O kroji sa vonkoncom nedá hovoriť. Dnes už iba starý Jano Jaššák alebo Pavol Tatík si v nedeľu nasadia svoje starodávne čierne klobúky. Biele vlnené portky sa zavše zjavia na Antonovi Kozákovi - Gačkovi, ktorému sa mäkšie chodí v starodávnych krpcoch. Zopár žien si ešte uchováva niekdajší ženský kroj, ale ho nenosia.

Celkový ústup od zaužívaných tradícií pdmieňuje nový spôsob života. Ľud má slušné zárobkové možnosti a v obchodoch si môže každý všetko zakúpiť. Aj keď sa tu ešte súkromne hospodári a roľník sa musí patričnú mierou podieľať na výrobe produktov pre verejné zásobovanie, nie je už odkázaný pestovať lan a chovať ovce pre zaoblečenie a výživu celej rodiny. Na to mu slúži jeho zárobok. Preto už ženám odpadla úmorná práca s lanom, nemsia sa po celé zimné večery hrbiť pod kúdelami pri kolovrátkoch, z konopi už netkajú plátno, nefoľuje sa súkno, nelisuje sa lanový olej, iba že sa chovajú husy, robia sa páračky, aj to bez muziky. Pôvodné krosná už len u niektorých slúžia na tkanie handrových kobercov (Vid' o tom na str. 32 - 35 tejto kroniky). Staré hudby prestali hrať, lebo ich nahradzujú modernejšie. V dôsledku tejto premeny prestali i tradičné ľudové zábavy pri priadkach a páračkách. Tieto sa už uskutočňujú novým spôsobom a účinkujú na nich hudby s úradným osvedčením. I vianočné a veľkonočné zvyky sa svojím spôsobom zjednodušujú. Traduje sa pálenie ohňov na Jána a smiešne ba neprístrojné zvyklosti na Ondreja.

Ako som uviedol, najsilnejšie sa tu drží gorálske nárečie, ktoré vzniklo splynutím poľského a slovenského dialektu. Na udážku uvádzam krátku epizódu (poznamenávam však, že je tu hodne slabičných spoluhlások, nech preto čitateľ mení "y" na "ó").

Kie me v žimie sčongali dřevo na gnatkag z Mandžikuvki a vuožili me go Krígštalovi na sklod ku Nomiestovu, tře še bylo dobře zabiezpiecyč. Jak byla hlapacka, racy še vyckalo. Ba kie přimařlo, přesmykala še druga roz - dvarazy, eh, hlopie, to varuj. Jagiek šod na brvine pod Manžikuvkom, zahvilek byl pod Magurom. Kie mrožilo, to gnatki jacy tak gvizdaly a dřevo břincalo, ze če bylo cuč ze Zostavnice do Gacela. A kieg se vobluk čeple gače na hrube portki, tok ani v Slanicy necul, zeby mi řič na dřevie zmažla. Ba kiek vobluk pantelony z jelynice alebo cajchu, tož mušol za kuňym hipkač. Kie to zmuoklo, bylek jako v lubine. Nojgorso byla slanicko druga. Tam vdy čonglo, dyno, tře bylo kuňa popognač. Ale kie me zvalili, kune u Bugaly v Slanicy přezarly, to karcmoř juz cakol furmana s kartkom na decyk vokovitki. Kiek šod na scypok, roz - dva jek byl v Rapcy. Fočasek umoř, ale bylek hvala Bogu zdrovy."

Chvályhodné je, že napriek dialektu sa v mnohých rodinách kvôli deťom a ich prospievaniu v škole rozpráva po slovensky.

Ľudové piesne v tomto prostredí sú jednoduché, ale rozmanité a krásne. Sú vtípné, veselé i vážne a len v malej miere sú odlišné v tunajších gorálskych dedinách, to viac v Rabčiciach. Spievajú sa pri rôznych príležitostiach, na pastve, v horách pri zbere húb a lesných plodín, na ľudovej muzike, na svadbách, krštinách, pri priadkach, páračkách, pri trhaní lanu a pod. Zvláštny ráz má ujúkanie v horách, na pasienkoch, ktoré obyčajne predchádza a končí voľnú ťahavú pieseň. Ináč "hujkajú" ženy, jednoduchšie muži. Prekrásne znejú tieto ozveny v našich horách, zvlášť keď sú sprevádzané hlasom spiežových zvoncov pasiaceho sa dobytky. Výraznejšie a pôsobyvejšie sú tunajšie piesne pri sláčikovej alebo gajdošskej muzike.

Tanec taktiež predchádza voľný ťahavejší sólový prejav jednotlivých párov, až napokon započne veršom v tanečnom rytme s úvodným trojráznym prístupom muža. Spavidla sa spievaný verš neopakuje, to nahrádza ľudová hudba.

Tancuje sa "smykano", alebo "vobrtok", ďalej "poľka" a valčík.

Keďže sa postupne vytrácajú a zabúdajú tieto málo známe, ale hodnotné klenoty našej nedávnej svojráznosti, zaznamenávam ich, aby sa nezabudli.

V hore a na pasienkoch často počuť túto melódiu:

VOLNE

Pašče še mi krovy hore po ubocy, /: bo jo vos psš nebede, jacy moje
vocy. :/

Pašče še mi krovy hore po tym sloku, /: bo jo vos paš nebede, jacy tego
roku. :/

Pašče še mi krovy hore po tyj lonce, /: bo jo vos paš nebede, jacy dva
miešonce. :/

Krovy moje, krovy, nejodojče trovy, /: ba jodojče huojine, trovicka na
žime. :/

1